

Asiallisen tiedon antaja

Seksuaalinen tasavertaisuus Seta ry. 1974-1981

Anssi Pirttijärvi
Pro Gradu –tutkielma
Turun yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Tammikuu 2011

Pro gradu –tutkielma, 90 s.
Poliittinen historia
Tammikuu 2011

Asiallisen tiedon antaja – Seksuaalinen tasavertaisuus 1974-1981 –tutkielma käsittelee Seksuaalinen tasavertaisuus (Seta) ry:n perustamista ja sen toimintaa vuoteen 1981 asti. Seta on vakiintunut Suomen tärkeimmäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen järjestöksi.

Erityisesti tutkimus koskee sitä, miksi yhdistys perustettiin, vaikka sen perustamisen aikaan oli jo olemassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiaa ajava järjestö Psyke ry. Lisäksi tutkielmassa selvitetään naisten ja miesten välisen tasa-arvon toteutumista Setassa, järjestön aktiivien poliittista suuntautumista sekä sitä, miten muut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kuin homoseksuaalit näkyivät Setan toiminnassa.

Tutkielman aineiston muodostavat haastattelut sekä yhdistyksen pöytäkirjat, toimintasuunnitelmat yms. asiakirjat. Lähdekirjallisuus koostuu 60- ja 70-luvun yhteiskunnallista murrosta ja eri maiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdistyksiä koskevista kirjoista.

Tutkielman tärkeimmät johtopäätökset olivat seuraavat: Seksuaalinen tasavertaisuus ry. perustettiin, koska olemassa ollut seksuaali- ja sukupuolivähemmistön asiaa edistänyt yhdistys oli yhdistyksen nuoren polven mielestä lakannut tavoittelemasta pidemmälle menevää yhdenvertaisuutta.

Miehet olivat naisia näkyvämmässä asemassa Setan alkuvuosina. Yhdistyksen perustamiskokouksessa paikalla oli vain miehiä, naisten osuus toimijoista kasvoi tutkimallani ajankohdalla.

Yhdistyksen aktiivien enemmistö oli vasemmistolaisia. Tämä johtui osin siitä, että vasemmistopuolueet olivat perinteisiä oikeistopuolueita hanakampia kannattamaan Setan ajamia asioita. Yhdistys keskittyi lähes kokonaan homoseksuaalien aseman ajamiseen, esim. sukupuolivähemmistöt eivät juuri Setan toiminnassa näkyneet.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historia osoittaa, että edistystä ei tule nähdä itsestäänselvyytenä vaan sen puolesta on jatkuvasti tehtävä työtä. Setan strategia avoimuudesta on osoittautunut oikeaksi – asiallinen tieto vähentää syrjintää. Tämä on näkynyt myös Setan vastustajien taktiikassa yrittää vaientaa keskustelua ja tiedon antamista.

Asiasanat: Seta, homoseksuaalisuus, seksuaalivähemmistö, sukupuolivähemmistö

1. Johdanto.....	3
1.1. Tutkimuskysymykset.....	3
1.2. Aikaisempi tutkimus ja käytetyt lähteet.....	4
1.3. Tutkijan oma asemointi.....	5
1.4 Peruskäsitteet.....	7
2. Juuret Setan perustamiselle.....	8
2.1 Eurooppalaisen vapautusliikkeen historiaa.....	8
2.2 Yhdysvaltojen vapautusliikkeen historiaa.....	9
2.3 Homoseksuaalisuuden sairausleiman poistuminen.....	15
3. Setan perustamisen syyt.....	19
3.1. 1960-luvun seksuaalipoliittinen keskustelu sekä Setaa edeltävät järjestöt.....	19
3.2 Homoseksuaalisuuden dekriminointi.....	25
3.3 Setan perustaminen.....	31
3.4. Setan asemointi suhteessa Psyke ry:hyn.....	35
4. Linjanvetoa yhdistyksen poliittisesta strategiasta.....	38
4.1 Setan poliittiset tavoitteet.....	38
4.2. Integraatio ja erilliskulttuuri.....	44
4.3 Pornosota ja homoseksuaalisuuskuva.....	46
4.4. Setan järjestöluonne.....	52
4.5 Kehotuskiellon alla.....	55
4.6. Ulkopuoliset puheenjohtajat Setan poliittisena strategiana.....	59
4.7 Muut kuin homoseksuaalit Setassa.....	62
5. Seta ja puolueet.....	64
6. Naiset ja miehet Setassa.....	67
7. Johtopäätökset.....	75

1. Johdanto

1.1. Tutkimuskysymykset

Pro gradu – työssäni tutkin Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n toimintaa perustamisesta (1974) vuoteen 1981. Tällöin puheenjohtajakautensa päätti silloinen ensimmäisen kauden kansanedustaja, nykyinen tasavallan presidentti Tarja Halonen.

Selvitän, miksi Seksuaalinen tasavertaisuus ry. perustettiin, vaikka Suomessa oli jo olemassa seksuaalivähemmistöjen asemaa ajava yhdistys, keskusteluseura Psyke ry. Taus-toitan Psyken ja Setan syntyvaiheita 60- ja 70-lukujen maailmanlaajuisella yhteiskunnallisella murroksella ja nuorisoradikalismilla sekä muiden maiden seksuaalivähemmistöjen vapautusliikkeiden historialla.

Seksuaalivähemmistöjen vapautusliikkeissä on keskusteltu homoseksuaalisuuden määrittelystä, suhteesta valtaväestöön sekä liikkeen poliittisista strategioista. Tutkin, millä tavoin Seta on osallistunut homoseksuaalisuuden määrittelyyn.

Seksuaalisen yhdenvertaisuuden ajamiseen on yleensä liitetty naisten ja miesten välinen tasa-arvo ja vallitsevien sukupuoliroolien kyseenalaistaminen. Seta on kuitenkin saanut kritiikkiä siitä, ettei sukupuolten välinen tasa-arvo alkuaikoina toteutunut yhdistyksen sisällä.¹ Pyrin selvittämään, miten asia oli.

Tavoitteenani on valottaa Setan aktiivien poliittista suuntautumista ja tutkia puolueiden suhtautumista Setan tavoitteisiin. Mikä oli Setan aktivistin tyypillinen puoluekanta, vai oliko sellaista? Yrittikö jokin poliittinen suunta vallata Setaa aikana, jolloin eri poliittiset aatesuunnat kävivät taistelua monista järjestöistä ja yhteiskunnan suunnasta?

---

¹ Esim. Mustola 2007, s. 33-35, Saarinen 1991.

1.2. Aikaisempi tutkimus ja käytetyt lähteet

Aikaisempaa tutkimusta, jossa olisi haastateltu Setan alkuajan aktivisteja, ei ole paljon. Ilse Manner on vuonna 2002 tehnyt gradun Setan naistoimijoista ja heidän suhteestaan feminismiin. Kati Mustola on tehnyt lyhyen historiikin Setasta sekä Jussi Nissinen Setan perustamisesta. Terhi Saarinen on tehnyt gradun Seta-lehden poliittisista linjanveidoista vuosina 1975-1990. Tarja Hautanen on tehnyt kulttuurihistorian gradun turkulaisesta homo- ja lesboelämästä ennen vuotta 1990, ottaen huomioon myös järjestöjen historian. Tuula Juvonen on tutkinut tamperelaista homo-, lesbo- ja bihistoriaa väitöskirjassaan vuonna 2002. Heli Koskinen on toimittanut ja ohjannut vuonna 2005 Homo-Suomen historia –nimisen dokumenttisarjan. Olli Stålström on tehnyt väitöskirjan sairausleiman historiasta.

Lähteenäni käytän Setan varhaisvuosilta säilyneitä pöytäkirjoja, toimintasuunnitelmia, toimintakertomuksia yms. materiaalia, joka on tutkimushetkellä osin järjesteltynä Työväen Arkistossa.

Huomattavan osan lähteistä muodostavat haastattelut. Koska kyseessä on yhdistys, jota ei ole juurikaan tutkittu, on haastattelujen suuri rooli tutkimuksessa perusteltu. Yhdistyksen tutkimisessa tutkimuskohteena ovat ihmiset, joten heidän kuulemisensa on välttämätöntä. Setan perustamisesta on kulunut yli 30 vuotta, joten monilta osin muistikuvat voivat olla vanhentuneet. Siksi onkin tärkeää haastatella useita henkilöitä ja tämän lisäksi tutustua esim. yhdistyksen lehteen. Tutkittavat saattavat tietenkin puhua eri tavalla kuin muuten puhuisivat ja kaunistella totuutta tai jättää jotain mainitsematta.²

Seta ei ollut mikään monoliitti. Se oli yhdistys, jonka toimijoita yhdisti tavoite seksuaalisesta tasa-arvosta. Aktivisteissa oli monenlaisia mielipiteitä siitä, miten tuohon tavoitteeseen tulisi pyrkiä, ja erilaiset pyrkimykset ottivat joskus rajustikin yhteen. Esimerkik-

---

² Hirsjärvi 2001, s. 193-194.

si Seta-lehden toimittajilla oli joissain asioissa hyvinkin eriäviä mielipiteitä yhdistyksen johdon kanssa. Lehdessä olleet kirjoitukset ilmentävät kirjoittajien omia mielipiteitä, eikä tästä aina voi päätellä, että kyseessä olisi yhdistyksen virallinen mielipide. Olenkin tehnyt viittaukset Seta-lehteen artikkelikohtaisesti, jotta mielipiteiden ja henkilöiden kirjo välittyisi myös tämän tutkimuksen lukijalle.

Pääpiirteittäin tutkimukseni on laadullista tutkimusta. Lähteistäni ei aina voi päätellä, miten joku asia on todellisuudessa ollut, vaan pikemminkin millaisia erilaisia mielipiteitä ja katsontakantoja Setassa on ollut.

1.3. Tutkijan oma asemointi

There is a particular problem that faces the non-homosexual in studying homosexuals which does not apply in the case of other "deviant" groups, and that is that homosexuality exists potentially within everyone, and hence cannot be viewed "objectively" (i.e. there is no one who is able to totally detach him/herself from the phenomenon). It seems to me a fundamental necessity for all who seek to study homosexuality that they make completely clear their own "subjective" attitudes, and indeed their reasons for selecting this particular area for study. ³

Näin kirjoitti Dennis Altman vuonna 1981. Toisaalta tutkijan homoseksuaalisuus on yksi tapa, johon potentiaalinen arvostelu voidaan suunnata. Vähemmistöön kuulumista käytetään ihmisten leimaamiseen ja mitätöimiseen. Esimerkiksi tutkija Tuula Juvonen sai eräässä julkisessa keskustelutilanteessa vastaan argumentin ”Hänhän on lesbo, eikä mikään tutkija”⁴. Koska täysin objektiivinen historian tutkimus on mahdotonta ja tutkijan oma maailmankatsomuksella on vaikutuksensa tutkimukseen ja lähteiden tulkintaan⁵, on reilua, että kerron lyhyesti itsestäni ja suhtautumisestani tutkimuksen aihealueeseen lyhyesti.

Vaikka suhtaudunkin yleistäviin lokeroiteihin ja niiden tarpeellisuuteen varauksellisesti, lokeroin itseäni homoseksuaaliksi. Setan toiminnassa olen ollut paikallistasolla mukana jonkin verran, valtakunnallisen Setan linjanvetoihin olen osallistunut muutamana

³ Altman 1981, s. 51.

⁴ Juvonen 2002, s. 48-54.

⁵ Kalela 2000, s. 57-60.

vuonna yhdistyksen edustajainkokouksessa sekä vuonna 2010 Setan politiikkavaliokunnan jäsenenä. Järjestötoiminnassa olen ollut muuten mukana esimerkiksi turkulaisessa opiskelijajärjestö Homoglobiinissa ja Sosialidemokraattisessa HLBT-yhdistys Pinkkiruudessa. En katso itseäni jääviksi tutkimaan Setan historiaa sen alkuvuosilta.

Olen sosialidemokraattisen puolueen jäsen ja sen aktiivi. Sosialidemokraateilla on kunnias historia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tasavertaisuutta ajaneena liikkeenä. Tosin liikkeen sisällä sekä sen äänestäjissä on epäilemättä ollut ja on suuri joukko homofobisia ihmisiä tai niitä, joita homoseksuaalien tasavertaisuus ei ole kiinnostanut. Tämä on vaikuttanut liikkeen halukkuuteen aktiivisesti ja julkisesti edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia.

Pidän itseäni feministinä. Yhteiskunnassamme vallitsevat normit määrittävät naiseutta ja mieheyttä. Näitä ”naisia” ja ”miehisiä” ominaisuuksia arvotetaan eri tavalla. Miesvaltainen yhteiskunta toimii miesten ehdoilla, antaen enemmän arvoa miehille ominaisuuksille. Yhdyn Judith Butlerin käsitykseen siitä, että feministien tavoite on joko kyseenalaistaa koko sukupuolijako, tai vähintäänkin pyrkiä horjuttamaan perinteisiä sukupuolirooleja⁶.

Välitavoitteeksi kelpaa ”naisisten” ja ”miehisten” ominaisuuksien tasa-arvoistaminen ja ”naisten” ja ”miesten” välisen tasa-arvon parantaminen. Ihmisten tasavertaisuuden saavuttamiseksi täytyy ensin tunnistaa ja purkaa sukupuoleen perustuva ihmisten välinen epätasa-arvo. Kannatan esimerkiksi sukupuolikiintiöitä, vaikka sukupuolijaottelun kieltevä voisi vastustaa niitä.

Monien mielestä vain nainen voi olla feministi, koska miehet eivät voi ymmärtää naisten asemaa yhteiskunnassa. Judith Butler kyseenalaistaa naisen poliittisena subjektina, koska tämä välttämättä sulkee pois joitain ryhmiä⁷. Olisi hyvä, että kaikki, jotka kokevat ihmisen vapautta rajoittavat sukupuoliroolit ja pakkoheteroseksuaalisuuden ahdistaviksi ja rajoittavaksi, saisivat luvan kutsua itseään feministeiksi. Erilaisia feminismejä lienee yhtä monta kuin on feministejäkin.

⁶ Butler 2006, s. 48-54.

⁷ mt. 40-43, 48-54, 237-239.

Turun seksuaalivähemmistöjen historiasta gradunsa tehnyt Tarja Hautanen kuvaa vaikeutta, joka hänelle syntyi miespuolisten ihmisten haastattelemisesta. Hän tunsi luontevammaksi päästä yhteyteen ja saada avoimesti tietoa ja tunteuksia naispuolisilta haastateltavilta.⁸ Koin itse erittäin hyödylliseksi lukea Terhi Saarisen toimittaman kirjan *Alussa oli kellari – viisi helsinkiläistä lesbotarinaa*. Kirjan haastattelut toimivat hyvin itse tekemieni haastattelujen lisäksi esiin sen, mitä oli olla nainen ja homoseksuaali tutkimanani aikana.

1.4 Peruskäsitteet

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset, jotka eivät ole heteroseksuaaleja, eli joiden mielenkiinto ei suuntaudu pelkästään eri sukupuoleen. Näitä ovat homoseksuaalit sekä biseksuaalit. Seksuaalisista vähemmistöistä käytettiin Setan alkuaikoina usein nimitystä sukupuoliset vähemmistöt, joka on yhä käytössä joissain laeissa.

Sukupuolivähemmistöihin luen ihmiset, joiden sukupuolen ilmaisu poikkeaa selvästi normien asettamista rajoista. Esim. *Ihminen ja yhteiskunta* – lehdessä vuodelta 1968 intersukupuolisuudesta käytetään nimitystä hermafrodiitti⁹. Transsukupuolisuus (engl. *transsexual*) suomennetaan usein erittäin harhaanjohtavasti transseksuaalisuudeksi. Transsukupuolisuus ei ole seksuaalisuuteen vaan sukupuoleen liittyvä ominaisuus.

---

⁸ Hautanen 2005, s. 7.

⁹ *Ihminen ja yhteiskunta* 1/1968, s. 17.

2. Juuret Setan perustamiselle

2.1 Eurooppalaisen vapautusliikkeen historiaa

Ranskassa homoseksuaalisten tekojen rangaistavuus poistui rikoslaista vuonna 1791. Tähän vaikutti keskustelu, joka oli virinnyt kuvitteellisen tasavertaisuusliikkeen Sodoman lasten (Les Enfants de Sodome) manifestista. Manifestin oli tehnyt ranskalainen konservatiivi ja uuden tasavallan vastustaja, jonka tarkoitus oli tehdä naurunalaiseksi eräs tasavaltalainen homoseksuaaliksi tiedetty poliitikko. Manifestin tavoitteet tasavertaisuudessaan kauhistuttivat konservatiiveja, mutta sopisivat hyvin nykyisen vapautusliikkeen tavoitteisiin.¹⁰

Code Napoleonin myötä homoseksuaalisuus oli vuonna 1810 dekriminalisoitu Ranskan lisäksi Italiassa ja Espanjassa sekä Saksan alueella, jossa dekriminalisointi tapahtui 1813 Baijerissa, 1839 Württembergissä ja 1840 Hannoverissa. 1871 muodostettu yhtenäinen Saksan valtio otti käyttöön Preussin lait, joten homoseksuaalisuudesta tuli rikollista koko Saksan alueella. Kriminalisointi herätti protesteja ja vaatimuksia tasavertaisuudesta. Vuonna 1897 perustettiin Magnus Hirschfeldin johdolla saksalainen ”Wissenschaftlich-Humanitäres-Komitee” (tieteellishumanitäärinen komitea) WHK ajamaan seksuaalivähemmistöjen yhdenvertaisuutta.¹¹

Komitea teki yhteistyötä erityisesti työväenliikkeen sekä muiden yhteiskunnallisten vaikuttajien kanssa. 1930-luvulla Weimarin Saksassa homoseksuaaleilla oli jo omia kahviloita, natsitkaan eivät aluksi puuttuneet homoseksuaaleihin. Kristalliyön jälkeen natsit alkoivat vainota homoseksuaaleja, joista moni joutui keskitysleireille. Homoseksuaalisuuden merkinä oli vaaleanpunainen kolmio. Vapautusliike tuhoutui lähes täysin, Hirschfeldtin seksuaali-instituutti ja sen kirjallisuus poltettiin.¹²

WHK:n hollantilaisesta haarasta syntyi pian Toisen maailmansodan jälkeen yhdistys COC, jonka johtava ideologi Benno Premsela kävi Suomessakin vuonna 1970 tuomassa

¹⁰ Stålström 2008.

¹¹ Månsson 1983, s. 4-5.

¹² Talikka 1976, s. 24-30.

vaikutteita Psyken nuorille aktivisteille.¹³ Lisäksi vaikutteita eurooppalaisesta homoliikkeestä tuli Suomeen Tanskassa paljon aikaa viettäneen Martin Schreckin kautta.¹⁴ Amerikkalaisia vaikutteita Setaan toi erityisesti Olli Stålström, joka vietti stipendiaattivuottaan New Yorkissa v. 1969 juuri Stonewallin kapinan ja kansalaisoikeusliikehdinnän aikaan¹⁵.

2.2 Yhdysvaltojen vapausliikkeen historiaa

Taustoitukseni painottuu Yhdysvaltoihin. Englanti on maailmankieli, joten Yhdysvaltojen vaikutus on ollut huomattava kirjallisuudessa, homoseksuaalien vapautusliikkeessä sekä homoseksuaalisuuden sairaaksi leimaamisessa.¹⁶ Lisäksi Yhdysvalloissa tapahtuneella vapautusliikkeen kehityksellä on yhtymäkohtansa suomalaisen vapautusliikkeen myöhempään kehitykseen.

Chicagossa tiedetään perustetun lyhytaikainen homoseksuaalien yhdistys jo 1920-luvulla. Perustaja oli muuttanut kaupunkiin Saksasta ja saanut vaikutteita Magnus Hirschfeldin kansalaisoikeusliikkeestä WHK:sta ja yritti tuoda näitä vaikutteita Chicagoon. Järjestö jäi lyhytikäiseksi.¹⁷

Pitkäaikaisemmaksi järjestöksi jäi Mattachine Society¹⁸, joka syntyi Californian alueelle vuonna 1951. Tärkein aktiivi Harry Hay oli mukana kommunistisessa puolueessa. Hän rakensi Mattachine Societylle hierarkkisen ja salailevan rakenteen, jossa kukin jäsen johtajia lukuun ottamatta tuns vain muutamia toisia jäseniä. Rakenne luotiin, koska yhdistyksen perustaminen ajoittui ajankohtaan, jolloin Senaattori McCarthyn homoseksuaali- ja kommunistivainot olivat kovimmillaan. Epäisänmaallinen käyttäytyminen, kommunismi ja homoseksuaalisuus olivat syitä, joiden vuoksi moni irtisanottiin työstään.¹⁹

¹³ Haastattelu Hämäläinen, Hyvärinen.

¹⁴ Haastattelu Schreck ja Stålström, Hyvärinen, Hämäläinen.

¹⁵ Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹⁶ Stålström 1997, s. 8.

¹⁷ Duberman 1993 s. 76.

¹⁸ Nimi Mattachine tuli keskiaikaisista naamiohahmoista, joiden Hay ajatteli olevan homoseksuaaleja, D'Emilio 1983, s. 67.

¹⁹ mt., s. 40-64.

Yhdistyksen tarkoitus oli radikaali: luoda omaa homokulttuuria ja pyrkiä kääntämään häpeä homoseksuaalisuudesta ylpeydeksi. Marxilaiset perustajat uskoivat, ettei syrjintä johtunut vain ennakkoluuloista ja tietämättömyydestä, vaan myös yhteiskuntaan juuttuneista rakenteista. Konkreettisten tavoitteiden lisäksi yhdistys pyrki homoseksuaalisuuden sarron syiden teoreettiseen ymmärtämiseen. Homoseksuaalit tulisi koota yhteen ja valistaa heitä näkemään sarron järjettömyys sekä nousemaan sitä vastaan.²⁰

Yhdistys halusi esittää homoseksuaalit sorrettuna vähemmistönä. Tästä oli erilaisia mielipiteitä vähemmistön sisällä, sillä kaikki eivät halunneet tuntea olevansa osa sorrettua vähemmistöä. Eräs alkuaikojen aktivisteista, Chuck Rowland kuuli homokulttuurista puhuessaan eriäviä mielipiteitä ja ihmettelyä, ovatko homot jotenkin keskimääräistä enemmän kulturelleja.²¹

Rowlandin puhe homokulttuurista siis ymmärrettiin väärin. Hän tarkoitti kulttuuria sosiologisena ilmiönä: omina kehonliikkeinä, tunteina, ajatteluna, sanoina ja yhteisinä kokemuksina. Rowland puhui vuonna 1953 Mattachine Societyn kokouksessa ja ennusti aikaa, jolloin homoseksuaalit kulkisivat avoimena kulkueena vaatien tasavertaisia oikeuksia. Puhe sai aikaan lähinnä kauhunsekaisia reaktioita kuulijoissa.²² Julkisesta esiintymisestä esiintyi vaatimuksia, mutta harvat olivat halukkaita itse toimimaan julkisesti, peläten omia asemiaan yhteiskunnassa.²³

Vastoin yhdistyksen johtajan Harry Hayn tahtoa yhdistys luopui jo vuonna 1953 solurakenteestaan ja avautui. Avoimissa kokouksissa ilmaantui vastustusta perustajajäsenten poliittiselle strategialle. Uudet säännöt olivat yhdistyksen johdon mukaan edelleen hierarkkiset (top-to-down) ja vanha johto erosi. Seuraavaan kokoukseen ei päästetty mukaan kommunisteja tai ihmisiä, joita olisi voitu epäillä kommunisteiksi.²⁴

Mattachine Societyn uudeksi johtohahmoksi noussut Harold (Hal) Call puolusteli kommunistien savustamista ulos yhdistyksestä sillä, että avoimesti toimivassa järjestössä

---

²⁰ D'Emilio 1983, s. 63-70.

²¹ Marcus 1992, s. 32-34.

²² mt. s. 32-34.

²³ mt. s. 64-65.

²⁴ mt. s. 34-36.

kommunistien toiminta johdattaisi liittovaltion ja FBI:n yhdistyksen perään. Enemmistö ei halunnut saada kommunistileimaa ja siksi kommunistien tuli lähteä yhdistyksestä.²⁵

Yhdistyksen uusi johto ei pitänyt perustajajäsenten tavasta teorioida seksuaalivähemmistöjen kokemaa syrjintää. Heidän mielestään seksuaalivähemmistöt olivat yhtä piirrettä lukuun ottamatta samanlaisia kuin muutkin ja heidät tulisi jättää rauhaan. Yhdistyksen tapoihin eivät kuuluneet julkiset mielenilmaukset. Seksuaalivähemmistöjen pitäisi yhteistyössä enemmistöön kuuluvien asiantuntijoiden kanssa ratkaista ongelmat.²⁶ Uuden johdon katsottiin käyttävän yhdistystä oman edun tavoitteluun. Vanhan johdon mielestä konservatiivit pyrkivät miellyttämään heteroenemmistöä olemalla mukavia ja kilttejä eikä avoimella toiminnalla ja yhteiskunnallisilla vaatimuksilla.²⁷

Yhdistyksen haltuun ottaneiden konservatiivien tapa keksiä uusia sanoja korvaamaan negatiivisen merkityksen saaneita sanoja poikkesi strategiana esim. suomalaisesta lesbo- liikkeestä, joka taas 70-luvulla otti haltuun negatiivisen lesbo-sanan tehden siitä positiivisemmän.²⁸ *”We didn’t call ourselves homosexuals. We called them sex variants. We knew that if we were going to get along in society, we were going to have to stay in step with the existing and predominant mores and customs of our society and not stand out as sore thumbs too much because we didn’t have the strength of tissue paper to defend ourselves.”* Tämä tarkoitti seksielämän pitämistä yksityisenä ja aikuisten ihmisten välisenä ja pidättäytymistä julkisista huomionosoituksista.²⁹

Muutama naispariskunta perusti vuonna 1955 yhdistyksen Daughters of Bilitis San Franciscossa perustajien tietämättä, että Mattachine Society toimi jo kyseisessä kaupungissa. Yhdistys järjesti tapaamisia, auttoi lesboja selviytymään poliisien ja oikeuden eteen joutumisesta sekä järjesti valistustoimintaa. Naispuolisilla ja miespuolisilla homo-seksuaaleilla oli täysin erilliset piirinsä 1950-luvulla. Jotkut naiset paheksuivat homomiehiä siitä, että näiden ”paheelliset” tavat johtivat poliisien homobaareihin tapahtuviin ratsioihin.³⁰

²⁵ Marcus 1992, s. 62-63.

²⁶ mt. s. 62-63.

²⁷ mt. s. 34-36.

²⁸ Haastattelu Tamminen.

²⁹ Marcus 1992, s. 63.

³⁰ Marcus 1992, s. 70.

1960-luvulle tultaessa kahden olemassa olevan järjestön yhteen laskettu jäsenmäärä oli noin 400. Tosin isona maana Yhdysvalloilla oli se etu, että vaikka häviävän pieni osa vähemmistöstä uskalsi toimia, Yhdysvalloissa tämäkin osuus riitti liikkeen orastavaan syntymiseen. Vuonna 1965 homoseksuaaliset naiset ja miehet osoittivat mieltään monissa kaupungeissa, mallia otettiin mustien ihmisoikeusliikkeeltä. Marssien osallistujamäärät olivat pieniä. Nuoremmat ihmiset kyseenalaistivat vallitsevan sairausleiman ja olivat uskaliaampia. Homoseksuaalien keskuudessa uusi toiminta herätti erilaisiakin mielipiteitä ja katkeria sisäisiä väittelyitä. Monet olivat sitä mieltä, että ”venettä ei tulisi heiluttaa” eikä toimia julkisesti vetäen ihmisten huomion homoseksuaaleihin. FBI jatkoikin edelleen homoseksuaalien järjestöjen varjostamista. Yhteistyö eri alueellisten järjestöjen välillä lisääntyi ja vuonna 1968 perustettiin NACHO, North American Conference of Homophile Organizations.³¹

Jotkut aktivistit tekivät yrityksiä nousta julkisuuteen vastustamaan syrjivää lainsäädäntöä, mutta into tähän haaleni, kun julkisuuteen nousseet henkilöt saivat vastaansa yhteiskunnan vastaiskun: useat menettivät työpaikkansa. Lehdet saattoivat palstoillaan julkaista henkilöiden nimet tapauksissa, jossa joku oli saatu kiinni seksin harrastamisesta samaa sukupuolta olevan ihmisen kanssa. Homofiiliyhdistysten johtajat varjelivat anonymiteettiään ja pelkäsivät henkilöllisyytensä paljastumista.³²

Käännekohtana seksuaalivähemmistöjen vapautusliikkeen historiassa on pidetty 27.6.1969 alkaneita Stonewallin mellakoita. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistön suosioman baarin asiakkaat ryhtyivät vastarintaan poliisin ratsiaa vastaan. Mellakat kestivät perjantai-illasta maanantaiaamuun. Enimmillään 400 poliisilla oli vastassaan 2000 vastustajaa.³³ Poliisit saivat vastaansa iskusanoja, kuten ”olen homo ja ylpeä siitä” ja ”gay power” ensimmäistä kertaa avoimesti Yhdysvalloissa.³⁴

Stonewallin mellakat antoivat sysäyksen uudelle, radikaalimmalle aktivismille. Näiden osallistujat olivat pääasiassa nuoria. Uusi liike jakaantui kahteen haaraan. Gay liberation front – GLF pyrki muuttamaan yhteiskunnan rakenteita niin, että se hyväksyisi kaikki vähemmistöt. GLF pyrki yhteistyöhön mustien radikaalin kansalaisoikeusliikkeen, Mus-

³¹ mt. s. 89-92.

³² mt. s. 64.

³³ D’Emilio 1983, s. 231-233.

³⁴ Altman 1971, s. 117-123.

tien pantterien sekä feministiliikkeen kanssa. Gay activists alliance – GAA taas omistautui vain seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeustyölle.³⁵

Uusi Gay liberation -liike erottui vanhemmasta homofiililiikkeestä siinä, että se vaati uudenlaista yhteiskuntaa. Homofiililiike taas pyrki mukautumaan vallitsevaan yhteiskuntaan. Esimerkiksi GLF vastusti Vietnamin sotaa, kun taas vanha homofiililiike oli tavoitellut homoseksuaalien pääsyä tasa-arvoisesti armeijaan.³⁶ Moni katsoo, että homoaktivismi alkoi Yhdysvalloissa vasta Stonewallin mellakoista. Mellakat ovat toimineet kansainvälisenä symbolina ja motivaation lähteenä vapausliikkeelle ympäri maailman monta vuosikymmentä.³⁷

Homoseksuaalit saivat tuekseen myös valtaenemmistöön kuuluvia tasavertaisuuden kannattajia. Lisääntynyt aktivismi nosti homoseksuaalisuuden julkiseen keskusteluun. Esim. Life teki 11-sivuisen reportaasin tasavertaisuustaistelusta. Useat osavaltiot alkoivat muuttaa lainsäädäntöään ja dekriminisoivat homoseksuaalisuuden.³⁸

Robert Altmanin mukaan gay liberation – liikkeen pohjalla oli enemmänkin amerikkalainen 60-luvulla noussut vastakulttuuri kuin vanhat homoseksuaalien järjestöt. Vastakulttuuri kyseenalaisti vallitsevan yhteiskunnan luonnollisina pidetyt valkoihoisen, keskiluokkaisen heteromiehen perusarvot: kovan työmoraalin, seksuaalisuuden tukahduttamisen ja auktoriteettien kunnioittamisen. Vastakulttuuri toi esiin homoseksuaalien, naisten, tummaihoisten ja nuorten asioita. Erityisesti homoseksuaaleille oli tärkeää ydinperheen ehdottomuuden väheneminen sekä perinteisten sukupuoliroolien muuttuminen.³⁹

John D’Emilion mukaan gay liberation –liike ei juuri antanut arvoa edeltäneelle homofiililiikkeelle. Suhtautuminen oli enemmänkin pilkallista ja halveksivaa kuin arvoa antavaa. Gay liberation –liikkeeseen osallistuneet olivat nuorempia, eivätkä olleet eläneet aikaa, jolloin negatiivisella suhtautumisella homoseksuaalisuuteen oli täysin hegemoninen asema Yhdysvalloissa. D’Emilion mukaan 1950-luvun homofiililiike sentään avasi debattia tästä suhtautumisesta. Järjestöjen kokema vihamielisyys yhteiskunnan taholta

³⁵ Duberman 1993, s. 232-233.

³⁶ mt. s. 223.

³⁷ mt. s. 224.

³⁸ Humphreys 1972, s. 6.

³⁹ Altman 1971, s. 155-164.

ymmärrettävästi vähensi haluja ryhtyä avoimeen toimintaan, mutta järjestöjen johtajien tämän takia omaksuma assimilaatiopolitiikka oli haitallista vähemmistölle.⁴⁰

Robert Altman on australialainen yhteiskuntatieteilijä, joka on asunut ja opettanut useita vuosia Yhdysvalloissa. Hänen kirjaansa *Homosexual: Oppression and liberation* (1971) luettiin Setan ensimmäisissä lukupiireissä. Kirja ei niinkään kerro vapautusliikkeen historiasta tai homoseksuaalisuudesta, vaan identiteetistä ja siitä, miksi vapautusliike on muodostunut juuri tässä historian vaiheessa⁴¹. Altman pitää homoseksuaalien syrjintää enemmän kulttuurisena kuin poliittisena ilmiönä. Radikaalille aktivismille hyvä kasvualusta on ajankohta, jolloin kulttuurinen ja poliittinen aktiivisuus kohtaa toisensa, kuten 1900-luvun Euroopassa ja Yhdysvalloissa.⁴²

Altmanin mukaan 1700- ja 1800-luvuilla tapahtunut teollistuminen aiheutti seksuaalisuuden tukahduttamisen, koska taloudellinen kasvu vaati uhrauksia ihmisiltä. Englannin teollistuminen johti viktoriaaniseen puritaanisuuteen, Neuvostoliiton teollistuminen Stalinin aikaiseen homoseksuaalisuuden kriminalisointiin vuonna 1933 lyhyen laillisuuden ajan jälkeen. 70-luvulla samanlaista kehitystä oli nähtävissä kehitysmaissa. Naiseus ja mieheys määritellään toistensa vastakohtiksi, joita määrittää heteroseksuaalinen halu toiseen sukupuoleen. Homoseksuaali käsitetään ihmiseksi, joka hylkää sukupuolensa.⁴³

John D'Emilio asetti homoseksuaalien yhteisön syntymistä tutkineessa väitöskirjassaan kysymyksen: Mikä johti siihen, että homoseksuaalien tasavertaisuusliike syntyi vasta 50-luvulla ja miksi siitä tuli joukkoliike vasta 1960-luvun lopulla? D'Emilio mainitsee, että homoseksuaalisuudesta on olemassa huomattavasti vähemmän tietoa ajalta ennen toista maailmansotaa. Tällöin homoseksuaalisuutta ei pidetty ihmisen ominaisuutena tai identiteettinä eikä ihmisiä jaettu homoseksuaaleihin ja heteroseksuaaleihin, vaan homoseksuaalisuus käsitettiin käyttäytymisen kautta. Yhteisö piti siitä huolimatta homoseksuaalisuutta syntinä ja rikkomuksena. 1800-luvun lopulla alettiin luoda kategorioita erilaisille seksuaalisuuksille.⁴⁴

---

⁴⁰ assimilaatiolla tarkoitetaan vähemmistön sulautumista enemmistöön enemmistön ehdoilla.

⁴¹ Altman 1971, s. 7-13.

⁴² mt. s. 173.

⁴³ mt 81-83.

⁴⁴ D'Emilio 1983, s. 1-6.

2.3 Homoseksuaalisuuden sairausleiman poistuminen

Väitöskirjansa homoseksuaalisuuden sairausleimasta tehnyt Olli Stålström jäljittää sairausleiman synnyn jo ajanlaskun alkuun, Galenokseen ja Soranukseen. Sairausleiman suurin perustelu oli oletus siitä, että luonto oli tarkoittanut naisen ja miehen lisääntymään. Kritiikkiä sairausleimaa kohtaan esiintyi tosin jo tällöin.⁴⁵ 1900-luvulla vaikuttanut Sigmund Freud ei pitänyt homoseksuaalisuutta sairautena, mutta kutsui sitä joissain kirjoituksissa esim. perversioksi. Freudin kuoltua konservatiivinen psykoanalyysi käytti hänen joitain kirjoituksiaan sairausluokituksen puolustamiseksi.⁴⁶

Yhdysvalloissa toisen maailmansodan jälkeen noussut konservatiivinen aalto toi vaikutteita myös psykiatriaan. Yhdysvaltain psykiatriyhdistys APA lisäsi homoseksuaalisuuden tautiluokituksiinsa vuonna 1952. Tutkimukset homoseksuaalisuudesta sairautena perustuvat tutkimuksiin, jossa oli tutkittu vain psykiatrisessa hoidossa olevia homoseksuaaleja ja päätelty homoseksuaalien olevan sairaita. Homoliikkeen aktiivit ottivat yhteyttä joihinkin psykiatreihin ja pyysivät näitä tutkimaan asiaa puolueettomasti.⁴⁷

Esimerkiksi Evelyn Hooker alkoi tehdä tutkimusta homomiehistä ja heteromiehistä vuonna 1953, Hän teetti psykologisia testejä kummallakin joukolla ja antoi tulokset myös muille asiantuntijoille tutkittavaksi suuremman uskottavuuden saamiseksi. Tuohon aikaan kaikki kliinisen psykologian asiantuntijat vanhoivat voivansa erottaa homoseksuaalin ja heteroseksuaalin toisistaan testeillä. Tämä ei Hookerin tutkimuksessa onnistunutkaan. Tutkimusten mukaan homomiehille tyypilliset psyykkiset häiriöt johtuivat yhteiskunnallisesta syrjinnästä. Hänen teoksensa julkaisu vuonna 1956 herätti keskustelua ja johti alan tutkimuksen lisääntymiseen, mutta ei pystynyt murtamaan vallinneita ennakkoluuloja.⁴⁸

Mainitsen lyhyesti muutamia psykoanalyttikkojen kuvauksia homoseksuaalisuudesta, joita Olli Stålström on ansiokkaasti väitöskirjassaan analysoinut. Vuonna 2011 lista voi herättää lähinnä huvittuneisuutta, mutta vuosikymmeniä sitten nämä olivat yleisesti hyväksytyjä tieteellisiä faktoja. Edmund Bergler kutsui homoseksuaaleja termeillä oraali-

⁴⁵ Stålström 1997, s. 43-47.

⁴⁶ mt. s. 65-71, 84-88.

⁴⁷ Marcus 1992, s. 16-18.

⁴⁸ mt. s. 19-25, Stålström 1997 s. 227-234.

sesti häiriintyneet vääryyksien keräilijät, ”häviöön, häväistykseen ja torjuntaan” pyrkivät ”psykkiset masokistit”, taantuneet persoonallisuudet, naisia kammoavat, rakkautensa kohteen tuhoavat, jatkuvasti seksikumppania etsivät, syvästä sisäisestä depressiosta kärsivät, mustasukkaiset, epäluotettavat. Berglerin mukaan homomies näkee naisessa hampain varustetun ”vagina dentatan”.⁴⁹

Toinen esimerkki homoseksuaalisuuden sairausleiman ajajista oli Irving Bieber, yhdysvaltalainen psykoanalyytikko. Bieberin mukaan homoseksuaalille on ominaista miehille luontaisten ominaisuuksien, kuten aggression ja kilpailuhalukkuuden puute. Bieberin mukaan homoseksuaalisuus ei tartu viettelemällä, vaan johtuu varhaislapsuuden ”epänormaaleista” tunnesiteistä vanhempiin.⁵⁰

Psykoanalyytikko Socarides taas uskoi etäisen isäsuhteen johtavan pojan homouteen. Hänen mielipiteensä ei muuttunut, vaikka hänen poikansa tuli ulos kaapista ja toimi 90-luvulla presidentti Bill Clintonin hallinnossa homo- ja lesboasioiden neuvonantajana.⁵¹

Amerikan psykiatriyhdistys APA johtokunta poisti vuonna 1973 homoseksuaalisuuden sairausluokitukseltaan. Yhdistys piti psyykkisen sairauden merkkinä sitä, että se aiheuttaa kantajalleen subjektiivista ahdistusta. Tätä ei homoseksuaalisuus APA:n mukaan tuonut, koska monet seksuaalivähemmistöön kuuluvat olivat tyytyväisiä seksuaalisuuteensa. Osa homoseksuaaleista koki ahdistusta seksuaali-identiteetistään, osa halusi muuttaa seksuaalisuuttaan. APA:n enemmistön mukaan tämä oli enemmänkin syytä yhteiskunnan kielteisestä suhtautumisesta homoseksuaalisuuteen, kuin homoseksuaalisuudesta itsestään.

Yhdistys lisäsi tautiluokitukseen itseään häiritsevän homoseksuaalisuuden. Sitä voitiin hoitaa asiakkaan toivomuksen mukaan joko auttamalla häntä hyväksymään homoseksuaalinen identiteettinsä tai pyrkimällä sen korjaamiseen. Yhdistys ei ottanut kantaa homoseksuaalisen käyttäytymisen hyväksyttävyyteen tai toivottavuuteen. Johtokunnan äänestystulos oli yksimielinen, kaksi jäsentä tosin pidättäytyi äänestyksestä. Muutoksen

⁴⁹ Stålström 1997, s. 109-111.

⁵⁰ Stålström 1975b, s. 4-6.

⁵¹ Stålström 1997, s. 134-144.

vastustajat vaativat asiasta yhdistyksen jäsenäänestystä, missä enemmistö kannatti muutosta.⁵²

Suomalaiset psykiatrit omaksuivat amerikkalaisten konservatiivipsykoanalyttikkojen opit.⁵³ Kalle Achten vuonna 1971 ensimmäisen kerran julkaisemassa Psykiatria-oppikirjassa homoseksuaalisuus määriteltiin häiriöksi ja poikkeavuudeksi. Olli Stålström pitää tätä esimerkkinä siitä, kuinka Suomessa rikosleiman poistuttua 1971 yhä vahvemmin siirryttiin korostamaan homoseksuaalisuuden sairausleimaa.⁵⁴

Seksologia-kirjaan kirjoittamassaan artikkelissa vuonna 1974 Kalle Achte ja Jouko Lönnqvistin kuvaavat homoseksuaalisuutta kehityshäiriöksi. Homoseksuaaleilla on selvästi heteroseksuaaleja enemmän alkoholiongelmia, lääkkeiden käyttöä ja itsetuhopyrkimyksiä sekä runsaasti vaikeuksia parisuhteissa. Achten mukaan ”yleisesti ottaen homoseksuaalin elämä on kuitenkin yksinäistä, vakiintumatonta, erojen ja pettymysten sävyttämää”.⁵⁵

Samassa kirjassa Setan puheenjohtaja Veli-Pekka Hämäläinen kirjoittaa homoseksuaalisuuden sairausleiman johtuvan tutkijoiden negatiivisista lähtökohdista ja virheellisistä metodeista sekä yhteiskunnan ennakkoluuloista. Hän vaati homoseksuaalisuuden käsittämistä yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä, ei yksilöpsykiatrian näkökulmasta.⁵⁶

Ruotsissa sairausluokitus poistui vuonna 1979⁵⁷. Suomalaisesta tautiluokituksesta homoseksuaalisuus poistettiin 1981. Tätä edelsi Setan aktiivinen kannanottojen ja yhteydenottojen sarja lääkintöhallitukseen. Lääkintöhallitus yritti ensin tehdä asiasta kompromissia ja muuttaa luokitusta käytettäväksi vain, kun siihen on tarve. Seta protestoi tätä päätöstä ja sitä, että päätöksestä ei tiedotettu. Lopulta tiedotuskin saatiin onnistumaan.⁵⁸ Virallinen sairausluokituksen muutos ei tietenkään automaattisesti tarkoittanut sitä, että ihmisten asenteet olisivat muuttuneet.

---

⁵² APA 1973.

⁵³ Stålström 1997, s. 130-133.

⁵⁴ mt. s. 26.

⁵⁵ Achte & Lönnqvist 1974, 251-264.

⁵⁶ Hämäläinen 1974, 264-271.

⁵⁷ Socialstyrelsens lehdistötidote 27.9.1979.

⁵⁸ Stålström 1997, s. 229-231.

Sairausleiman poistuessa vähemmistöön jääneistä psykiatreista syntyi eheytyслиike. Heidän mukaansa sairausleiman poistaminen ei ollut tieteellisesti validi päätös, vaan se tapahtui homojärjestöjen pakottamana. Eheytymsliike tuli Suomeen jo 70-luvulla kirjallisuuden kautta, vaikka täällä homoseksuaalisuus luokiteltiin vielä sairaudeksi. Eheytyслиike järjestää koulutuksia mm. terveysalan työntekijöille, julkaisee kirjallisuutta ja levittää materiaaliaan internetissä. Liike ei pyri vaikuttamaan tuomitsevalta, vaan ymmärtää ja säälii homoseksuaaleja. Liike sen sijaan nostaa esiin sen, että monet homoseksuaalit eivät halua homoseksuaalista identiteettiä ja että homojen vapautusliike ei näitä henkilöitä huomioi.⁵⁹

3. Setan perustamisen syyt

3.1. 1960-luvun seksuaalipoliittinen keskustelu sekä Setaa edeltävät järjestöt

1900-luvun alussa homoseksuaalinen käyttäytyminen oli piilossa. Poikkeuksena olivat esim. teatteripiirit, joissa liikkui huhuja monen ihmisen seksuaalisesta suuntautumisesta. Tuula Juvonen kuvailee homoseksuaalisuuden olleen usein julkinen salaisuus: Asiasta

---

⁵⁹ Honkanen 2006.

vaiettiin ja jos joku ihminen tiedettiin seksuaalivähemmistöön kuuluvaksi, ei asiasta ha-
luttu puhua.⁶⁰

Sota oli poikkeusaikaa, jolloin yleiset moraal säännöt eivät aina pätäneet. Sotien aikana
naiset ja miehet elivät pitkiä aikoja ilman toisen sukupuolen seuraa. Tämä mahdollisti
homoseksuaalisen käyttäytymisen lisääntymisen. Perinteisistä sukupuolirooleista jous-
tettiin: rintamadrage eli esitykset, joissa sotilaat pukeutuivat naisiksi, oli yleistä.⁶¹

Suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin tiukkeni sodan jälkeen. Homoseksuaalisuutta
projisioitiin pois itsestä sodan aikana saksalaisiin ja sen jälkeen ruotsalaisiin. Alkoi mie-
hisen miehen identiteetin rakennus, johon naismaiseksi käytetty homoseksuaalisuus ei
sopinut. Homoseksuaalisista kokemuksista vaiettiin, niin kuin monista muistakin sotaan
liittyvistä asioista.⁶²

Kaupungistuminen alkoi kuitenkin heikentää maaseutumaisen lähiyhteisön sosiaalista-
vaa voimaa siirtää eteenpäin yhteiskunnassa vallitsevia moraal- ja käyttäytymissääntö-
jä, jolloin lehdistölle tuli suurempi rooli sen välittämisessä ja rakentamisessa. Miesten
homoseksuaalisuus sai palstatilaa esimerkiksi Kalle-lehdessä. Naisten homoseksuaali-
suudesta vaiettiin.⁶³ Negatiivistakin keskustelua miesten homoseksuaalisuudesta voi-
daan pitää parempana kuin vaikenemista: yhä suurempi osa ihmisistä sai tiedon asian
olemassaolosta.

Konservatiivinen aikakausi ei tyydyttänyt nuorta sukupolvea. 1950-luvun lopulla nuori-
so alkoi aktivoitua yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. Muutoksen eräänlaisina airuina
toimivat 1940-luvun alussa syntyneet ikäluokat, jotka saavuttivat nuoruutensa 60-luvun
alussa. Nämä toimivat sitoutumattomissa, lähellä sosialidemokraatteja olevissa järjes-
töissä⁶⁴.

1960-luku toi Suomeen erilaisia yhden asian liikkeitä: Kehitysavun nostoa vaati Suo-
men YK-yhdistys, kolmannen maailman asioita ajoi Tricont, naisasiaa yhdistys 9, rau-

---

⁶⁰ Juvonen 2002.

⁶¹ mt., s. 145-153.

⁶² mt. 153-157.

⁶³ mt., s. 83-93, 157-160, 287-289.

⁶⁴ Roos ja Haavio-Mannila 2008, s. 245.

haa Sadankomitea, avoimempaa suhtautumista seksuaalisuuteen Seksuaalipoliittinen yhdistys Sexpo ry.⁶⁵ Marraskuun liikkeen tarkoitus oli parantaa huono-osaisten, yhteiskunnan valvomien ryhmien: asunnottomien, mielenterveyspotilaiden, vankien ja homo-seksuaalien asemaa.⁶⁶ Jeja-Pekka Roosin mukaan 60-lukua voi myös kuvata (porvarilliseksi) kulttuuriradikalismiksi ja yleisedistykselliseksi⁶⁷.

Läntisen kapitalismin ja idän kommunismin välillä käytiin taisteluja ympäri maailmaa. Molemmat blokit yrittivät estää toista laajentumasta hinnalla millä hyvänsä, usein ihmisoikeuksista ja demokratiasta välittämättä. Aikakautta kutsuttiin kylmäksi sodaksi, koska suurvallat eivät olleet sotatilassa keskenään. Yksi hyvin eripuraisia nuorisoaktiivisteja yhdistävä tekijä ympäri maailman oli Vietnamin sodan vastustaminen.⁶⁸ Nuorisokapina olikin osaksi idealistinen kapina kyynistä kylmän sodan maailmaa vastaan. Ympäri maailmaa kapinoitiin vallitsevaa järjestelmää vastaan, elettiinpä kapitalismissa tai sosialismissa.

Varsinaiset, sodan jälkeisinä viitenä vuotena syntyneet, suuret ikäluokat saavuttivat nuoruutensa 60-luvun lopussa. Yleensä 60-luvun radikalismien huipentumana on pidetty vuotta 1968. Tšekkoslovakiassa keväällä 1968 alkanut kokeilu yhdistää sosialistinen järjestelmä ja länsimainen demokratia päättyi 21.8.1968, kun neuvostopanssarit miehittivät maan. Nuoret vasemmistoradikaalit sekä vasemmistopuolueet, tiukimmin kansandemokraatit, protestoivat miehitystä Suomessa. Marraskuussa 1968 Vanhan valtauksessa suomalaiset opiskelijat valtasivat Helsingin Vanhan ylioppilastalon – oman talonsa - ja vaativat yliopistojen hallinnon demokratisoimista sekä vallan jakamista koko yliopistoyhteisölle, opiskelijat mukaan lukien.⁶⁹

Kun 1960-luvulla oli ollut tyypillistä aktiivien tekemä vapaaehtoistyö asioiden parantamiseksi, 70-luvulla valtion rooli kasvoi, jolloin tarve vapaaehtoistoiminnalle väheni.⁷⁰ Nuoret radikaalit liittyivät joukolla puolueisiin. 70-luvun aktivismille oli ominaista tiukka luokka - ja puolueuskollisuus. Radikaalien näkyvin osa löysi Suomen kommunistisen puolueen vähemmistösiiven, taistolaiset. Moni Tšekkoslovakiassa miehityksen aiemmin

⁶⁵ Esim. Von Bonsdorff, 1986.

⁶⁶ Andersson 2000, s. 20-21.

⁶⁷ Roos ja Haavio-Mannila 2008, s. 236.

⁶⁸ Kurlansky 2008, s. 13-16.

⁶⁹ von Bonsdorf 1986, s. 9-41.

⁷⁰ Haastattelu Haavio-Mannila.

tuominut käänsi kelkkansa ja piti miehitystä oikeutettuna tapana taata sosialismi Tshekkoslovakiassa. Moni on ihmetellyt, miten kulttuuriradikaali vasemmistonuoriso löysi kotinsa SKP:n vanhakantaisesta siivestä, joka oli kulttuurisesti hyvin konservatiivista.⁷¹

Keskustelu seksuaalisuudesta virisi 60-luvulla. Innoittajana toimi Ruotsissa vuonna 1965 ilmestynyt ”De erotiska minoriteterna” – kirja, joka toi lisää tietoa seksuaalivähemmistöistä Suomeenkin.⁷² Keväällä 1965 keskustelu seksuaalivähemmistöistä ja seksuaalisuudesta yleensä oli aktiivista ylioppilaslehdessä, jossa se oli jo alkanut Arvo Salon päätoimittajakaudella vuonna 1959.⁷³

Nuori aktivisti Ilkka Taipale toimitti kirjan ’Sukupuoleton Suomi’, johon oli koottu toukokuussa 1965 pidettyjen Lääketieteen kandidaattiseuran kulttuuritoimikunnan järjestämän paneelisarjan pohjalta artikkeleita seksuaalipolitiikan uudistamisesta.⁷⁴ Keskustelua herätti myös seksuaalisuutta koskeva lainsäädäntö. Asianajaja Herbert Gumplerin artikkelissa vaadittiin homoseksuaalisuuden rangaistavuuden poistamista.⁷⁵

Homoseksuaalisuus nousi julkiseen keskusteluun Ilta-Sanomien 10.8.1966 tekemän reportaasin myötä. Lehden lööpissä luki ”Homopesä paljastettu”. Jutussa vihjailtiin vanhempien homojen viettelevän nuoria poikia, erityisesti sotilaita. Homoseksuaalisuuden kerrottiin saaneen Suomessa yhä näkyvämpiä muotoja. Radio ja muu lehdistö tuomitsi Ilta-Sanomien sensaatiohakuisuuden. Monet tunnetut kulttuurivaikuttajat vaativat adressissaan Hufvudstadsbladetissa 13.8.1966 homoseksuaalisten suhteiden dekriminisaatiota ja paheksuivat Ilta-Sanomien uutisointia. Yksi allekirjoittajista oli Porvoon piispa John Vikström.⁷⁶

1960-luvulla seksuaalivähemmistöillä oli jo useita tapaamispaikkoja. Kati Mustola kirjoittaa ensimmäisestä Vanhan (ylioppilastalon) valtauksesta, kun homomiehet valtasivat

---

⁷¹ Hentilä ja Pöppönen 1997, s. 345.

⁷² Mustola 2007, s. 18-19.

⁷³ Hentilä ja Pöppönen 1997, s. 55.

⁷⁴ Taipale 1966.

⁷⁵ Gumpler 1966.

⁷⁶ Hämäläinen 1978 s. 11-12.

Vanhan Kellarin 1964. Vuoden 1968 jälkeen kolmas Vanhan valtaus tapahtui 60-luvun lopulla, kun lesbot ottivat omakseen sen Karhu-kabinetin.⁷⁷

Varakkaammilla homomiehillä oli mahdollisuuksia ylläpitää verkostojaan yksityisjuhlissa. Usein vähemmän varakkaiden homomiesten tapaamispaikkoina toimivat lisäksi puistot ja vessat, joista etsittiin etupäässä seksiä. Monesti nämä toimivat myös fooruminä yhdessäololle ja keskustelulle. Esimerkiksi 1970-luvun alussa homoseksuaalisuuden ollessa jo laillista nuoret homomiehet kävivät Helsingin Mäntymäellä keskusteluja yhteiskunnallisesta tilanteesta. Nuoret visioivat avoimempaa tulevaisuutta, Suomea, jossa olisi homobaareja terasseineen.⁷⁸

Marraskuussa 1967 perustettiin Toisen säteen⁷⁹ ryhmä -niminen yhdistys, joka toimi helmikuuhun 1968 asti. Yhdistyksen tarkoitus oli vauhdittaa seksuaalirikoslain muutosta sekä jakaa asiallista tietoa. Yhdistys julkaisi ensimmäisen numeron vuonna 1968 ilmestyneestä Ihminen & Yhteiskunta, Homo & Societas -nimisestä lehdestä sekä järjesti useita keskustelutilaisuuksia mm. rikoslain uudistamisesta.⁸⁰ Yhdistysrekisteri ei hyväksynyt yhdistystä. Sen sijaan rekisteröimisyritys toi haasteen Helsingin raastuvanoikeuteen.⁸¹

Ihminen & Yhteiskunta -lehdessä käsiteltiin sekä ajankohtaisia asioita, kuten rikoslain uudistusta, mutta visioitiin myös ihanneyhteiskuntaa. Tällaisessa yhteiskunnassa voisi jokainen toimia omana itsenään riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta. Ei olisi homoseksuaalien ja heteroseksuaalien baareja, vaan kaikissa tapaamispaikoissa voisi käyttäytyä vapaasti omana itsenään. Homoseksuaalien tulisi välittämättä yhteiskunnan mielipiteistä toimia rohkeasti omana itsenään, näyttää tunteensa julkisesti; näyttää, että homoseksuaalisuuta on olemassa. Toisaalta homoseksuaalien tulisi toimia myös omissa järjestöissä asemansa parantamiseksi.⁸²

⁷⁷ Mustola 2007, s. 24-25.

⁷⁸ Heikkinen 2001, haastattelu Nissinen.

⁷⁹ Toinen säde on vanhasta intialaisesta uskonnonfilosofiasta lainattu käsite, jonka tunnusmerkkinen ominaisuus on rakkaus. Ihminen ja yhteiskunta, 2/1968 s. 26.

⁸⁰ Ihminen ja yhteiskunta, Homo et societas 1/1968, s. 22

⁸¹ Ihminen ja yhteiskunta, Homo et societas 2/1968, s. 2

⁸² Hämäläinen 1991, 2 – 4, Ihminen ja yhteiskunta 2/1968, s. 9 – 12.

Kesällä 1968 suurin osa Toisen säteen ryhmästä liittyi Marraskuun liikkeen työryhmä 13 työhön. Tavoitteena oli tehdä kirjamuotoinen pamfletti homoseksuaalien ongelmista, edistää tutkimusta homoseksuaalisuudesta, kerätä alan kirjallisuuden bibliografia, auttaa syrjinnän ja painostuksen alle joutuneita ihmisiä sekä kerätä tietoa syrjintätapauksista. Loppujen lopuksi näistä tavoitteista ehdittiin toteuttaa Ihminen & Yhteiskunta –lehden toinen numero, poikkeamisjuhla kulttuuritalolla sekä keskustelutilaisuus Vanhalla ylioppilastalolla.⁸³

Työryhmä 13:een kuului noin kaksikymmentä henkilöä, joista suurin osa oli heteroseksuaaleja. Työryhmän keskusteluissa oli kahdenlaista linjaa suhtautumisessa homoseksuaalien vapautumiseen. Ensimmäisten mielestä homoseksuaalisuuden dekriminointi ja mahdollisuus perustaa homoseksuaalisia klubeja ja kerhoja riittää tasavertaisuuden toteutumiseksi. Toisten mielestä tämä ei riittänyt: Homoseksuaalien tulisi integroitua täysin yhteiskuntaan, jonka tuli ottaa vastuulleen pitkään jatkuneen syrjinnän negatiiviset vaikutukset.⁸⁴ Esimerkiksi Ilkka Taipaleen toimittamaan kirjaan homoseksuaalisuudesta juristin silmin kirjoitti Herbert Gimpler seuraavasti:

Henkilö, joka on homoseksualismiin voimakkaasti taipuva voi Tanskassa elää vapaasti samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa ilman että hänellä on mitään pelkoa viranomaisten puuttumisesta hänen asioihinsa, mikäli hän ei muuten rangaistavalla tavalla riko sukupuolirikuria. Hänellä on kerhonsa, baarinsa, ystäväpiirinsä, lehtensä; ts. hän voi viettää elämänsä sukupuoliviettinsä edellyttämällä tavalla ja toimia yhteiskunnan jäsenenä siinä, missä muutkin.⁸⁵

Joulukuussa 1968 yhteistyö katkesi erimielisyyksiin suhteessa poliittiseen sitoutumiseen. Marraskuun liikkeen aktiiveista suurin osa liittyi puoluepoliittiseen toimintaan.⁸⁶ Joulukuussa 1968 työryhmä 13:sta eronneet henkilöt alkoivat perustaa uutta yhdistystä. Seuraavana vuonna onnistuttiin yhteistyössä juristien kanssa tekemään sellaiset säännöt, jotka yhdistysrekisteri hyväksyi. Ensimmäinen seksuaalivähemmistöjen rekisteröity yhdistys, Keskusteluseura Psyke ry. näki päivänvalon.⁸⁷

⁸³ Hämäläinen 1975, s. 7-9.

⁸⁴ Haastattelu Hämäläinen.

⁸⁵ Gimpler 1966, s. 148. Voi olla, että asiayhteydestään irrotetut lauseet eivät täysin kuvasta Gumplerin mielipidettä, mutta kuvaa hyvin tällaista argumentointia yleisesti.

⁸⁶ Andersson 2000, s. 20-21.

⁸⁷ Hämäläinen 1975, s. 7-9.

Aluksi yhdistyksen tehtäväksi päätettiin asiantuntijajärjestönä ja poliittisena vaikuttajana toimiminen. Yhdistykseen hyväksyttiin jäseneksi vain aktiiviseen toimintaan lupautuneita. Tämä tehtiin siksi, ettei yhdistyksen toimintatavoitteista päättämään pääsisi ihmisiä, joiden intresseissä oli muunlainen toiminta, kuin poliittinen vaikuttaminen. Sittemmin yhdistyksen toiminta laajeni.⁸⁸

Yhdistys alkoi ylläpitää kerhotilaa ja puhelinneuvontaa sekä järjesti ravintolailtoja. Lisäksi yhdistys julkaisi omaa kansantajuiseksi tarkoitettua lehteä, jonka nimi oli ensin 96, myöhemmin Ysikutonen. Psykeläiset kirjoittivat lehtiin, antoivat haastatteluja tiedotusvälineille, osallistuivat seminaareihin ja televisio-ohjelmien tekoon. Yhdistyksellä oli aluejärjestöorganisaatio suurimmissa kaupungeissa.⁸⁹

Psyken puheenjohtaja Holger von Glan oli ensimmäinen Suomessa avoimesti homona omalla nimellään esiintynyt henkilö, joka oli joutunut julkisuuteen vuonna 1966 iltapäivälehdistön löytäessä ”homopesän” Helsingistä. Hän esiintyi Marraskuun liikkeen poikkeavien juhlassa 10.11.1968 sekä Reino Paasilinnan vähemmistöjä käsittelevässä televisio-ohjelmassa sekä edusti Psykeä lakivaliokunnassa sen käsitellessä rikoslain muutosta vuonna 1970.⁹⁰

3.2 Homoseksuaalisuuden dekriminalisointi

Ensimmäisen kerran homoseksuaalisuuden kriminalisoi Rooman keisari Justinianus vuonna 529 jaa. Raamattuun perustuneen lain rikkomisesta rangaistus oli kuolema.⁹¹ Katolisen kirkon inkvisitiosta 1100-luvulta ja muun muassa Malleus Maleficarum –kirjasta 1400-luvulta alkoi laaja vaino noidiksi ja sodomiiteiksi (ihminen, joilla on sukupuoli-suhteita saman sukupuolen edustajien kanssa) epäiltyjä kohtaan.⁹² Ruotsin vallan

⁸⁸ mt., s. 7-9, haastattelu Hämäläinen.

⁸⁹ Hyvärinen 2001.

⁹⁰ Homo&Societas 2/1968, s. 3.

⁹¹ Stålström 1997, s. 44-45.

⁹² mt., s. 47-51.

aikaan homoseksuaalisuudesta tuomittiin pääsääntöisesti ankarat rangaistukset. Vuonna 1734 säädetyssä rikoslaisissa ei haluttu kriminalisoida homoseksuaalisuutta, jottei tieto siitä leviäisi. Kuitenkin rangaistuksia annettiin 1600-luvun kristinuskosta vaikutteita saaneen oikeuskäytännön mukaan. Kaikki paitsi lasten syntymiseen johtava seksuaalinen käyttäytyminen oli rangaistavaa.⁹³

Nykyistä Suomen rikoslakia säädettäessä (vuonna 1889) haluttiin kriminalisoida pääsääntöisesti kaikki avioliiton ulkopuolinen seksi. Rikoslaki perustui ns. absoluuttiselle sukupuolimoraalille, jossa avioliitto oli ainut uskonnollisesti ja oikeudellisesti hyväksyty tapa järjestää seksuaalielämä.⁹⁴

Vuonna 1926 dekriminalisoitiin ns. salavuoteus eli naimattomien henkilöiden välinen seksi ja vuonna 1948 huoruus, eli seksin harrastaminen avioliiton ulkopuolella.⁹⁵

Joissain maissa samaa sukupuolta olevien henkilöiden väliset rikoslain säädökset kattoivat vain miesten väliset suhteet. Itävallassa ei kriminalisoitu naisten välistä seksiä⁹⁶, Alankomaissa taas samaa sukupuolta olevien välisen seksin korkeampi suojaikäraja koski vuoteen 1969 vain miesten välistä seksiä⁹⁷. Iso-Britanniassa kuningatar Viktorian mielestä homoseksuaaliset teot naisten kesken eivät olleet mahdollisia, joten niitä ei ollut tarve kieltääkään⁹⁸.

Naisten välisen seksin jättäminen kriminalisoinnin ulkopuolelle ei ollut osoitus armeliaisuudesta tai suuremmasta hyväksyttävyydestä vaan siitä, että naisten seksuaalisuus on perinteisesti ollut miesten seksuaalisuutta vähämerkityksellisempää. Vaientaminen on samalla tapaa sorron väline kuin kriminalisoiminenkin.

Suomessa lainmuutos sai vauhtia 1960-luvulla. Vuonna 1966, samana vuonna kun Suomi sai vasemmistoenemmistöisen eduskunnan, Suomen Mielenterveysseura esitti oikeusministerille aloitteen komitean perustamisesta rikoslain seksuaalirikoksia (seksuaalirikoslaki) uudistamiseksi.⁹⁹ Komitean mietintö ilmestyi vuonna 1967.

⁹³ Liliequist 1995, s. 9-11.

⁹⁴ Saario yms. 1968, s. 14.

⁹⁵ mt., s. 7-8.

⁹⁶ Anti-gay legislation in Austria, Setan hallituksen kokouksen 27.4.1981 liite.

⁹⁷ Stålström 1977b, s. 7.

⁹⁸ Gimpler 1966, s. 146.

⁹⁹ Kahra 1975b, s. 26-27.

Mietinnön mukaan rikoslain uudistamisen tarve perustuu valtaosaltaan olosuhteissa ja katsomuksissa tapahtuneisiin muutoksiin. Suomi oli kaupungistunut ja homoseksuaalisuudesta oli saatu lisää tietoa. Yhtenäiskulttuurin hajotessa ja yhteiskunnan moniarvoisuudessa ei ollut syytä jatkaa homoseksuaalisuuden kriminalisointia, vaikka uskonto tai yleinen mielipide olisikin pitänyt ilmiötä negatiivisena. Rikoslakia ei haluttu pitää näissä asioissa enää uskonnon ja moraalien toteuttamisen keinona. Lisäksi haluttiin seurata muissa pohjoismaissa tapahtunutta kehitystä, jossa homoseksuaaliset teot oli jo dekriminhalisoitu.¹⁰⁰

Komitea halusi kuitenkin säilyttää rangaistavina nuoriin kohdistuvat homoseksuaaliset teot. Se esitti suojaikärajaksi 15 vuotta naisten ja miesten välisille seksuaalisuhteille. Jos vanhempi osapuoli oli auktoriteettiasemassa, raja oli 18 vuotta. Samaa sukupuolta olevien ihmisten välisissä suhteissa ehdotetut ikäraajat olivat 18 ja 21 vuotta.¹⁰¹

Komiteanmietintö nosti vastalauseiden myrskyn. Piispojen paimenkirjeessä vuonna 1966 todettiin homoseksuaalisuuden olevan leviävä, yhteiskuntaa vahingoittava ilmiö.¹⁰² Korkein oikeus totesi lausunnossaan, että vaikka homoseksuaalisuuden jättäminen yleensä rankaisemattomaksi on perusteltua, homoseksualismi oli häiriö, jota voitaisiin hoitaa. Jotta homoseksuaalit tajuaisivat mennä hoitoon, ei homoseksuaalisuutta tulisi pitää luonnollisena ja hyväksyttävänä ilmiönä. Lain perusteluissa tulisi korostaa ilmiön poikkeavuutta ja sairaalloisuutta.¹⁰³ Korkein oikeus siis halusi lainsäädännöllä aiheuttaa ihmisille tunteen, että he ovat sairaita.

Hallitus teki esityksen, jota eduskunta ei kuitenkaan ehtinyt käsitellä ennen vaaleja, joten esitys raukesi. Seuraava hallitus uusi esityksen ja se tuli käsittelyyn eduskunnassa vuonna 1970. Rinnakkain hallituksen esityksen kanssa käsiteltiin kokoomuslaisen kansanedustajan Timo Mäen eduskunta-aloitetta. Aloitteessa vaadittiin vastineeksi yleisestä rangaistuksen poistamisesta lakiin lisättäväksi pykälää, joka kieltäisi homoseksuaalisuuden kehottamisen ja homoseksuaalisuuden mainostamisen.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Saario yms. 1968, s. 8-11.

¹⁰¹ emt. s. 12.

¹⁰² http://www.ev1.fi/kkh/ktk/partnership/Suomi/Ajankohtainenasia_Homoseksuaalisuus.pdf?openElement.

¹⁰³ KKO:n lausunto 13.6.1969 no 1398 113/41.

¹⁰⁴ Eduskunnan LakiV mietintö 1970:11.

Eduskunnan lakivaliokunta päätyi lisäämään rikoslakiin kohdan (RL § 20 9:2), jossa kiellettiin ”julkinen kehottaminen haureuteen samaa sukupuolta olevan ihmisen kanssa”. Perusteluissa todettiin, että lapset ovat herkässä iässä 15-18 välillä, ja kehitys voi mennä ei-toivottavaan homoseksuaaliseen suuntaan, jos nuori on mahdollisuus vietellä nuori tähän. Lakivaliokunnan mukaan kehotuskieltoa ei saa tulkita siten, että estetään asiallisen tiedon levitys. Lisäksi valiokunta päätti tiukan äänestyksen jälkeen, että heteroseksuaalisten suhteiden suojaikäraja olisi 16 vuotta hallituksen esittämän 15 sijaan.¹⁰⁵

Seta kutsui kehotuskieltoa Lex Stenbäckiksi. Psykiatri, pappi ja myöhemmin kansanedustajana toiminut Asser Stenbäck oli keskeisenä henkilönä vaikuttamassa Kirkon perheasiainkeskuksen lausuntoon, jonka perusteella kehotuskielto tuli rikoslakiin. KHO käytti lausuntonsa asiantuntijoina lääkäreitä, jotka pitivät homoseksuaalisuutta sairauteena, esimerkiksi Asser Stenbäckkiä. Hän oli setalaisten itsensä lisäksi ainut henkilö, joka on tehnyt rikosilmoituksen pykälän rikkomisesta.¹⁰⁶ Seta-lehti epäili kirkon tarkoituksen olleen seksuaalivähemmistöjen oman aktivismin kieltäminen, kun arkkipiispa Simojoki määritteli homoseksuaalien kansalaisoikeustaistelun homouden mainostamiseksi.¹⁰⁷

Rikoslakia säädettäessä 1971 kävivät ilmi kansanedustajien arvovalinnat. Rikoslain 20§:stä oltiin juuri ja juuri valmiita poistamaan homoseksuaalisuuden rangaistavuus. Toisaalta eduskunta oli haluton muuttamaan rikoslakia niin, että väkisinmakaaminen tulisi rangaistavaksi aviopuolisoiden kesken. Seksuaalirikoskomitea oli ehdottanut lakia muutettavaksi tähän suuntaan.¹⁰⁸ L. H. Salosen jättämä eriävä mielipide komiteanmietintöön kertoo perustelut jättää väkisinmakuun rangaistavuudesta pois avioparit:

...komitean enemmistön omaksuma periaatteellinen kanta ei vastaa kansan oikeuskäsitystä Suomessa. Näin varsinkin huomioon ottaen sen ankaran rangaistuksen, mikä väkisinmakaamisesta voisi ehdotuksen mukaan seurata (kuritushuonetta enintään 10 vuotta, paitsi asianhaarojen ollessa erittäin lieventävät).

---

¹⁰⁵ mt.
¹⁰⁶ Seta-lehti 4/1976, s. 20.
¹⁰⁷ Stålström 1976a, s. 21.
¹⁰⁸ Saario yms. 1968, s. 15.

Komitean enemmistön kannan omaksuminen saattaisi antaa aiheita mitä moninaisimmille väärinkäytöksille, kuten esim. kiristämiselle, laittoman abortin hankkimiselle, avioliiton perusteettomalle purkamiselle jne. Kun väkisinmakuu on oikeustajun vastaisimpia ja häpeällisimpiä rikoksia, mitä saattaa olla, ei voine olla oikein, että aviopuolisoiden väliset suhteet saatetaan väkisinmakaamisrikoksen piiriin, vaikka jokin konkreettinen teko toteuttaisikin tuon rikoksen ulkonaiset tunnusmerkit. Aviopuolisoiden välinen sukupuoliyhdyntä ei ole mainituinkaan edellytyksin varsinainen siveellisyysrikos, koska avioliittoon juuri oleellisena seikkana kuuluu sukupuoliyhteys ja puoliso, solmimalla keskenään avioliiton, ovat hiljaisesti sitoutuneet sallimaan sukupuoliyhteyden. Mikäli aviomies menettelee väkisinmakaamisessa edellytetyllä tavalla, voitaisiin häntä joka tapauksessa rangaista pakottamisesta (RL 25:12).

Huomattava on myös, että näyttö puheena olevan kaltaisen rikoksen ollessa kysymyksessä, olisi erittäin vaikea ja aiheuttaisi lisää erimielisyyksiä aviopuolisoiden välisissä suhteissa. Ehdottomana seurauksena olisi myös, että avioliitto tällaisen puolisojen välillä rikkoutuisi.¹⁰⁹

Salosen mielestä avioliitto tarkoittaa miehen oikeutta saada aina halutessaan seksiä vaimoltaan. Hän myös pitää negatiivisena asiana, että avioliitto loppuisi raiskauksen seurauksena. Väkisinmakuu avioliitossa tuli rikokseksi vasta 1990-luvulla. Tämä esimerkki kuvastaa sitä vanhoillista ilmapiiriä, jonka vallitessa Seta alkuvuosinaan toimi.

Eduskunnan dekriminalisoitua homoseksuaaliset teot Psyke ry:n halukkuus jatkaa yhdenvertaisuuden tavoittelua hiipui. Yhdistyksen nimissä lähetettiin kansanedustajille kirje, jossa yhdistys lupasi, ettei se enää dekriminalisoinnin jälkeen vaatisi uudistuksia kansanedustajilta. Yhdistyksen puheenjohtaja kirjoitti lehtiin ja esim. armeijan esikuntaan homoseksuaalien aseman puolesta. Muutama ydinaktiivi teki vaikuttamistyötä, mutta yleiskokouksissa enemmistönä olivat konservatiivit.¹¹⁰

Yhdistyksen sisälle syntyi kaksi joukkoa. Enemmistö katsoi, että nyt oli aika jättää poliittinen vaikuttaminen ja siirtyä ruohonjuuritason, jäsenkeskeiseen, sosiaaliseen toimintaan: tanssien, tapaamisten ja puhelinpäivystyksen järjestämiseen. Vähemmistö halusi

¹⁰⁹

mt., s. 30-31.

¹¹⁰

Haastattelu Hämäläinen, Hyvärinen 2001.

voimakasta yhteiskunnallista vaikuttamista. Heidän mielestään Psykestä tuli selvästi erilliskulttuuri: oltiin tyytyväisiä siihen, että saatiin olla Kellarissa rauhassa eikä haluttu enää vaikuttaa yhteiskuntaan, ”keikuttaa venettä”¹¹¹. Nuoret arvostelivat yhdistystä ”tanssisosiaalisuudesta”, siitä että se rajoitti toimintansa vain sosiaaliseen toimintaan: tansseihin, kontakti-ilmoituksiin painottuvan lehden julkaisuun sekä puhelinneuvontaan.¹¹²

Lehden numerot eivät näyttäneet poliittisen painostusjärjestön lehdeltä. Lehdessä oli useita kuvia alastomista nuorista atleeteista, pääasiassa miehistä, arkielämän kokemuksia homoseksuaalina elämisestä, novelleja ja ohjeita miesten väliseen seksiin. Psyken 96-lehdessä oli tosin myös kehottamista järjestölliseen toimintaan ja poliittista sisältöä. Alkuaikoina asiallinen linja näkyi myös kiinnostuksen puutteena lehden ulkoasua kohtaan – mikä oli ajan henki¹¹³. Lehti oli selkeästi tarkoitettu seksuaalivähemmistölle itselleen.

Psyken hajaannus muuttui ilmiriidaksi vuonna 1971, kun Veli-Pekka Hämäläinen ja Seksuaaliseen tasa-arvoisuuteen –ryhmä julkaisi ja lähetti 96-lehden liitteenä Psyken jäsenille viestin tulla tekemään suunnitelmallista seksuaalipoliittista työtä.¹¹⁴

Vuonna 1972 Psyken puheenjohtaja Veli Hyvärinen ja Hanno Vammelvuo luonnostelivat edellisen kotona uutta seksuaalipoliittista yhdistystä Seksuaalinen tasa-arvo ry:tä.¹¹⁵ Vuonna 1973 Tanskassa paljon aikaa viettänyt Martin Schreck palasi Suomeen ja tuli mukaan Psyken toimintaan. Hän otti yhteyttä Psyken toimintaan tyytymättömiin henkilöihin, kuten Veli-Pekka Hämäläiseen ja toimi moottorina uuden yhdistyksen perustamiselle. Psyken sisälle syntyi nuoremman ikäpolven miesten ryhmä, joka vaati yhdistystä jatkamaan yhteiskunnallista vaikuttamistyötä ja toimimaan julkisemmin tavoitteidensa hyväksi.¹¹⁶

Yhdistykselle oli ominaista vallankäytön tapahtuminen kulisseissa. Merkittävää valtaa käyttivät ihmiset, jotka eivät olleet hallituksen, eivätkä välttämättä edes yhdistyksen jä-

¹¹¹ Hyvärinen 2004, Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹¹² Mustola 2007, s. 25-27.

¹¹³ Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹¹⁴ Hämäläinen 1975a s. 7-9.

¹¹⁵ Haastattelu Hyvärinen.

¹¹⁶ Haastattelu Schreck, Hämäläinen.

seniä. Useat haastateltavani muistivat erityisesti kulisseyssä vaikuttaneen henkilön, jonka nimimerkki oli HP.¹¹⁷

Psyken puheenjohtajana tuolloin toiminut Veli Hyvärinen arvioi, että Psyke oli muutama vuoden aikaansa edellä. Rohkea yhteiskunnallinen toiminta oli vielä liian radikaalia vallitsevaan aikaan.¹¹⁸

Psydessä vähemmistöön jääneet uudistajat alkoivat pitää opintopiiriä ja valmistella uutta verkostoa, joka perehtyisi syvällisesti yhteiskunnallisiin asioihin ja suunnittelisi seksuaalipoliittisia tavoitteita. Keväällä 1974 kävi ilmeiseksi, että verkosto ei voisi toimia enää Psyken alla.¹¹⁹

3.3 Setan perustaminen

Seksuaalinen tasavertaisuus ry. perustettiin 27.5.1974. Kokousta valmistelevat henkilöt olivat nuoria tai nuorehkoja miehiä, perustamiskokouksessa ei ollut paikalla yhtään naista.¹²⁰ Yhdistyksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Veli-Pekka Hämäläinen.¹²¹ Ensimmäisen hallituksen oli tarkoitus toimia vuoden loppuun asti ja hoitaa kuntoon yhdistyksen virallinen rekisteröinti. Yhdistyksestä alettiin käyttää lyhennettä Seta ja lyhenne, samoin kuin yhdistyksen ruotsinkielinen nimi, Sexuellt likaberättigande rf. liitettiin yhdistyksen viralliseen nimeen syksyllä 1975.¹²²

Kaikki Setan aktivistit eivät menneet mukaan yhdistyksen julkiseen toimintaan. Esimerkiksi SKDL:n apulaispääsihteeri Jorma Hentilä ja hänen puolisonsa, Yleisradion toimittaja Max Rand tiesivät Setan perustamisesta, mutta tekivät päätöksen olla menemättä mukaan julkiseen toimintaan. Rand oli töissään paljon tekemisissä Neuvostoliiton kanssa, jossa suhtauduttiin homoseksuaalisuuteen kielteisesti. Avoimuus olisi voinut olla kohtalokasta myös Hentilän poliittiselle uralle. Tosin SKDL:n sisällä hänen suuntautumisestaan tiedettiin. Puolueen vähemmistö harkitsi jossain vaiheessa homouden käyttämistä enemmistöön kuuluvaa Hentilää vastaan, mutta tästä luovuttiin ilmeisesti koska vähemmistön ydinryhmässäkin oli homoseksuaaleja. Hentilä ja Rand toimivat kuitenkin

¹¹⁷ Haastattelu Hämäläinen, Hyvärinen.

¹¹⁸ Hyvärinen 2001.

¹¹⁹ Hämäläinen 1975a, s. 9, Haastattelu Hämäläinen.

¹²⁰ Haastattelu Valo, Nissinen.

¹²¹ Setan perustamiskokouksen pöytäkirja, 27.5.1974.

¹²² Setan yleiskokouksen pöytäkirja 25.10.1975.

kulisseissa neuvoen ja auttoivat vaikutuskanavien hankinnassa setalaisia, erityisesti ystäviään Olli Stålströmiä ja Vesa-Tapio Valoa¹²³

Yhdistykselle ei sen perustamisen jälkeen jäänyt hengähdysaika. Yhdistystä tarvittiin, kun Helsingin vanhankirkon seurakunta erotti seurakunnan nuorisotyöntekijän Seppo Kivistön virastaan tämän homoseksuaalisuuden takia. Homoseksuaalisesta kirkon työntekijästä tehdystä lehtijutusta pystyi tunnistamaan Kivistön.¹²⁴

Seta järjesti mielenosoituksen erottamista vastaan. Aktiivit kirjoittivat lehtiin asiasta. Setan tavoite oli amerikkalaisen mallin mukaisesti ottaa esille yksittäisiä syrjintätapauksia, kuten Kivistön erottaminen, nostaa ne julkisuuteen ja osoittaa seksuaalivähemmistöjen kokevan syrjintää.¹²⁵ Tapaus johti siihen, että alussa Seta lähes henkilöityi Seppo Kivistöön. Hänen roolinsa yhdistyksessä oli suuri.¹²⁶

Tavallaan kirkko teki palveluksen seksuaalivähemmistöille. Sen julkiset kannanotot olivat sellaisia, joita moni yksittäinen ihminen ei olisi kehdannut julkisesti ääneen sanoa. Tämä palveli Setan tavoitetta osoittaa, että homoseksuaalit olivat yhteiskunnan syrjimä ryhmä. Setasta tulikin Kivistön tapauksen kautta kesän 1974 puheenaihe numero yksi.¹²⁷

Erottamista ja yhdistystä käsiteltiin aikakauslehdissä ja televisiossa, joissain ohjelmissa oli myös Setan edustajia.¹²⁸ Martin Schreckin ja Seppo Kivistön haastattelu julkaistiin Hymy-lehdessä syyskuussa 1974. Myös Psyken puheenjohtaja Veli Hyvärisen haastattelu oli lehdessä. Juttujen sävy oli useammin positiivinen kuin negatiivinen.¹²⁹

Media oli aikaisemmin raportoinut seksuaalivähemmistöistä lähinnä skandaaleina, epämiellyttävänä yleistyvänä asiana. Nyt mediassa alkoi olla myös asiallista tietoa seksuaalivähemmistöistä, erään haastateltavan sanoin: mediassa alkoi näkyä fiksuja homoja. Asiallisen tiedon levittämisestä tulikin yksi Setan tärkeimmistä tehtävistä. Koska väärää

¹²³ Haastattelu Hentilä, Hentilä & Pöppönen 1997, s. 201-204.

¹²⁴ Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹²⁵ Haastattelu Hämäläinen.

¹²⁶ Haastattelu Björqvist.

¹²⁷ Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹²⁸ Toimintakertomus 29.5.-30.10.1974.

¹²⁹ Seta-lehti 1/1975, s. 9.

tietoa ja ennakkoluuloja oli paljon, asiallisen tiedon katsottiin sinällään olevan radikaalia ja muuttavan tilannetta.¹³⁰

Asiallisen tiedon tuottaminen teetti paljon työtä. Esimerkiksi vuoden 1975 toimintasuunnitelmaan oli kirjattu kuusi kertaa ilmestyvän Seta-lehden lisäksi useita muita asioita. Näitä olivat suomennos hollantilaisesta Speijerin raportista, Setan periaateohjelma, valistuskirjanen homoseksuaalisuudesta sekä homoseksuaalien yhteiskunnallista asemaa koskeva näyttely.¹³¹

Kivistön tapauksen takia suhde kirkkoon oli tärkeä Setan alkuvaiheissa. Kirkon ja sen edustaman kristinuskon tulkinnan koettiin olevan järjestelmällisesti homoseksuaalien oikeuksia vastustava taho. Setan sisällä yhdistyksen kriittinen suhtautuminen kirkkoon oli yksimielistä, vaikka monet aktiivit toimivatkin kirkossa.¹³²

Seta-lehden ensimmäisissä numeroissa kritisoitiin vahvasti kirkkoa. Kirkon asema oli vielä niin vahva 70-luvulla, että sen vahvaa kritisoimista pelättiin Setan aktiivien ja tutkijoiden joukossa: Ulf Särs kritisoi lehdessä epäasiallista kritiikin sävyä, sekä kirkon yksipuolista syyttämistä epätasa-arvosta. Tämä voisi antaa Setan vastustajille vahvemman mahdollisuuden leimata setalaiset kirkon vastustajiksi.¹³³ Monet kritisoivat yhdistystä siitä, että kirkolla oli liian suuri rooli Setan toiminnassa.¹³⁴

Vaikka Setan julkilausumat sisälsivät ankaraa kritiikkiä kirkkoa kohtaan, yhteistyötä alettiin tehdä ja dialogia käydä heti pian Setan perustamisen jälkeen. Setalla oli kirkon sisällä liittolaisia, kuten Ulf Särs sekä Martti ja Anna-Liisa Kaipainen. Joensuussa kirkkopäivillä elokuussa 1975 keskusteltiin ”sielunhoito ja sairaus” –jaostossa siitä, että kirkon tulisi tutkia homoseksuaalisuutta keväällä hyllytetyn tutkimuksen jälkeenkin. Seppo Kivistö ei ristiriitaisena henkilönä saanut läpi tavoitetta, mutta Martti Kaipaisen ulostulo arvostettuna henkilönä jaoston kokouksessa vähensi vastustusta ja ponsi meni läpi.

---

¹³⁰ Haastattelu Björqvist.

¹³¹ Toimintasuunnitelma 31.10.1974-24.10.1975.

¹³² Haastattelu Björqvist.

¹³³ Särs 1975, s. 17-18.

¹³⁴ Haastattelu Hämäläinen.

Martti Lindqvistin tekemä raportti valmistui keväällä 1975, mutta kirkko päätti salata sen. Osa arveli syynä olleen raportin myönteisyyden homoseksuaalisuudelle, mutta suurempi syy lienee ollut sen lyhyys ja pinnallisuus, raportti oli vain 27 sivua pitkä. Lopullinen raportti Homoseksuaalisuus ja kirkko oli 62 sivua pitkä.¹³⁵

Seta kritisoi raporttia epäillen kirkon pyrkivän homoseksuaalien parantamiseen heteroseksuaaleiksi. Raportissa todettiin kirkon aiheuttaneen harmia homoseksuaaleille, muttei tehty mitään toimenpide-ehdotuksia tämän korjaamiseksi.¹³⁶ Setan aktivisti Olli Stålström lähestyi raportin tehnyttä Lindqvistiä monikymmensivuisella materiaalilla. Saatuaan tarkempaa tietoa taustatietonaan pitämänsä psykoanalyttisen tutkimuksen pinnallisuudesta ja vinoutuneisuudesta, Lindqvist pystyi ymmärtämään, että syntileiman korvaaminen sairausleimalla oli yhä perusteetonta ja julmaa tuomitsemista. Martti Lindqvist jäi kuitenkin pitkään lähes ainoaksi teologiksi, joka oma-aloitteisesti pyrki välttämään syntileiman korvaamista sairausleimalla.¹³⁷

Seta järjesti yhdessä kirkon yhteiskunnallisen toimikunnan kanssa ”Homoseksualismisymposiumin” 13.4.1976 Espoon Hanasaaressa. Tilaisuuden avasi piispa John Vikström ja siinä käytiin läpi homoseksuaalien ongelmia Setan puhelinpäivystykseen tulleista soittoista tehdyn yhteenvedon perusteella, sekä puhuttiin homoseksuaalisuuden teologisesta ja psykologisesta näkökulmista.¹³⁸ Yhteistyö sai jatkoa 12.1.1977, kun Setan edustajat kävivät kouluttamassa kirkon perheneuvontatyöntekijöitä näiden seminaarissa.¹³⁹

Piispainkokouksen toimeksiannosta tehtiin vuonna 1975 kirja ”Sinä, Minä, Rakkautemme”. Kirjan homoseksuaalisuutta koskeva osa paljastui lähes suoraksi suomennokseksi D. J. Westin kirjasta *Homosexuality* (1955). West mm. ilmoitti, että homoseksuaalisuus oksettaa häntä ja että häntä harmitti, etteivät edes aversio (sähköiskut ja oksennusaineet) eivätkä tepsivät homoseksuaalisuuteen. Asioita oli vääristelty jo ennestään negatiivisesta kirjasta. Pois oli jätetty kohdat ympäristön vaikutuksesta ja selitetty homoseksuaalisuus yksilöön liittyvillä syillä. Seta-lehti arveli kirjan kirjoittajan ja kirkon pyrkivän korvaamaan rikolliseksi ja synniksi leimaamisen psykoanalyttisellä sairaaksi leimaamisella.

¹³⁵ Kaipiainen 1989, s. 18.

¹³⁶ Seta vaatii piispoilta toimia, kannanotto hyväksytty hallituksessa 6.1.1976.

¹³⁷ Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹³⁸ Homoseksualismi symposiumi, ohjelma esim. Kaipiainen 1989, s. 29.

¹³⁹ mt. s. 36.

la.¹⁴⁰ Seta-lehden otettua asian esille, kirjoittaja ilmaisi ottaneensa tietonsa Westin kirjasta ja psykiatrisessa sairaalassa tutustumistaan tapauksista, ja kertoi luulleensa toimivansa homoseksuaalien hyväksi.¹⁴¹ Kirkon kustantaja Kirjapaja ei suostunut vetämään kirjaa pois markkinoilta.¹⁴²

Seta näkyi julkisuudessa ja sai paljon negatiivista palautetta. Uusi Tie –lehti kuvasi homoseksuaalisuutta Raamatun lauseiden mukaan riettauden harjoittamiseksi¹⁴³. Kristityn Vastuu –lehdessä julkaistiin 21.12.1978 pakina, jossa Setan tasavertaisuustavoitteet rinnastettiin rikollisten ja terroristien tasavertaisuuteen¹⁴⁴. Molemmista tuli julkisen sanan neuvoston langettava päätös¹⁴⁵.

Sairaus- ja syntiargumentit lomittuivat usein keskenään. Näin kävi esimerkiksi lääketieteen liseniaatin, laillistetun psykiatrin Pertti Peussan tapauksessa. Setalaiset olivat kuulleet, että Peussa harjoitti lääkärin vastaanotolla homoseksuaalisten potilaiden ma-nausta. Setan nuori aktivisti Kimmo Kahra laitettiin Peussan potilaaksi.¹⁴⁶ Seta-lehdessä kuvattiin lääketieteen liseniaatin vastaanoton tapahtumankulkua näin:

*Peussa ja Tainio (apulainen?) lausuivat pitkät lorut omasta taivaallisesta sotisovastaan, jonka avulla he tulisivat katkaisemaan perimäni siteet siltä varalta, että juuri se olisi johtanut minut homoseksuaalisuuden syntiin... Herran tuli katkaista kaikki geenisiteet, kromosomisiteet, atomi-, molekyyli-, hermo- ja verisiteet, kaikki mielenterveydeliset siteet isän, äidin... puolelta aina... neljänteen polveen.*¹⁴⁷

3.4. Setan aseointi suhteessa Psyke ry:hyn

Setaa perustettaessa monet Psyken jäsenet katsoivat uuden järjestön uhkaksi ja kilpailijaksi. Psyken yleiskokous ilmoitti kuitenkin pian Setan perustamisen jälkeen halukkuudesta yhteistyöhön Setan kanssa julkaisutoiminnan alueella.¹⁴⁸ Psyken puheenjohtaja

¹⁴⁰ Seta-lehti 4/1975, s. 11-16.

¹⁴¹ Päivi Luumin vastine Setalle, 25.9.1975.

¹⁴² Schreck 1975b.

¹⁴³ Mustonen 18.2.1976, Uusi Tie –lehti.

¹⁴⁴ Kristityn vastuu 21.12.1978, Risto Ojala.

¹⁴⁵ JSN päätös N:o 331/AL/76 (Uusi Tie) JSN 401/L, 2.10.1979 (Kristityn vastuu).

¹⁴⁶ Kaipiainen 2001, s. 33-34, Haastattelu Kahra.

¹⁴⁷ Kahra 1976

¹⁴⁸ Pöytäkirja Setan syyskokous 27.10.1974.

Veli Hyvärinen toimi sillanrakentajana yhdistysten välillä. Hän oli samaa ikäluokkaa Setan perustajien kanssa ja oli myös Setan jäsen.¹⁴⁹

Yhdistyksiä erotti toisistaan suhtautuminen toiminnan julkisuuteen: Seta rohkaisi jäseniään lopettamaan ”piileskelyn ja salailun”¹⁵⁰. Julkisuutta tarvittiin, jotta asiallinen tieto leviäisi.¹⁵¹ Jotkut psykeläiset syyttivät setalaisia halusta tuoda itseä julki ja vaatimukselta kaikkien kaapista ulos tulosta. Näitä ennakkoluuloja Seta yritti vähentää 96-lehteen tarjotulla kirjoituksella, jossa todettiin kaapista ulos tulon olevan asia, josta jokainen voi itse päättää.¹⁵² Psyken aktiivikunta pelkäsi homoseksuaalisuutensa paljastumista. Eräs haastattelemani henkilö muistaa konkreettisen eron Setan ja Psyken väleillä liittyneen tansseihin. Psyken tansseihin piti ilmoittautua etukäteen, moni ilmoitti väärän nimen. Setan tansseissa taas ei ollut tarvetta peitellä henkilöllisyyttään.¹⁵³

Seta kylläkin kehotti vahvasti seksuaalivähemmistöjä tulemaan ulos kaapista. Seta-lehden käyttämä tapa käyttää veli-sanaa mustien kansalaisoikeusliikkeen tavoin tuo samalla ilmi lehden alkuvuosien miespainotteisuuden:

*If you feel you have something to contribute, please join us in our common cause:
FREEDOM NOW! Come out, your gay brothers love you.*¹⁵⁴

Joidenkin setalaisten mielestä Psyken aktiivit olivat sisäistäneet sairausleiman ja muut yhteiskunnan homoseksuaaleista ylläpitämät ennakkoluulot.¹⁵⁵ Setalaiset pitivät Psykeä Mattachine Societyn tyyppisenä järjestönä, jolle riitti enemmistön suvaitsevaisuus ja joka pyrki tasa-arvon saavuttamiseen korostamalla seksuaalivähemmistöjen ja heteroseksuaalien samanlaisuutta.¹⁵⁶ Seta taas edusti uutta vapautusliikkeen aaltoa, joka ei tyytynyt erilaisuuden suvaitsemiseen, vaan vaati yhteiskunnan muuttamista hyväksymään homoseksuaalisuus tasa-arvoiseksi käyttäytymismuodoksi heteroseksuaalisuuden kanssa.¹⁵⁷

¹⁴⁹ Haastattelu Schreck ja Stålström, Hyvärinen.

¹⁵⁰ Kahra 1975a, s. 6.

¹⁵¹ Schreck 1975a, s. 4.

¹⁵² Julkisuus on Setan periaate –kirjoitus, 1974.

¹⁵³ Haastattelu Tamminen.

¹⁵⁴ Seta-lehti 1/1975, s. 2.

¹⁵⁵ Sairaus/Häiriö –otsikoitu kaavio, Olli Stålström 13.8.1976.

¹⁵⁶ Seta-lehti 1/1975 s. 2.

¹⁵⁷ Altman 1981, s. 104.

Veli-Pekka Hämäläinen kuvasi Seta-lehdessä Psyken toteuttavan omalla toiminnallaan homoseksuaaleihin kohdistuvia ennakkoluuloja. Psyken muutosvoima oli taantunut, monet vanhemmat homoseksuaalit olivat sitä mieltä, että homoseksuaaleja oli niin vähän, ettei muutosta saataisi aikaan. Psyken seuratoiminta ja sen 96-lehden muuttunut linja syrjäyttivät yhdistyksen yhteiskunnalliset ja tieteelliset tavoitteet. Kaupallisuuden koettiin ”sumentavan” toiminnan lähtökohdat. Psykelle riitti homoseksuaalien erilliskulttuuri: omat ravintolat, lehdet, saunat ja elokuvat. Yhdistys ei tavoitellut enää tasa-vertaisuutta. Hämäläinen halusi Setan rajaavan tarmonsä painostustyöhön, mitä hän oli aikaisemmin vaatinut Psyken parissa.¹⁵⁸

Järjestöt toimivat rinnakkain vuoteen 1987 asti, jolloin Psyken toiminta loppui. Alkukokouksien jälkeen oivallettiin, että Suomeen mahtuu kaksi erilaista seksuaalivähemmistöjen järjestöä. Isoissa asioissa, kuten Kivistön erottamista protestoidessa ja 80-luvulla Aids-kriisissä, järjestöt tekivät työtä yhdessä. Toisaalta riitoja syntyi esim. reviiiri-asioissa. Setan puheenjohtajan Marita Kuokkasen pitäessä Lahden Psyken alaosaston juhlissa puhetta ja kehottaessa juhlan osallistujia tulemaan Setan järjestämään mielenosoitukseen psykeläiset syyttivät häntä osaston kaappausyrityksestä.¹⁵⁹

Seksuaalivähemmistöjen alueellista järjestäytynyttä toimintaa oli pääkaupunkiseudun ulkopuolella vain suurimmilla paikkakunnilla. Osa näistä toimi Psyken alaosastoina. Esimerkiksi Seta-lehdessä vuonna 1978 esitelty tamperelainen yhdistys Vagabondi ry. oli perustettu vuonna 1973. Yhdistys toimi Psyken itsenäisenä alaosastona. Toiminta oli suunnattu jäsenille, mutta yhdistys toimi myös poliittisesti esim. protestoidessaan Aamulehden kirjoittelua seksuaalivähemmistöistä julkisesti.¹⁶⁰ Psyken Turun osasto keskittyi sosiaalipalveluihin ja jätti poliittisen toiminnan Helsingin päälle ja Setan hoidettavaksi.¹⁶¹

¹⁵⁸ Hämäläinen 1975a, s. 3.

¹⁵⁹ Hyvärinen 2004, haastattelu Hyvärinen, Kuokkanen 2007.

¹⁶⁰ Pulkkinen 1978, s. 8-9.

¹⁶¹ Hautanen 2005, s. 7.

4. Linjanvetoa yhdistyksen poliittisesta strategiasta

4.1 Setan poliittiset tavoitteet

Jo perustamisvuonna 1974 setalaiset alkoivat valmistella itselleen periaateohjelmaa. Urjalassa lokakuussa 1974 pidetyssä sisäisessä seminaarissa hyväksyttiin periaateohjelman runko. Ohjelmaan tulisi tieteen tuloksiin perustuva tietopaketti homoseksuaalisuudesta sekä tietoa seksuaalisesta syrjinnästä, syrjinnän yhteiskunnallisista syistä sekä sen vaikutuksesta homoseksuaaleihin, Setan toiminta-ajatus, toimintaperiaatteet, konkreettiset toimintakohteet sekä järjestöluonne ja organisaatio.¹⁶² Olli Stålström ja Vesa-Tapio Valo olivat Martin Schreckin, Veli Hyvärisen ja Veli-Pekka Hämäläisen muistiinpanoihin nojaten tehneet lomamatkallaan Urjalan seminaariin 20-sivuisen luonnoksen periaateohjelmaksi.¹⁶³

Yhdistyksessä suunniteltiin opintopiirejä auttamaan periaateohjelman valmistelussa. Opintopiirien teemaksi tuli homoseksuaalisuus ja yhteiskunta. Opintopiirissä käytiin läpi homoseksuaalisuutta käsittelevää kirjallisuutta, perinteisten homoseksuaalisuutta koskevien tarkastelutapojen kriittistä tarkastelua, sorron yhteiskunnallista ulottuvuutta, homoseksuaalien sekä homoseksuaalien vapautusliikkeen toimintaa.¹⁶⁴

¹⁶² Setan periaateohjelman runko, hyväksytty Urjalan seminaarissa lokakuussa 1974.

¹⁶³ Henkilökohtainen analyysi Setan tilanteesta, Olli Stålström 29.8.1976.

¹⁶⁴ Opintopiirit 19.11.1974.

Näitä opintopiirejä jatkettiin myös seuraavina vuosina. Iltojen tarkoitus oli lisätä aktiivien keskuudessa tietoisuutta seksuaalipolitiikasta. Esim. syksyllä 1975 järjestettiin seuraavia opinto- ja teemailtoja:

YLEISTEEMA: ”Seksuaalinen syrjintä ja sosiaaliset ongelmat”

PAIKKA: Punavuoren Kerhokeskus, Merimiehenkatu 12

OSANOTTAJAT: Illat ovat avoimia kaikille

OHJELMA: 5.9. Yleiskeskustelu syksyn teemasta, 12.9. Yhdessäelämisen problematiikkaa, 19.9. Seksuaaliongelmat ja alkoholi, 26.9. Kirkko ja seksuaalikäytökäytökset, 3.10. Avioliitto ja homoseksuaali, 10.10. Seksuaalisuus ja mielenterveys, 17.10. Kehitysvammaiset-erillisryhmät, 24.10. Sukupuolitaudeista, 31.10. Kun ihminen/yhteiskunta järkkyy, 7.11. Vähemmistöryhmät lainsäädännössä, 14.11. Ihmiskäsitys ja ihmissuhdemallit ja niiden vaikutus yhdyskuntasuunnitteluun, 21.11. Homoseksuaali – syrjintä ja vapautuminen Dennis Altmanin kirjan pohjalta, 28.11. Syrjinnästä ja sen seurauksista, 11.12. Uusi naisliike, 19.12. Yhteenveto ja yleiskeskustelu.¹⁶⁵

Setan poliittisia tavoitteita olivat rikos- ja työ sopimuslain syrjintä- ja irtisanomissuojien ulottaminen sukupuoliseen suuntautumiseen ja rikoslain kehoituskiellon ja korkeampien suojaikärajojen poistaminen. Pysyvä homoseksuaalinen suhde haluttiin tasavertaiseksi pysyvän heteroseksuaalien suhteen kanssa. Homoseksuaalisuudesta vaadittiin asiallista uutisointia sekä lisää tietoa mm. kirjastoihin ja Yleisradion kautta kansalaisille. Tieteellistä tutkimusta homoseksuaalisuudesta vaadittiin lisättäväksi. Tutkimusten painopisteen tuli olla syrjinnän, ei homoseksuaalisuuden syiden, tutkimisessa.¹⁶⁶

Seta vaati, että psykologiassa tulisi yhteiskunnalliset yhteydet ja näiden vaikutus ihmisten käyttäytymiseen tulisi huomioida opetuksessa ja integroida oppiainetta yhteiskuntaoppiin. Ihmisen kokonaispersoonallisuus olisi Setan mukaan ymmärrettävä vain yhteiskunnallisissa yhteyksissään. Erityisestä kriittistä huomiota tuli Setan mukaan kiinnittää sosiaalistamisinstituutioihin. Yhteiskunnan normeja ei tulisi opettaa annettuina, vaan pyrkiä opettamaan niiden olevan riippuvaisia yhteiskunnallisesta tilanteesta ja muutetta-

¹⁶⁵ Opintopiirit 19.11.1974.

¹⁶⁶ Marraskuussa 1975 hyväksytty periaateohjelman julistusosa, julkaistu esim. SETA-lehti 2/1976, s. 7-14.

vissa. Kouluopetuksessa tulisi pohtia, mistä syrjintä johtuu ja miten sitä voitaisiin ehkäistä.¹⁶⁷

Useissa oppikirjoissa homoseksuaalisuutta käsiteltiin syntinä, sairautena tai poikkeamana. Eräässä pohjoismaisessa seminaarissa norjalainen lapsipsykologi piti Suomen kouluopetusta homoseksuaalien osalta ”lasten henkisenä pahoinpitelynä”. Seta kritisoi Sex-poa, kouluhallitusta ja opettajajärjestöä siitä, että nämä eivät suostuneet korjaamaan oppisisältöjä. Setan mukaan nämä tahot uhrasivat homoseksuaalit, jotta uskonnolliset ääri-ryhmittymät eivät estäisi koko sukupuoliopetusta.¹⁶⁸

Periaateohjelmaa tehtäessä erilaiset käsitykset tavoitteista nousivat pintaan. Suhteessa parisuhteiden lailliseen sääntelyyn ilmeni kolme eriävää kantaa. Joidenkin mielestä oli epärealistista tavoitella avioliitto-oikeutta, tilanne ei ollut tähän kypsä. Osa oli sitä mieltä, että setalaisten ei kannattanut matkia heteroyhteiskuntaa, jonka osa avioliitto oli. He halusivat vähentää yhteiskunnan harjoittamaa parisuhteiden sääntelyä. Kolmas ryhmä halusi kirjata oikeuden avioliittoon myös samaa sukupuolta oleville pareille.¹⁶⁹

Lopulta periaateohjelmaan tuli kompromissina maininta, että kahden tai useamman samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteet tuli lainsäädännössä asettaa samantarvoiseen asemaan eri sukupuolta olevien liittojen kanssa.¹⁷⁰

Periaateohjelman käsittelyssä keskusteltiin myös armeijasta. Toisen osapuolen mielestä homoseksuaalisuus ei saanut ollut syy saada vapautus armeijasta, koska homoseksuaalisuus ei ollut sairaus ja koska asevelvollisuuden suorittamatta jättäminen ja tämän vaatima psykologin diagnoosi vaikeutti työnhakua. Toinen osapuoli suhtautui kriittisesti homoseksuaalien armeijaan menoon, koska ei pitänyt armeijaa hyvänä paikkana homoseksuaaleille tuolloin. Armeijan autoritaarinen ilmapiiri vaikeutti paitsi homoseksuaalien, myös muiden normeista poikkeavien asemaa.¹⁷¹

¹⁶⁷ Kouluhallitukselle muistio psykologian opetuksen uudistamistyöryhmän muistiosta, 21.3.1976.

¹⁶⁸ Setan puheenvuoro Suomen Mielenterveysseuran henkisen väkivallan käsitettä selvittävässä seminaarissa Helsingissä 6.9.1979.

¹⁶⁹ Haastattelu Nissinen.

¹⁷⁰ Seta-lehti 2/1976, s. 7-14.

¹⁷¹ Haastattelu Schreck ja Stålström, Seta-lehti 3/1978, s. 7.

Esim. kutsuntaohjesäännössä vuodelta 1973 todettiin, että varmat homoseksuaalitapaukset vapautetaan armeijasta, latentit tapaukset siirretään B-luokkaan¹⁷². Myöhemmin, 80-luvun alussa rauhanliikkeen aikoihin Setassa pohdittiin suhdetta asevelvollisuuden eri näkökulmasta. Tämä näkyi myös lehdissä kirjoituksina siviilipalveluksen käyvistä homoista.¹⁷³ Setalaiset halusivat laajemmin keskustella asepalveluksen suhteesta maailmanrauhaan sekä perinteisiin sukupuolirooleihin.¹⁷⁴

Seta määritteli itsensä fasisminvastaiseen rintamaan. Seta-lehdessä fasismien ilmenemisluokiksi laskettiin väkivallan ihannoiti, rotuviha, vähemmistöjen syrjintä ja epä-älyllinen 'lain ja järjestyksen' nimeen vannominen. Setan tavoite asiallisen tiedon levittämisestä ehkäisisi fasismia, joka perustuu juuri oman ideologian vastaisen tiedon kieltämiseen.¹⁷⁵

*Amerikkalainen sosiaalipsykologi Otto Klineberg näytti kerran ryhmälle valkoisia lapsia ja aikuisia kuvan kahdesta miehestä, mustasta ja valkoisesta. Valkoinen heilutti veistä. Kun psykologi myöhemmin pyysi kuvaamaan piirrosta, useat aikuiset sanoivat neekerin pidelleen veistä. Kukaan lapsista ei tehnyt samaa virhettä. Ennakkoluuloinen kuva väkivaltaisesta ja ilkeästä neekeristä korvasi todellisen, piirroksessa esitetyn neekerin.*¹⁷⁶

Tämä sitaatti lehdestä on esimerkki siitä, kuinka yhdistyksessä pyrittiin näkemään seksuaalivähemmistön syrjintä osana yhteiskunnallista ilmiötä. Seta pyrki laajentamaan homoseksuaalien vapautusliikkeen yleiseksi syrjinnänvastaiseksi ideologiaksi. Seta-lehden teemanumerossa vuonna 4/1976 käsiteltiin laajasti myös muita yhteiskunnan syrjimiä vähemmistöjä: kuuroja, mielisairaita, romaneja ja epileptikkoja. Epileptikkaa pidettiin riivattuna.¹⁷⁷ Epilepsia ja molempien puolisoitten kuurous oli aiheuttanut avioesteen 70-luvun alkuun asti. Viittomakielen käyttö oli kielletty kouluissa 1960-luvun puoliväliin asti.¹⁷⁸

¹⁷² Puhelinkeskustelu Nordfors-Paananen, tiedoksi hallitukselle 9.3.1981.

¹⁷³ Saarinen 1991, s. 65.

¹⁷⁴ Homoseksuaalit ja rauha, Setan hallituksen kokouksen 20.7.1981 pöytäkirjan liite no 1.

¹⁷⁵ Stålström 1976b, s. 3.

¹⁷⁶ Härkönen 1976, s. 8.

¹⁷⁷ Valo 1976a.

¹⁷⁸ Seta-lehti 4/1976, s. 14

Seta pyrki löytämään liittolaisia ja toimi yhteistyössä monien muiden järjestöjen kanssa. Esim. vammaisten etujärjestön Kynnys ry:n kanssa Seta järjesti seminaarin lokakuussa 1979 aiheesta vammaiset ja seksuaalisuus¹⁷⁹. Tärkeä yhteistyötaho oli myös Suomen Mielensterveysseura. Järjestössä oli tapahtunut hiljattain vallanvaihto, vanhemmat konservatiivit eivät enää toimineet järjestön johtopaikoilla¹⁸⁰. Seta myös osallistui Mielensterveysseuran järjestämään kansainväliseen itsemurhia käsitelleeseen kongressiin vuonna 1977, kun seuran toiminnanjohtaja Irja Rantanen oli tätä vahvasti pyytänyt¹⁸¹.

Muita Setan yhteistyötahoja olivat Seksuaalipoliittinen yhdistys Sexpo ry. jolle sääntöjen mukaan Setan omaisuus tulisi luovuttaa, jos se lakkautettaisiin. Sexpon päivystyksestä ohjattiin homoseksuaalisuudesta kysyjät Setalle. Toisaalta Sexpon kanssa oli alkuvuosina vaikeuksia, koska monet Sexpon toimijat olivat ennakkoluuloisia homoseksuaaleja kohtaan. Moni Sexpon toimija oli sisäistänyt homoseksuaalisuuden sairausleiman.¹⁸²

Esimerkiksi vuoden 1979 Setan puistojuhlissa Sexpon edustaja oli lähellä joutua ulos heitetyksi, koska hän oli humalassa ja solvasi homoja¹⁸³. Toinen esimerkki oli vuonna 1978 pidetty pohjoismainen kouluopetusta koskenut seminaari, jossa Setan edustaja Olli Stålström joutui osallistumaan Ruotsin RFSL:n (Riksförbundet för sexuellt likaberättigade) osallistujana, koska tietyt henkilöt, joukossa sexpolaisia, eivät päästäneet häntä puhumaan Suomen delegaation jäsenenä. Sexpolaiset ja muut suomalaiset seminaarin osallistujat myös torpedoivat julkilausuman, jossa asetuttiin kehotuskieltoa vastaan. Syynä oli se, että Suomen kansallista mainetta ei haluttu mustata.¹⁸⁴ Kyseessä ei siis ollut argumentointi kehotuskiellon puolesta, vaan asiasta puhumisen hiljentämisyritys.

Seta ja sen Pohjoismaisten sisarjärjestöjen kesken järjestettiin yhteisiä seminaareja ja mielenilmauksia¹⁸⁵. Ulkomailta oltiin yhteyksissä Suomeen ja pidemmällä kehityksessä olleista maista tuli vierailijoita. Näitä olivat mm. Benno Premsele, eurooppalaisen vapautusliikkeen ideologi sekä hollantilainen psykiatrian professori Nico Speijer. Tämän

¹⁷⁹ Isaksson 1979b, s. 20-24.

¹⁸⁰ Haastattelu Haavio-Mannila.

¹⁸¹ Muistio 3.2.1977: neuvottelut IASP-kongressin järjestelyistä.

¹⁸² Haastattelu Schreck ja Stålström

¹⁸³ Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹⁸⁴ Brattberg 1978, Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹⁸⁵ Toimintakertomus 30.10.1977-27.10.1978.

johtama työryhmä oli julkaissut ns. Speijerin raportin, joka vaikutti Alankomaiden suojaikärajojen muuttamiseksi yhtäläisiksi sekä homoseksuaalisille että heteroseksuaalisille suhteille vuonna 1969.¹⁸⁶

Muut Pohjoismaat olivat tasavertaisuuden suhteen Suomea pidemmällä, ja Setan pohjoismaiset sisarjärjestöt antoivat Setalle korvaamatonta apua esimerkiksi kannanottojen tekemiseen.¹⁸⁷ Ruotsin RFSL ja Norjan DNF pyrkivät saamaan maidensa poliittisia päättäjiä tuomitsemaan Suomessa voimassa olleen kehotuskiellon¹⁸⁸. Kansainvälinen solidaarisuus toimi ja protesteja tapahtui yli rajojen.¹⁸⁹

Vuonna 1981 julkaistiin Setan raportti homoseksuaalien asemasta Suomessa. Raportissa saatiin lopulta päätettyä asioista, joita piti jo periaateohjelman yhteydessä ratkoa. Raportin olivat tehneet työryhmä, johon kuuluivat Eva Isaksson, Ulf Månsson, Raimo Nordfors, Olli Stålström ja Leena Tamminen.¹⁹⁰

Raportti nosti ongelmaksi yhteiskunnan suhtautumisen homoseksuaalisuuteen. Asiallista tietoa tai myönteisiä samaistumiskohteita ei ole. Kaupallista osakulttuuria pidettiin riittämättömänä vähemmistölle ja aiheuttavan ”homoseksuaalien muuttoliikettä kaupunkiin, kaupallistumisen ja kaupungistumisen mukanaan tuomaa vieraantumista, eristäytymistä, ihmissuhteiden pinnallistumista, yksilön elämänpiirin kapeutumista, turvattomuutta ja niitä seuraavaa alkoholin liikkakäyttöä”.¹⁹¹

Kielteiset asenteet aiheuttavat itsesyrjintää ja kaksoiselämää. Erityisen ahdistava on tilanne uskonnollisissa yhteisöissä, joissa itsemurhaa pohtiva homoseksuaali on voinut joutua tuomituksi.¹⁹² Lisäksi kielteiset asenteet aiheuttavat syrjintää tai syrjinnän uhkaa työ- ja asuntomarkkinoilla. Monesti syrjintä tapahtuu peitellysti, kiristyksenomaisesti, homoseksuaali suostuu tähän paljastumisen pelosta.¹⁹³

¹⁸⁶ Månsson 1983, s. 32.

¹⁸⁷ Haastattelu Schreck ja Stålström.

¹⁸⁸ Toimintakertomus 30.10.1980-29.10.1981.

¹⁸⁹ Toimintakertomus 30.10.1981-29.10.1982.

¹⁹⁰ Isaksson 1981, s. 1.

¹⁹¹ Mt. s. 3.

¹⁹² Mt. s. 4.

¹⁹³ Mt. s. 6.

Kaupallinen skandaalilehdistö käyttää hyväkseen homoseksuaaleja ja homoseksuaaleihin kohdistuvia ennakkoluuloja hyväkseen, saadakseen paremmat myyntiluvut.¹⁹⁴ Lisäksi vaadittiin lisätoimia poliisilta, jotta se ei hyväksyisi homoseksuaaleihin kohdistuvaa rikollisuutta. Valtiovallalta vaadittiin tukea sukupuolisten vähemmistöjen ja heidän järjestöjensä tukemiseksi. Lisäksi vaadittiin parannusta kouluopetukseen, julkisen sektorin palveluihin, armeijaan ja enemmän tutkimusta homoseksuaalien yhteiskunnallisesta asemasta.¹⁹⁵

Ohjelmassa määriteltiin tavoitteiden tärkeysjärjestys. Ensin pitäisi muuttaa rikoslain kehottamiskieltopykälä ja korkeammat suojaikärajat, sen jälkeen tasa-arvoistaa rikos- ja työlainsäädäntöä ja kieltää syrjintä. Oikeusministeriön tulisi perustaa työryhmä selvittämään homoseksuaalien lainsäädännöllisen aseman parantamista. Opetusohjelmien ja oppikirjojen asenteellisuus ja väärä tieto tulisi poistaa ja kertoa homoseksuaalisuudesta asiallisesti ihmissuhde – ja sukupuoliopetuksessa. Näin poistettaisiin ennakkoluuloja. Sen jälkeen tulisi vaikuttaa poliiseihin väkivallan estämiseksi homoseksuaaleja kohtaan.¹⁹⁶

4.2. Integraatio ja erilliskulttuuri

Setan ohjenuoraksi tuli slogan ”Konfrontaation kautta integraatioon”. Slogan oli peräisin Suomessa vierailleelta hollantilaisen vapautusliikkeen ideologi Benno Premselalta. Konfrontaatiolla tarkoitettiin heterovaltaisen yhteiskunnan haastamista tuomalla homoseksuaalisuutta näkyvästi esiin yhteiskunnassa sekä ihmisten arkielämässä. Integraatiolla tarkoitettiin sitä, että homoseksuaalin tulisi voida olla oma itsensä ilman tarvetta näyttää heteroseksuaalia missään vaiheessa elämäänsä.¹⁹⁷ Vähemmistön mukautumista yhteiskuntaan enemmistön ehdoilla taas kutsutaan assimilaatioksi, ei integraatioksi.

Tarja Hautanen on tulkinnut, että alkuvuosina Seta pyrki integraatioon tekemällä homoista salonkikelpoisia. Hautanen pitää Setaa moralisoivana ja Turmiolan Tommi – tyyppisiä kärjistyksiä tekevänä, viitaten Veli-Pekka Hämäläisen tekemään homoseksuaalin kaksi tietä –kirjoitukseen. Siinä oli esimerkkeinä yhteiskunnan kielteiset stereo-

---

¹⁹⁴ Mt. s. 8.
¹⁹⁵ Mt. s. 19-22.
¹⁹⁶ Mt. s. 24.
¹⁹⁷ Haastattelu Hämäläinen.

typiat sisäistänyt, erilliskulttuurissa elävä ja toisaalta integroitunut, homoseksuaalien järjestöissä toimiva, avoin homo. Hautasen mukaan Seta muutti myöhemmin linjaansa.¹⁹⁸

Seta ei tuonut esille homojen alakulttuuria ja vastusti erilliskulttuuria. Seta mielsi erilliskulttuurin tilanteeksi, jossa yhteiskunnallisen syrjinnän takia homoseksuaalisuus typistyy seksuaalisuuden toteuttamiseksi vessoissa, saunoissa ja homoseksuaalien baareissa¹⁹⁹. Tarkoitus ei siis ollut vastustaa seksuaalivähemmistöjen omaa kulttuuria.

Setan linjanmuutoksessa oli kyse siitä, että Hämäläinen väistyi Setan toiminnasta pian perustamisen jälkeen eikä yhdistyksen valtavirta jakanut Hämäläisen visiota nopeasta integraatiosta. Enemmistön mielestä tarvittiin myös homoseksuaalien erilliskulttuuria ainakin välivaiheessa, kun Hämäläinen halusi päästä tästä eroon.²⁰⁰

Tämä näkökulma näkyi vahvasti yhdistyksen omassa lehdessä, jonka nimi aluksi oli Seta-tiedote. Lehti alkoi ilmestyä alkuvuodesta 1975. Tavoitteeksi asetettiin yhteiskunta, jonka luonnollinen osa homoseksuaalisuus olisi. Lehden ensimmäisessä numerossa pääkirjoitussivulla todettiin, että homoseksuaalien erityislehdistö oli osa erilliskulttuuria, josta Seta halusi päästä eroon. Oma lehti oli väliaikainen ratkaisu, jonka tärkein tehtävä oli auttaa homoseksuaaleja tiedostamaan oma tilanteensa. Lehden tavoite oli tehdä itsensä tarpeettomaksi.²⁰¹

... pääkirjoituksissa on käsitelty lehden tiedottavaa ja asiallista luonnetta, vaadittu seksuaalirikoslainsäädännön uudistamista, kohdistettu sanoma tiedottajille, kasvattajille ja muille vaikuttajayksilöille. Lehdessä on tarkennettu myös yhdistyksen poliittista riippumattomuutta ja arvosteltu kaupallisuutta uhkana homoseksuaalien toiminnalle. Kirkon toiminta on ollut keskeisesti esillä. Valtion tuki on vaadittu myös SETA-lehdelle.

Lehden sisällön ovat muodostaneet tieteelliset artikkelit, uutiset, keskustelupuheenvuorot ja yhdistyksen ja sosiaalisihteerin työn esittely. 'Kaatopaikalla' on julkaistu homo-

¹⁹⁸ Hautanen 2005, s. 57-58. Ihminen ja yhteiskunta 2/1968, s. 9-12.

¹⁹⁹ Stålström 1978 s. 9-12.

²⁰⁰ Haastattelu Kahra, Hämäläinen.

²⁰¹ SETA-lehti 1/1975, s. 3.

*seksuaaleista esitettyjä virheellisiä tietoja ja väitteitä. Henkilökohtaisia elämäntarinoita on julkaistu muutamia.*²⁰²

*Homoseksuaaleille itselleen tiedotteen on annettava esimerkki avoimen toiminnan ja yhteiskuntaan integroitumisen vaihtoehdosta. Homoseksuaalista erilliskulttuuria hyväksyvää asennetta ei yhdistyksen periaatteiden pohjalta voida tiedotteessa sallia.*²⁰³

Setan yleisten periaatteiden mukaisesti tiedottamisessa vältettiin yksipuolista seksuaalikeskeisyyttä ja kohdistettiin huomio seksuaali- ja yhteiskuntapoliittiseen analyysiin syrjinnän syistä.²⁰⁴

4.3 Pornosota ja homoseksuaalisuuskuva

Lokakuun alusta 1974 Setan sosiaalisihteri Seppo Kivistö sai käyttöönsä kaksi sivua Ratto-lehdestä, jota hän piti heinäkuun loppuun 1976 saakka.²⁰⁵ Tästä saatu korvaus täydensi hänen pientä sosiaalisihterin palkkaansa. Kivistön kirjoitukset painottuivat seksuaalisuuteen, mikä ei miellyttänyt kaikkia setalaisia.²⁰⁶ Seta jakaantui kahteen eri ryhmään suhtautumisessa sosiaalisihterin kirjoittamiseen Ratto-lehteen.

Kivistön tärkein tukija oli hänen avopuolisonsa, Setan puheenjohtaja Martin Schreck. Heille tärkeää oli niiden homoseksuaalien tavoittaminen, jotka olivat kaapissa tai eivät vielä tiedostaneet seksuaalisuuttaan. Heidän mielestään Ratto-lehdessä näkyminen edesauttoi Setan tavoitteita, koska kaapissa olevat ja erityisesti maalla asuvat, lukivat lehteä. He halusivat painottaa Setan viestinnän nimenomaan itse seksuaalivähemmistöille.²⁰⁷

Vahvimmin toisella puolella olivat niin ikään avopari, lehden tekemisessä aktiivisesti toimineet Olli Stålström ja Vesa-Tapio Valo. Näiden mielestä ”Väline on viesti” eli hyväkin sanoma hukkuu, jos se esitetään väärässä yhteydessä, tässä tapauksessa Ratto-lehdessä²⁰⁸. He kokivat Ratto-lehteen kirjoittelun murentavan kuvaa Setasta vakavasti otet-

²⁰² Toimintakertomus 1.11.1974-24.10.1975.

²⁰³ Yleiskokous 22.3.1975, liite: Seta-tiedotteen periaatteista ja tavoitteista.

²⁰⁴ toimintakertomus 25.10.1975-31.10.1976.

²⁰⁵ toimintakertomus 25.10.1975-31.10.1976.

²⁰⁶ Haastattelu Kuokkanen 2007, Björqvist.

²⁰⁷ Haastattelu Kuokkanen 2007.

²⁰⁸ Haastattelu Schreck ja Stålström.

tavana järjestönä ja yhteiskuntapoliittisena vaikuttajana. Setan viestin haluttiin olevan sellainen, että se menisi läpi hyvämaineisessa lehdistössä, kuten Helsingin Sanomissa. Sensaatiolehtiin suhtauduttiin negatiivisesti: näiden antaman tiedon koettiin vahvistavan ennakkoluuloja ja olevan virheellistä ja loukkaavaa. Lehdet esittivät homoseksuaalisuutta seksikeskeisenä ja homoseksuaalisia ihmissuhteita usein väkivaltaisina.²⁰⁹

Päätoimittajana toimineen Vesa-Tapio Valon mukaan Seta-lehdessä lähdettiin siitä, että perusasiat täytyy saada ihmisten tietoisuuteen. Lehti oli erittäin asiallinen, osa arvosteli lehteä tämän takia. Asiallisuus ja oikea tieto oli tarpeellista, koska ihmisillä oli paljon väärää ja vähän oikeaa tietoa. Kyseessä ei ollut ideologinen valinta, vaan pragmaattinen ja taktinen keino. Lehden tarkoitus oli takoa ihmisten päähän perusasiat homoseksuaalisuudesta.²¹⁰

Seta-lehti halusi kohdistaa asennekasvatuksen heteroseksuaaliseen enemmistöön. Näkyä tulisi esimerkiksi sanomalehdissä ja viihdepainotteisissa viikkolehdissä. Lehden tekijöiden tarkoitus oli suunnata lehteä homoseksuaalien lisäksi valtaväestöön: poliittisille päättäjille, tutkijoille sekä medialle tausta-aineistoksi. Jos toimittajilla olisi tietoa homoseksuaaleista, muuttuisi tiedotusvälineiden antama kuva ihmisille positiivisemmaksi.²¹¹

Lehti lähetettiin kaikille kansanedustajille ilmaiseksi.²¹² Toisaalta moni halusi, että lehti olisi kevyempää luettavaa ja että sitä suunnattaisiin enemmän homoseksuaaleille. Esimerkiksi sosiaalisihteri Kivistö totesi lehdestä, että se on niin hienoa tekstiä, ettei sitä tavallinen maatiainen ymmärrä²¹³.

Yleiskokous asettui lopulta Lehtiryhmän esityksestä sille kannalle, ettei seksuaalisuuden kuvaaminen ole kansalaisyhteiskunnan ensisijainen tehtävä. Yleiskokouksen julkilausuma tarkoitti yleisluontoisuudestaan huolimatta sitä, ettei yhdistys katsonut hyväksi sosiaalisihteri Seppo Kivistön kirjoittelua yhdistyksen nimissä Ratto-lehteen²¹⁴.

²⁰⁹ Kirjelmä Oikeusministerille 19.10.1979.

²¹⁰ Haastattelu Valo. Haastattelussa Valo totesi, että asian voisi tarkemmin todeta niin, että ”jos otetaan joukko homoseksuaaleja ja joukko heteroseksuaaleja, niin huomataan, että molemmissa ryhmissä on erilaisia yksilöitä eivätkä ryhmät todennäköisesti eroa toisistaan”.

²¹¹ Haastattelu Valo.

²¹² Seta-lehden toimintasuunnitelma 30.10.1977-27.10.1978.

²¹³ Paperi, jossa vain Kivistön puheenvuoro.

²¹⁴ Haastattelu Schreck ja Stålström

”Setan tiedotustoiminnalle asetettujen suurten vaatimusten takia Setan nimissä tai Setan nimeä hyväksikäyttäen voi julkisia lausuntoja antaa vain Setan nimenkirjoittaja, hallituksen valtuuttama jäsen tai muu henkilö, jolle hallitus on antanut erityiset ohjeet ja valtuutuksen. Julkaisupoliittisessa ohjelmassa mainittujen erityistapausten kohdalla vaaditaan myös hallituksen hyväksyminen tiedotuskanavalle ja sanoman sisällölle kussakin tapauksessa erikseen.”

Lisäksi todettiin, että jos Setan jäsen esiintyy julkisuudessa Setan periaateohjelmaa vahingoittavalla tavalla, ja jos hän ei tätä huomautuksesta huolimatta lopeta, voi yleiskokous erottaa hänet jäsenyydestä yhdistystä vahingoittavasta toiminnasta.²¹⁵

Yhdistyksen alkuvaiheessa oli vallinnut yksimielisyys, kun kaikkia yhdisti Psyken toimintaperiaatteiden vastustaminen. Tämä yksimielisyys alkoi pian murentua. Suhteessa Setan järjestöluonteeseen esiintyi kolmea eri linjaa. Veli-Pekka Hämäläisen mielestä Setan tuli olla puhdas asiantuntijaorganisaatio, jonka tuli toteuttaa asiantuntevaa seksuaalipolitiikkaa. Olli Stålström ja Vesa-Tapio Valo edustivat kansalaisjärjestölinjaa ja järjestödemokratian painotusta erotuksena asiantuntijalinjasta, mutta yhteistä näille tahtoille oli painotus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Sosiaalisihteri Kivistön ja puheenjohtaja Schreckin linja painotti enemmän yhdistystä sosiaali- ja vapaa-ajanpalvelujen tarjoajana. Esimerkiksi lehdestä Kivistö ja Schreck halusivat ruotsalaisen Revolt-lehden tapaista, jossa oli 96-lehden tavoin alastomia miehen kuvia ja kontakti-ilmoituksia – toki myös runsaasti asiasisältöä.²¹⁶

Seta ei selvinnyt kiistelystä ilman vahinkoa. Puheenjohtaja Schreck erosi kesken kauden. Osasyynä oli se, että hän koki asemansa ”syytetyyn” sosiaalisihteri Kivistön avomiehenä vaikeaksi.²¹⁷ Seppo Kivistö irtisanoutui sosiaalisihterin tehtävistä ja hallitus päätti käynnistää neuvottelut Keijo Lindahlin kanssa työsopimuksesta. Seuraavissa kokouksissa päädyttiin kuitenkin tekemään uusi sopimus Kivistön kanssa.²¹⁸

²¹⁵ Setan tiedotus- ja julkaisu toiminnan yleiset periaatteet, päivämätön.

²¹⁶ Haastattelu Björqvist, Schreck ja Stålström.

²¹⁷ Haastattelu Schreck ja Stålström.

²¹⁸ Yhteenveto Seksuaalinen Tasavertaisuus ry:n hallituksen kokouksista heinä- ja elokuussa 1976, Veli-Pekka Hämäläinen.

Eräessä hallituksen kokouksessa paikalle tulivat sosiaalisihteri Kivistö ja entinen puheenjohtaja Schreck. Huoneen eri puolille ryhmittyneet kiistan osapuolet riitelivät, haukkuivat ja solvasivat toisiaan läpi yön.²¹⁹ Hallituksen varajäsen Veli-Pekka Hämäläinen hämmensi tilannetta ja hankki lakimiehen lausunnon, jonka mukaan osa pidetyistä hallituksen kokouksista oli laittomia, koska ne oli kutsunut koolle järjestön varapuheenjohtaja.²²⁰

Riitely meni henkilökohtaisuuksiin ja ihmisten välit yhdistyksen sisällä tulehtuivat pahasti. Syitä riitojen paisumiseen oli monia. Ensinnäkin seksuaalinen tasavertaisuus oli erittäin henkilökohtainen asia yhdistyksen aktiiveille. Moni halusi liittymällä Setaan legitimoida omaa itseään ja olemassaoloaan, joten asia oli monille ”elämän ja kuoleman kysymys”.²²¹ Setan piirit olivat pienet ja yhdistyksessä liikkuvat niin entiset, nykyiset kuin tulevat paritkin – tämä johti yksityiselämän ja yhdistyselämän sekoittumiseen ja riitoihin.²²²

Lisäksi syynä oli yhdistyksille perinteinen kuppikuntaistuminen. Kiistan molempien osapuolien tärkeimmät hahmot olivat avopareja.²²³ Tilanne, jossa puhutaan liian vähän toisen osapuolen kanssa ja liikaa toisesta osapuolesta, on omiaan johtamaan riitoihin. Kysymys oli myös inhimillisestä valtataistelusta. Toiminta oli innostavaa, mutta samalla fyysisesti ja psyykkisesti kuormittavaa, koska pienen ryhmän harteille pantiin paljon työtä rasittavissa olosuhteissa. Ulkoinen paine johti myös keskinäisiin kiistoihin periaatteista.²²⁴

Riitely alkoi ilmeisen paljon kyllästyttää setalaisia. Seta-lehden päätoimittaja Vesa-Tapio Valo kirjoitti vähemmistöistä ja näiden kohtaamaan syrjintään suhtautumisesta vuonna 1976:

Omaan tuskaansa uppoutuvan on helppo kokea olevansa koko maailman murjoma ja oppositiosta kehitty hedelmätön, vihamielinen asenne ulkomaailmaan. Vaikka tällainen asenne voi joidenkin kohdalla johtaa uhrautuvaan ja epäitsekkääseen työhön ryh-

²¹⁹ Haastattelu Schreck ja Stålström.

²²⁰ Varatuomari Veikko Kaupin lausunto SETAn hallituksen kokousten laillisuudesta.

²²¹ Haastattelu Kuokkanen 2001 ja 2007.

²²² Karhumaa 11.8.2010.

²²³ Haastattelu Schreck.

²²⁴ Haastattelu Kuokkanen 2001.

*män tavoitteiden puolesta, siihen tavallisesti kätkeytyy heikkous kestää takaiskuja, sillä ei ole kärsivällisyyttä ystävien ja liittolaisten hankkimiseksi eikä se avaa realistista näköalaa asteittaiseen etenemiseen... oma katkeruus muuttuu sokeudeksi ja tällaisia sokeita pisteitä on varmasti kaikissa järjestöissä.*²²⁵

Martin Schreck kritisoi Setaa tasa-arvon hakemisesta antamalla kuva, että homot ovat yhtä piirrettä lukuun ottamatta aivan samanlaisia kuin heteromiehet. Arvostelijoiden mielestä tasavertaisuus tuli myöntää, koska jokaisella oli oikeus erilaisuuteen. Setaa syytettiin epäsuorasti takertumisesta heteroseksuaalisuuden kiiltokuvaversioon²²⁶. Tällainen syytös ei ollut vailla todellisuuspohjaa, Seta-lehdessä luki mm. näin:

*...(homoseksuaali on) sellainen henkilö, joka tuntee pysyvää eroottista kiintymystä pääasiassa saman sukupuolen ihmiseen. Kohteen valinta on siis ainoa asia, joka erottaa homoseksuaalin heteroseksuaalista... vastoin yleistä väärinkäsitystä ei homoseksuaalia pysty tunnistamaan ulkonäön tai käyttäytymistavan perusteella kuin harvoissa erityistapauksissa... ihmiset ovat muodostaneet ennakkoluulonsa vain eräiden poikkeuksellisen näkyvien henkilöiden perusteella... (homoseksuaalit) eivät välttämättä (harrasta vain irrallisia suhteita). Useimmat homoseksuaalit haluavat elää vakituksessa suhteessa. Tämä on usein hyvin vaikeaa, koska tuki, jonka yhteiskunta antaa heteroseksuaalisille pareille, puuttuu homoseksuaaleilta täysin. Tästä huolimatta monet homoseksuaalit pystyvät ylläpitämään pitkäaikaisia ihmissuhteita.*²²⁷

Seta-lehdessä vuonna 1978 olleessa tietopakettissa homoseksuaalisuudesta todettiin vastauksen ”Minkä näköisiä homoseksuaalit ovat” seuraavasti:

Eräs yleisimpiä uskomuksia on, että homoseksuaali muistuttaa ulkonaisesti vastakkaista sukupuolta, mikä käsitys on vallitseva esim. suomalaisessa psykiatriassa. Tämä käsitys on virheellinen yleistys niistä näkyvistä erityistapauksista, joissa homoseksuaali on omaksunut roolin tai käyttäytymistavan, joka muistuttaa vastakkaista sukupuolta. Perinteisesti valtaosa homoseksuaaleista on suhtautunut kielteisesti vastakkaisen sukupuolen roolin omaksuneeseen, koska heidän on katsottu osaltaan aiheuttaneen syrjin-

²²⁵ Valo 1976b, s. 15-17.

²²⁶ Schreck 1977 s. 7.

²²⁷ Stålström 1975a, s. 15-18.

*tää. Kielteinen suhtautuminen on vähentynyt samalla kuin jyrkkä sukupuoliroolien eriytyminen yhteiskunnassa yleensäkin.*²²⁸

Setan tavoitteena oli tarjota nuorille homoseksuaaleille samastumiskohteita homoseksuaalisuuteen.²²⁹ Nuoren saamat asenteet, normit ja ihmissuhdemallit olivat heteroseksuaalisia kotona, koulussa ja mediassa. Seta arveli tämän olevan yhteiskunnan tarkoituksin, kehotuskiellon vaikeuttaessa asiallisen tiedon levittämistä ja keskustelua homoseksuaalisuudesta²³⁰.

1960-luvulla ainut suuren yleisön tuntema homoseksuaali oli meikkitaiteilija Monsieur Mosse. Mossen antama kuva homoseksuaaleista oli naismainen, ja kun naismaisuus oli sairausleiman ideologiien mukaan homoudelle tyypillistä, ei vapautusliikkeessä juuri arvostettu Mossea. Kun Mosse haki Setan jäsenyyttä, sitä ei hyväksytty²³¹. Seta halusi antaa laajan kuvan homoseksuaalisuudesta, kapea julkinen homoseksuaalisuuskuva olisi rajoittanut mahdollisuuksia samaistumiseen. Tämä taas johti joskus negatiiviseen suhtautumiseen tähän ns. vallitsevaa käsitystä edustaviin henkilöihin.

Seta pyrki erottautumaan homoseksuaalisuuden määritelmän seksuaalisuuspainotteisuudesta. Mieluummin puhuttiin oikeudesta luoda ihmissuhteita ja rakastua keneen haluaa. Joidenkin mielestä Seta halusi itsestään partiopoikaliikkeen. Puhuttiin tasavertaisuudesta, sana 'seksuaalinen' oli alaviitteenä. Seta halusi vaieta vanhasta, vielä elossa olevassa kulttuurissa, jossa seksiä etsittiin julkisista tapaamispaikoista.²³² Osaltaan tämä johtui myös siitä, että nuo paikat olivat vaarallisia ja niissä tapahtui paljon jengiväkivaltaa.²³³

Vuonna 1979 sosiaali- ja terveysministeri Pirkko Työläjärven tapaamiseen laaditussa muistiossa kirjoitettiin näin:

²²⁸ Seta-lehti 3/1978, s. 9-12.

²²⁹ Setan varapuheenjohtajan kannanotto 6.9.1981.

²³⁰ Lehdistö tiedote 18.12.1980 Suomiko oikeusvaltio?.

²³¹ Haastattelu Björkqvist.

²³² Haastattelu Nissinen.

²³³ Haastattelu Schreck ja Stålström, Olli Stålströmin blogi 17.8.2009.

”Monet homoseksuaalit joutuvat solmimaan kontaktejaan jopa ihmisarvoa alentavissa olosuhteissa, julkisissa käymälöissä ja puistoissa. Näin on usein juuri niiden laita, jotka vasta ovat alkaneet tiedostaa homoseksuaalisuuttaan.”²³⁴

Setan hallitus päätti vuonna 1981 alkaa julkaista lehdessä luetteloa homoseksuaalien tapaamispaikoista. Hallitus äänesti kahdesta vaihtoehdosta. Ensimmäisessä ei mainittu ulkoilmapaikkoja, toisessa ne julkaistiin erikseen, ei kuitenkaan vaaralliseksi tiedettyjä paikkoja. Toinen ehdotus voitti 3-3 puheenjohtajan äänen ratkaistessa.²³⁵

Seta-lehden poliittisia strategioita tutkinut Terhi Saarinen arvelee, että suomalaisen homoliikkeen kytkeytyminen 1960-luvun seksuaalipoliittiseen keskusteluun ja kulttuuriradikalismiin saattaisi osaltaan olla aiheuttanut suomalaisessa homoliikkeessä epävarmuutta omasta imagosta. Homoseksuaalit olivat Saarisen mukaan riippuvaisia heteroseksuaalisista puolestapuhujistaan.²³⁶

Toisaalta huolestuneisuus homoseksuaalisuuden imagosta oli Setan alkuvuosina hyvin perusteltu. Yleinen mielipide ei kannattanut ihmisten tasavertaisuutta ja ennakkoluuloja ja väärää tietoa riitti.

Norjalainen kansalaisoikeustaistelija, joka puhui Setan 5-vuotismielenosoituksessa sanoi nasevasti antaen ymmärrystä Setan strategialle:

Täytyy olla maailman kärsivällisin henkilö toimiessaan homojen vapautumisen puolesta. Täytyy toistaa samoja yksinkertaisia asioita uudestaan ja uudestaan, vuodesta toiseen: emme syö lapsia, meillä ei ole kahta päätä, emme ole seksihirviöitä. Me syömme, nukumme, teemme työtä ja rakastamme, me itkemme ja olemme pirun tavallisia ihmisiä.²³⁷

4.4. Setan järjestöluonne

Yleiskokouksessa vuonna 1976 määriteltiin Setan järjestöluonne. Seta määriteltiin yhteistyöjärjestöksi, joka kokoaa eri sosiaaliryhmiä, poliittisia suuntia ja maailmankatso-

²³⁴ Setan muistio 13.2.1979 Pirkko Työläjärvelle.

²³⁵ Hallituksen pöytäkirja 26.1.1981.

²³⁶ Saarinen 1991, s. 21.

²³⁷ Hyväksytty käsikirjoitus Kalle-lehteen 12.10.1979.

muksia edustavia ihmisiä seksuaalisesta suuntauksesta riippumatta. Seta painotti, että syrjintä ei lopu, elleivät sen kohteet itse toimi syrjinnän lopettamiseksi. Vaatimusten taakse täytyy saada asiantuntijoita, päätöksentekijöitä ja vaikuttajia myös seksuaalisiin vähemmistöihin kuulumattomista ihmisistä. Toiminnassaan Setan on osoitettava ”integroituneen” elämän mahdollisuus ja vastustettava seksuaalisten vähemmistöjen eristämistä muusta yhteiskunnasta. Ensisijaiseksi toimintamuodoksi nimettiin painostus- ja tiedotustyö, toissijaiseksi sosiaalinen toiminta: tiedotus ja opintotoiminta, vapaa-ajantoiminta, neuvontatyö, kolmanneksi tutkimustyö.²³⁸

Setan tehtävä tiedottamisessa nähtiin monenlaisena. Tutkimusryhmä tekee teorian, jota käytäntöön soveltavat tiedotusryhmä, puhelinpäivystys, hallitus sekä aatteelliset ryhmät. Seta-lehti vie viestiä eteenpäin joukkotiedotukseen. Seta vaikuttaa eduskuntaan, joka säätää lait sekä ohjeistaa psykiatria, kirkkoa ja koululaitosta, joihin oltiin lisäksi suoraan Setasta yhteydessä. Nämä muokkaavat ihmisten tajuntaa ja yhteiskunnan normeja, joihin haluttiin vaikuttaa. Setan tulisi myös olla yhteydessä mielipidevaikuttajiin sekä rohkaista homoseksuaaleja avoimuuteen omassa elämässä. Kaikki nämä asiat vaikuttaisivat niin, että valtaväestön asenne homoseksuaaleja kohtaan parantuisi.²³⁹

Rahaa ei saatu julkiselta vallalta, vaan tulot lehteen kerättiin jäseniltä moduulikeräyksinä ja lehden tilaustuloilla.²⁴⁰ Seta haki useana vuonna avustusta julkiselta taholta. Vuonna 1980 Helsingin terveyslautakunta puolsi jo 15000 markan avustusta, mutta kaupunginhallitus ja –valtuusto eivät tätä avustusta suoneet. Tappiolliselle Seta-lehdelle saatiin vuonna 1980 mielipidelehtitukea 12 000 markkaa.²⁴¹ Tukea haettiin useana vuonna Raha-automaattiyhdistykseltä. Kun Seta haki tukea vuonna 1981, muutti RAY yhdistyksen luokitusta kansanterveyden alaan kuuluvasta järjestöstä (jolle tukea voitiin myöntää) etujärjestöksi, joten tukea ei myönnetty. RAY:n tiedotuspäällikkö arveli yksityisesti, että syynä olivat RAY:n hallituksen jäsenten asenne Setaa kohtaan.²⁴²

Setan mielestä valtiovalta ei tarpeeksi toiminut homoseksuaalien kokeman syrjinnän aiheuttamien haittojen poistamiseksi. Syrjintä aiheuttaa homoseksuaaleissa syrjinnän pel-

---

²³⁸ Setan järjestöluonne ja jäsenpohja, yleiskokous 30.5.1976.
²³⁹ Seta tiedottamisen kentässä –kaavio, tekijät Olli Stålström ja Max Rand.
²⁴⁰ Toimintakertomus 25.10.1975-31.10.1976.
²⁴¹ Hallituksen pöytäkirja 29.12.1980.
²⁴² Muistio puhelinkeskustelusta, liite hallituksen pöytäkirjaan 9.3.1981.

koa ja sosiaalisia paineita. Vähemmistö oli aktiivisen tuen tarpeessa, mutta tätä tukea valtiovalta ei anna. Niinpä Setan toiminnan yhdeksi painopisteeksi tuli sosiaalityö: tehtävä, jonka hoitaminen olisi kuulunut julkiselle vallalle.²⁴³

Setan toiminta perustui 80-luvun alussakin vapaaehtoisten työpanokseen. Palkattuna oli ollut vuoden 1977 alusta asti vain toimistos sihteeri. Silti toimintaa oli paljon: tutkimusryhmä, puhelinpäivystystyöryhmä, opiskelijaryhmä, naisten illat, ryhmä biseksuaaleille, disko Vanhalla Polilla ja kansainvälistä yhteistyötä. Aatteellisia ryhmiä olivat kristillinen ryhmä sekä marxilainen ryhmä. Kristillinen piiri pyrki kokoamaan yhteen eri kristillisistä piireistä tulevia ihmisiä sekä poistaa kristillisissä piireissä tapahtuva syrjintä. Marxilainen ryhmä tutki syrjintää marxilaisista lähtökohdista sekä pyrki lisäämään tietoa homoseksuaalisuudesta vasemmiston puolueissa ja lehdistössä.²⁴⁴

Setalla oli vapaamuotoisia jäsentapaamisia kaksi kertaa kuussa. Näihin liitettiin Setan ideologian mukaisesti yhdistyksen toiminnasta tiedottamista. Jäsentapaamiset olivat vaihtoehto baareille ja puistoille. Lisäksi Seta piti vuosittain ulkoilmatilaisuuden, jossa keskusteltiin seksuaalivähemmistöjen syrjinnästä. Ulkoilmatilaisuuden nimitys vaihtui vuonna 1981 Vapautuspäiviksi²⁴⁵. Nykyisin tapahtuma on muokkautunut vuosittaiseksi Gay Pride –juhliksi, jonka huipentaa kulkue. Gay Pride –juhlia vietettiin ensimmäisen kerran Yhdysvalloissa Stonewallin kapinan yksivuotisjuhlina.

Haastavan yhteiskunnallisen ilmapiirin lisäksi yhdistys kärsi sisäisestä riitelystä. Seta sai kritiikkiä entiseltä puheenjohtajaltaan Veli-Pekka Hämäläiseltä. Tämän mielestä Seta ei ollut tehnyt tarpeeksi työtä tavoitteidensa eteen. Järjestöluonne oli mennyt väärään suuntaan, toiminnalle leimaa-antavin piirre oli disko ja muu vapaa-ajan toiminta, ei poliittinen toiminta. Tämä houkutti toimintaan mukaan ihmisiä väärin perustein. Hämäläinen kaipasi Setalta yhteiskunnallista analyysiä kaupallisesta homokulttuurista. Edistysellisemmissä Pohjoismaissa vallitsi homoseksuaalinen erilliskulttuuri, vaikka dekriminialisoinnista oli jo neljännesvuosisata. Setan järjestökone yski, kannanotot olivat liian aggressiivisia, kritiikinkestokyky ja avoimuus huonolla tolalla. Setan johdon vastauksissa todettiin, että ongelmia on: tekemistä on paljon ja tekijöitä liian vähän, julki-

²⁴³ Toimintakertomus 30.10.1979-29.10.1980.

²⁴⁴ Seksuaalinen tasavertaisuus Seta r.y.:n toiminnasta- lehtinen, Seta-lehti 6/1975, s. 35.

²⁴⁵ Toimintakertomus 30.10.1980-29.10.1981.

nen valta ei ollenkaan tue Setaa. Disko oli pakollinen muun toiminnan rahoittamiseksi.²⁴⁶ Diskot olivat myös tapa valistaa jäseniä. Näissä olikin usein Setan materiaalia jaossa.²⁴⁷

Setalaisten kärsivällisyys joutui koetukseksi. Vuonna 1979 Seta-lehden päätoimittaja Vesa-Tapio Valo pohti liikkeen toimintatapoja. Seta oli toiminut suomalaisen mallin mukaan uskoen parlamentaariseen demokratiaan, vetoomusten kirjoitteluun ja tiedon jakamiseen. Yhdysvalloissa oli 10 vuotta aikaisemmin Stonewallin kapinassa vastattu poliisin väkivaltaa vastaan väkivallalla. Suomessa 70-luvun järjestöaktivismista oltiin siirtymässä nuorten vapaiden kansalaisliikkeiden ja –tottelemattomuuden aikaan Koijärvelä ja Helsingissä Lepakossa. Mitä Seta tekisi, jos parlamentarismi ei toisi tasa-arvoa? Ruotsissa vallattiin homoseksuaalien vapauspäivien aikana sosiaalihuollituksen tilat, mikä oli vauhdittanut homoseksuaalisuuden tautiluokituksen poistumista Ruotsissa.²⁴⁸

4.5 Kehotuskiellon alla

Rikoslain kehotuskieltopykälä vaikeutti huomattavasti Setan toimintaa ja tasavertaisuustyötä yhdistyksen ensimmäisinä vuosina. Kielto toimi lopulta asiallisen tiedon antamista vaikeuttavasti, vaikka lakivaliokunta oli nimenomaan tarkoittanut, ettei näin kävisi. Setalaiset tekivät vertailevaa oikeustutkimusta ja löysivät maailmasta vain yhden kehotuskieltoa vastaavan lain. Etelä-Afrikassa oli kiellettyä kehottaa ihmisiä avioliittoihin eri rotujen välillä, vaikka itse avioliitot eivät olleet laittomia.²⁴⁹

Ensimmäinen syyte pykälän nojalla nostettiin yhdysvaltalaisen tv-ohjelman Vihattu vähemmistö esittämisestä vuonna 1975. Ohjelma kertoi yhdysvaltalaisista homoseksuaaleista ja mm. homoseksuaalien kirkkokunnasta. Tässä, niin kuin toisessakin tapauksessa, syytteen nostaja oli Asser Stenbäck.²⁵⁰

Ylen ohjelmapäällikkö Pekka Silvola lähetti ohjelmajaostolle ja -yksiköille kirjeen, jossa hän kehotuskieltoon viitaten kehotti ohjelmista vastuussa olevia ”mahdollisimman suureen tarkkuuteen ja huolellisuuteen myös silloin, kun homoseksuaalisuudesta anne-

²⁴⁶ Hämäläinen 1977, s. 14-16.

²⁴⁷ Haastattelu Schreck ja Stålström.

²⁴⁸ Valo 1979, s. 3, Vapautusviikon kuvaus Isaksson 1979a, s. 26-28.

²⁴⁹ Koskinen 2005, osa neljä.

²⁵⁰ Seta 4/1976, s. 20.

taan asiallista informaatiota. Mielet ovat varsin herkkiä tässä kysymyksessä.”²⁵¹

Silvola antoi lisäksi vakavan huomautuksen filmipalvelun päällikölle. Hän koki ohjelman antavan positiivisen kuvan vähemmistöistä ja kehotti suurempaan tarkkaavaisuuteen ja lain ehdottomaan noudattamiseen.²⁵²

Toinen syyte tuli vuonna 1976, kun Gunnar Tångin ruotsinkielisessä Arbetsmarknadens uteslutna (Työmarkkinoilta poissuljetut, 2.9.1975) -radio-ohjelmassa kerrottiin homoseksuaalien kohtaamasta työsyrynnästä. Tång haastatteli ohjelmaan setalaisia²⁵³. Alioikeus hylkäsi syytteen, mutta syyttäjä, ilmeisesti syytteen kantajan Asser Stenbäckin vaatimuksesta, valitti tuomiosta hovioikeuteen, joka piti alioikeuden tuomion voimassa. Alioikeuden hylättyä syytteen Yle ei jäänyt odottamaan hovioikeuden tuomiota, vaan aloitti taas homoseksuaalisuuden käsittelyn radio-ohjelmissaan.²⁵⁴

Kuitenkin vuonna 1978 Yleisradio määräsi lähetyksieltoon Marko ja Tuovi Putkosen ohjelmasarjan 'meitä on moneksi' osan, joka käsitteli homoseksuaaleja. Syyksi ilmoitettiin mm. pelko mahdollisista rikossyytteistä. Yle ei Setan mukaan noudattanut sääntöjensä tavoitetta vahvistaa suvaitsevaisuutta vähemmistöjä kohtaan.²⁵⁵

Ohjelmapäällikkö Silvola totesi Seta-lehden 1/1979 haastattelussa, että TV sopii huonosti pienryhmien tiedotusvälineeksi, koska niin monet joutuvat katsomaan sitä olosuhteiden pakosta. Silvolan mukaan enemmistön tieto asiasta on huono ja se voisi hänen mukaansa käyttäytyä aggressiivistikin. Hän halusi YLE:n toimivan varovasti ja vertasi homoseksuaalisuuden käsittelyä Suomen ulkopoliittikan käsittelyyn tiedotusvälineissä. Hän piiloutui perusteissaan yleisön oletettujen mielipiteiden taakse, pitäen ilmeisesti tietoa vähemmistöistä vain ko. vähemmistöihin suunnattavana asiana. ”... *Sitten määrättyllä tavalla yksipuolista asiantuntemusta edustaa ehkä Setan systeemi... Jos te kiistelette täysin vastakkaisen mielipiteen kanssa, niin minusta se on väärää informaatiota*”, jatkaa Silvola. Hän ei vaivautunut pohtimaan Setan mielipiteitä, vaan vain totesi, ettei se voi olla oikea, koska toisenlaisiakin mielipiteitä oli.²⁵⁶

²⁵¹ Pekka Silvolan kirje 30.10.1975.

²⁵² mt.

²⁵³ Seta-lehti 3/1976, s.15.

²⁵⁴ Esim. Stålström 1977a, s. 9.

²⁵⁵ Setan kannanotto 18.1.1979 Marko ja Tuovi Putkosen lähetyksieltoon määrätty TV-ohjelma.

²⁵⁶ Seta-lehti 1/1979, s. 4-7.

Helsingin Hovioikeus laajensi kehotuskieltopykälän tulkintaa vuonna 1979 siten, että kehotukseen rinnastetaan myös homoseksuaalisten suhteiden ylistäminen²⁵⁷. Kehotuskiellon vaikutus näyttää vähentyneen 1980-luvulla, esim. vuonna 1980 seksuaalivähemmistöt näkyivät jo useammin eri medioissa. Vuonna 1981 Kristillisen liiton kansanedustaja jäi yksin radion ohjelmaneuvoston kokouksessa vaatiessaan periaatteellista kannanottoa myönteisesti homoseksuaalisuudesta kertanutta ohjelmaa vastaan.²⁵⁸

Vuonna 1980 Seta teki kantelun YK:n ihmisoikeuskomitealle vähemmistösyrynnästä viitaten kehotuskieltoon sekä Korkeimman Oikeuden lausuntoon, jossa haluttiin lainsäädännöllisin toimin saada homoseksuaalit tuntemaan itsensä sairaiksi. Komitea totesi, että kehotuskielto oli valitettava, mutta komitea ei voinut ryhtyä toimenpiteisiin, koska ketään ei ollut tuomittu pykälän takia.²⁵⁹

Setalaiset pyrkivät saamaan tuomion pykälän rikkomisesta. Vuonna 1981 Setan mielenosoituksessa huudettiin iskulauseita ja kannettiin kylttejä, joissa oli teksti ”kehotamme teitä homoseksuaalisuuteen”. Setalaiset ilmiantoivat itsensä poliisille ja heitä kuulusteltiin. Setan puheenjohtaja, kansanedustaja Tarja Halonen neuvoi heitä miten käyttäytyä kuulustelussa, muttei osallistunut mielenosoitukseen. Syyttäjä totesi tehdyn rikoksen niin vähäpätöiseksi ja tekijöiden toimineen ajattelemattomuuttaan eikä nostanut syytetä.²⁶⁰

Vuonna 1990 Turun vapautuspäivien yhteydessä neljä aktivistia kehotti kovaäänisillä ihmisiä homoseksuaalisuuteen ja ilmiantoi itse itsensä. Syyttäjä nosti syytteen rikoksesta, jonka raastuvanoikeus totesi tapahtuneeksi, mutta ei tuominnut rangaistusta lain vanhentuneisuuden ja teon ajattelemattomuuden takia. Tämä oli pettymys, sillä tuomion oli ajateltu nopeuttavan lain kumoamista.²⁶¹

---

²⁵⁷ Setan kirjelmä oikeusministeriölle 19.10.1979.

²⁵⁸ Ilta-Sanomat 28.8.1981.

²⁵⁹ United nations 1982.

²⁶⁰ Toimintakertomus 30.10.1980-29.10.1981, haastattelu Månsson.

²⁶¹ Hautanen 2005, s. 72-73,

Rikoslain muuttamiseksi tehtiin useita eduskunta-aloitteita, kirjallisia kysymyksiä ja muistioita²⁶². Joukko kansanedustajia, Pirkko Työläjärvä ensimmäisenä, teki Setan kanssa yhteistyössä eduskunta-aloitteen kehoituskiellon poistamiseksi vuonna 1977²⁶³.

Aloite uusittiin, Tarja Halonen ensimmäisenä allekirjoittajana, vuonna 1979 Työläjärvän aloitteen rautessa eduskuntavaalien jälkeen. Halonen teki lisäksi kirjallisen kysymyksen kehoituskiellosta ollessaan Setan puheenjohtaja vuonna 1981 pitäen kieltoa ”ilmaisuvapautta loukkaavana”²⁶⁴. Hallituksilla ei ollut halua eikä uskallusta tehdä tässä asiassa yksittäiskorjausta. Pykälät muuttuivat vasta 1999 rikoslain kokonaisuudistuksen osana.

Kyllä kehoituskiellon kumoamista haluttiin koko ajan. Totta kai asia tuotiin myös minulle oikeusministerinä ollessani, mutta rikoslain kokonaisuudistuksen katsottiin vievän asian varmimmin eteenpäin. Kaikissa poliittisissa ryhmissä oli puolesta ja vastaan ihmisiä. Todennäköisesti eduskunnan enemmistö oli jo kypsinyt asialle, mutta arvokonservatismia pelättiin - ehkä syystäkin...Minulta oikeusministerinä veivät varsin suuren osan ajasta aseistakieltäytyjien syömälakko, lentokonekaapparit ja Suomen Eta-neuvottelut.²⁶⁵

Vuonna 1979 Setan edustajat tapasivat oikeusministeri Taxellin. Tämä varmisti, ettei paikalla ollut toimittajia ja vannotti, ettei hänen vastauksestaan saanut kertoa julkisuudelle. Paikalla olleen Olli Stålströmin mukaan oikeusministerin mielestä homoseksuaalisuus oli niin inhottava asia, ettei hallituksella ollut halua toimia tässä asiassa.²⁶⁶ Taxell totesi vastatessaan Tarja Halosen kirjalliseen kysymykseen kehoituskiellosta, että sananvapautta on joskus rajoitettava ja että kieltopykälän ylläpitämisen taustalla ovat enemmistön moraalikäsitteet.²⁶⁷

4.6. Ulkopuoliset puheenjohtajat Setan poliittisena strategiana

²⁶² Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n lausunto rikosoikeuskomitean mietinnöstä 1976:72.

²⁶³ Työläjärvä yms. lakialoite 11.2.1977.

²⁶⁴ Eduskuntakysymys N:o 29, Tarja Halonen, 7.10.1982.

²⁶⁵ Haastattelu Halonen.

²⁶⁶ Olli Stålströmin blogi 15.5.2009, muokattu 25.12.2009 – viitattu 10.2.2010.

²⁶⁷ Cristofer Taxellin vastaus Tarja Halosen kirjalliseen kysymykseen 295/1982, 7.10.1982.

Vuosina 1978-1981 Setassa toimi kolme järjestön ulkopuolelta pyydettyä puheenjohtajaa, kukin vuoden ajan. Leo Herzberg, Bo Ahlfors ja Tarja Halonen olivat kukin yhteiskunnallisesti tunnettuja henkilöitä, joiden arveltiin tuovan Setan puheenjohtajana lisäarvoa yhdistykselle. Puheenjohtajille sanottiin, että heidän tarkoituksensa on enemmänkin olla yhdistyksen kasvot ulospäin ja auttaa yhdistystä: varsinainen poliittinen linjanvetäminen olisi edelleen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisten käsissä. Ulkopuolisen puheenjohtajan saamisen ajateltiin lisäksi rauhoittavan yhdistyksen riitaisaa ja tulehtunutta sisäistä ilmapiiriä.²⁶⁸ Setan hallituksessa oli aikaisemminkin ollut henkilöitä, jotka eivät kuuluneet itse seksuaalivähemmistöihin, esimerkiksi perustajajäsenen Kimmo Kahran äiti, näyttelijä Eila Rinne. Hän kirjoitti kahdesti Seta-lehteen homoseksuaalin lapsen äidin tuntemuksia nimimerkillä ”Eräs äiti”.²⁶⁹

Vuonna 1978 valittaessa puheenjohtajaa päädyttiin asianajaja Leo Hertzbergiin. Seta-aktiivi Ulf Månsson oli töissä Herzbergin lakiasiantoimistossa ja he sopivat keskenään, että Månsson hoitaisi käytännössä puheenjohtajalle kuuluvat työt. Noin puolet hallituksen kokouksista pidettiin varapuheenjohtaja Ulf Månssonin vetäminä.²⁷⁰

Yhdistyksen painopiste siirtyi poliittiseen vaikuttamiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön. Kansainvälisen toiminnan painopiste oli vertaistuki eri maiden järjestöiltä toisille, sekä vaikuttaminen WHO:iin, jotta se poistaisi homoseksuaalisuuden sairausluokituksesta.²⁷¹

Seta liittyikin vuonna 1979 kansainväliseen homojärjestöön IGA:an (Myöhemmin ILGA). Muut maat pyrkivät auttamaan suomalaisia aktivisteja vapautustyössä, esim. vuonna 1980 Suomen ulkomaanedustuksille esitettiin vastalauseita ainakin Tukholmassa, Kööpenhaminassa, Lontoossa ja Amsterdamissa kehottamiskieltosäännökseen liittyen.²⁷²

Puheenjohtajaksi kaudelle 1979-1980 valittiin toimittaja Bo Ahlfors, joka oli saanut yhdistyskokemuksta mm. toimittuaan SONK:n, sosialidemokraattisen opiskelijaliiton pu-

²⁶⁸ Haastattelu Schreck ja Stålström.

²⁶⁹ Haastattelu Kahra.

²⁷⁰ Toimintakertomus 28.10.1978-29.10.1979, haastattelu Månsson.

²⁷¹ Tiedote STT:lle 25.5.1979.

²⁷² Toimintakertomus 30.10.1979-29.10.1980.

heenjohtajana. Jättäessään Setan puheenjohtajuuden hän mainitsi kahden päätavoitteen olleen Setan yhdistysteknisen opastamisen ja yhteyksien luomisen julkiseen valtaan päin. Hän totesi, että Setan alettua saada mielipidelehtitukea ja sen päästyä vuokralle kaupungin omistamiin tiloihin, voitiin todeta tärkeiden tavoitteiden tulleen saavutetuksi.²⁷³

Kaudella 1980-1981 puheenjohtajan tehtävää hoiti kansanedustaja Tarja Halonen. Häntä oli kysytty jo vuosi aikaisemmin puheenjohtajaksi, mutta tällöin hän ei ollut lämminnyt ajatukselle. Hän oli toimiessaan Suomen ylioppilaskuntien liiton sosiaalisihteerinä 1968 ollut mukana YTHS:n (Ylioppilaiden terveydenhuoltosäätiö) toiminnassa. Halosen mukaan tuolloin monet opiskelijoiden ongelmat liittyivät seksuaalisuuteen ja erityisesti vähäiseen ja asenteelliseen tietoon seksuaalisuudesta. Hän oli mukana perustamassa seksuaalipoliittista yhdistystä Sexpoa vuonna 1969. Yhdistyksen tavoite oli lisätä neuvontaa seksuaalisuuteen liittyvissä asioista sekä vaikuttaa päättäjiin seksuaalirikoslain uudistamiseksi. Halonen oli ollut mukana Sexpon hallituksessa, puhelinneuvonnassa ja oli käynyt puhumassa koululaisille seksuaalirikoslainsäädännöstä.²⁷⁴

Halonen oli jo ennen puheenjohtajakauttaan tehnyt yhteistyötä Setan kanssa. Hän oli puhujana Setan ensimmäisessä paneelikeskustelussa 1974. Seta-lehden haastattelussa vuonna 1975 hän kehotti seksuaalivähemmistöjä uskaltamaan ja jaksamaan taistella oikeuksiensa puolesta työelämässä²⁷⁵.

Halosen tausta työväenliikkeessä näkyi hänen puheenjohtajakautensa painotuksissa. Seta lähetti SAK:n tasa-arvotyöryhmälle kirjeen, jossa vaadittiin syrjintäsuojan ulottamista koskemaan myös homoseksuaaleja. Seta oli tehnyt kyselyn työnantajille, joista monet pitivät syrjintää seksuaalisen suuntautumisen perusteella oikeutettuna. Lisäksi Seta halusi koulutusta ja asennekasvatusta homoseksuaalisuudesta ammattiliiton työntekijöille sekä luottamusmiehille.²⁷⁶ Kansanedustaja Halonen oli kiireinen ja puheenjohtajalle yleensä kuuluvaa vastuuta, kuten toimistosihteerin esimiehenä toimiminen delegoitiin varapuheenjohtajalle²⁷⁷.

²⁷³ Pöytäkirja vuosikokous 25.10.1980.

²⁷⁴ Haastattelu Halonen.

²⁷⁵ Härkönen 1975, s. 6.

²⁷⁶ Hallituksen kokouksen 17.11.1980 liite 2.

²⁷⁷ Hallituksen kokouksen pöytäkirja 3.11.1980, §15.

Tarja Halosen puheenjohtajakauden onnistumisesta on ollut erilaisia mielipiteitä. Homo-Suomen historia –dokumentin mukaan ”Halosen toimintaan petyttiin, hän toimi enemmän kabineteissa”²⁷⁸. Toisaalta hän hoiti tämän hyvin ja Setan ydinaktivistit olivat tyytyväisiä Halosen puheenjohtajakauteen²⁷⁹. Barrikadeille juristi ja kansanedustaja Halonen ei lähtenyt.

Tarja Halonen koki puheenjohtajakaudellaan myös pettymyksiä. Hän kertoi toiminnastaan puheenjohtaja Hannu Lehtilän kirjassa seuraavasti:

*”Tunnen ison kasan kunniallisia virkamiehiä, jotka ovat kaappihomoja. Siis jotka eivät koskaan uskaltaneet itse tehdä mitään, mutta olivat tyytyväisiä, kun me hoidimme heidän asioitaan. Me olimme mielestämme edistyksellisiä kun hoidimme heidän asioitaan, mutta jonkinasteinen pettymys oli kun huomasi, etteivät monet heistä olleetkaan yhtään suvaitsevaisia muissa asioissa.”*²⁸⁰

Vuosina 1981-1983 puheenjohtajana toimi Raimo Nordfors. Vuonna 1983 Aids-kriisin rantautuessa Suomeen Setassa oli tarvetta järjestöammattilaiselle. Entinen SKDL:n pääsihteeri Jorma Hentilä toimi puheenjohtajana v. 1983-1990.²⁸¹ Aids aiheutti Setalle vakavan haasteen, kun iltapäivälehdet toivat sen esille nimenomaan homojen tautina. Lehdissä julkaistiin sensaatiohakuisia uutisia uudesta ”homorutosta” ja vaadittiin seksuaalivähemmistöjen perusoikeuksien epäämistä taudin taltuttamiseksi. Setan ikkunat kivitettiin ja työntekijät saivat tappouhkauksia.²⁸²

Homoseksuaalien parjaaminen oli ollut poliittisesti epäkorrektia, mutta Aids-kriisi toi piilevän homovihan esille rajulla tavalla. 90% tuloista meni, kun Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunta eväsi oikeudet käyttää tilojaan Setan diskoihin. Toisaalta Seta sai osin kriisin, osin puheenjohtaja Hentilän ansiosta toimivat yhteydet viranomaisiin ja poliittisiin päättäjiin ja siitä alkoi tulla vakavasti otettava järjestö.²⁸³

²⁷⁸ Koskinen 2005, osa neljä

²⁷⁹ Haastattelu Schreck ja Stålström.

²⁸⁰ Lehtilä 2005, s. 154.

²⁸¹ Haastattelu Schreck ja Stålström, Hentilä.

²⁸² Stålström 2001.

²⁸³ Stålström 2001, haastattelu Hentilä.

4.7 Muut kuin homoseksuaalit Setassa

Seta oli alkuvuosina lähinnä homoseksuaalien järjestö. Aktivistit olivat pääosin homoseksuaaleja, transihmisiä ei mukana juuri ollut, vaikka heitä toivottiin mukaan.²⁸⁴ Monet transihmiset eivät kokeneet heillä olevan tarpeeksi yhteistä homoseksuaalien kanssa tai toisinpäin, ja toisaalta monet homoseksuaalit arvelivat, ettei valtavähemmistö ymmärtäisi transihmisiä, joten näistä puhuminen tekisi hallaa seksuaalivähemmistöjen puolustamiselle²⁸⁵. Voi olla, että kumpikin osapuoli ajatteli seksuaaliseen tai sukupuoliseen vähemmistöön kuulumisen olevan jo tarpeeksi vaikeaa - ei haluttu sotkea asiaan vielä toista, syrjittyä vähemmistöä.

Vuosien 1977-1978 toimintasuunnitelmassa Seta otti huomioon transvestiitit ja pyrki saamaan näille ryhmätoimintaa. Toimintakertomuksissa taas todettiin, että vaikka asiaa oli tullut Setalle tiedusteluja, ei ryhmän kokoontumisiin ollut tullut osallistujia. Kuitenkin vähän ajan päästä ryhmä lähti jo paremmin käyntiin.²⁸⁶

Transsukupuolisista ihmisistä (vanhalla nimityksellä transseksuaalit) kirjoitettiin tietopaketti Seta-lehden toiseen numeroon vuonna 1975. Artikkelissa ”transseksuaalisuudelle” kerrottiin olevan tyypillistä sukupuoli-identiteetin häiriö. Transseksuaalisuus haluttiin artikkelissa tarkoin erottaa homoseksuaalisuudesta ja transvestisuudesta. Transseksuaalisten arveltiin olevan kaikkein yksinäisimpiä ihmisiä ja heidän seksuaalisuutensa olevan keskimääräistä heikompa.²⁸⁷

Biseksuaalisesta identiteetistä ei juuri Setan alkuaikoina puhuttu eikä siitä juuri lehdessä kirjoitettu. Monet lokeroivat ihmiset yksinomaan homoseksuaaleiksi tai heteroseksuaaleiksi ihmisen käyttäytymisen perusteella. Esimerkiksi Akanat-ryhmässä puhuttiin nimenomaan lesboudesta. Biseksuaalisuudesta ei puhuttu²⁸⁸. Seta-lehdessä puhuttiin 1970-luvulla nimenomaan homoseksuaalisuudesta.

²⁸⁴ Haastattelu Schreck ja Stålström, Kuokkanen 2007.

²⁸⁵ Haastattelu Nissinen.

²⁸⁶ Toimintasuunnitelma 30.10.1977-27.10.1978, Toimintasuunnitelma 30.10.1979-29.10.1980.

²⁸⁷ SETA-lehti 2/1975, s. 10-11.

²⁸⁸ Haastattelu Tamminen.

Suhtautuminen oli 70-luvulla ”jos et ole meidän puolella, olet meitä vastaan”. Ehkä se oli välttämätöntä, kun malleja ei ollut, piti kaiken olla selvää. Kun homoseksuaalisuuden asema oli heikko ja identiteetti horjuva, olisi tätä identiteettiä horjuttanut vielä enemmän tieto, että biseksuaalisuuttakin on olemassa. Kaiken piti olla puhdasoppista.²⁸⁹

5. Seta ja puolueet

Setan aktiivien poliittinen kirjo oli laaja, heitä oli useista eri taustoista ja puolueista. Enemmistö haastattelemistani aktiiveista oli vasemmistolaisia. Heidän mukaansa enemmistö Setan toimijoista olisi ollut radikaaleja²⁹⁰ sosialidemokraatteja tai enemmistökan-

²⁸⁹

Haastattelu Kuokkanen 2007, Tamminen.

²⁹⁰

Radikaali: Juuriin (radix) asti menevää muutosta vaatiminen.

sandemokraatteja. Mukana oli myös taistolaisia, RKP:läisiä ja kokoomuslaisia. Tämä jakauma heijasteli puolueiden suhtautumista seksuaalivähemmistöihin. Poliittisista puolueista haastateltavani mainitsivat lähes yksimielisesti vasemmistopuolueet, liberaalin kansanpuolueen ja ruotsinkielisen kansanpuolueen Setan tavoitteille myönteisimmiksi puolueiksi.

Pirkko Työläjärven vuonna 1977 tekemän lakialoitteen kuudesta allekirjoittajasta kaksi oli sosialidemokraatteja, kaksi kansandemokraatteja, yksi RKP:n ja yksi liberaalien kansanedustaja. Kaikki allekirjoittajat olivat naisia.²⁹¹ Tarja Halosen vuonna 1979 tekemän eduskunta-aloitteen takana oli kuusitoista edustajaa, joista seitsemän sosialidemokraattia, neljä kansandemokraattia, kaksi liberaalia ja yksi RKP:n, Kokoomuksen ja Keskustan ryhmästä kustakin.²⁹²

Vaikka vasemmistossa suhtauduttiin homoseksuaalisuuteen oikeistoa myönteisemmin, ei vasemmiston lehdistössä Setan mielestä käsitelty paljon homoseksuaalisuutta, homoseksuaalisuuden (asiallisen) käsittelyn ajateltiin vierottavan lukijoita²⁹³. Tämä lienee ollut vasemmistolta taktiikkaa: vaikka enemmistö vasemmistopoliitikoista suhtautuikin positiivisesti seksuaalivähemmistöjen tasavertaisuuspyrkimykseen, ei tästä oltu lähellekään yksimielisiä. Esimerkiksi SAK:n juristi Tarja Halonen sanoi Seta-lehden haastattelussa, että työväenliikkeessä on hyvin paljon ennakkoluuloja seksuaalivähemmistöjä kohtaan, asiasta puhutaan usein kuiskaten.²⁹⁴ Kun Jeja-Pekka Roos puolusti vaatimustaan homoseksuaalien laillisen aseman korjaamisesta SDP:n ruotsinkielisen piirijärjestön kokouksessa 60-luvun puolivälissä, paikalla ollut puolueväki kummeksui esitystä, mutta hyväksyi sen²⁹⁵. Asian puolesta taistelu ei selvästi lämmittänyt SDP:n kenttäväkeä.

Kansandemokraattien vähemmistöläiset, ns. taistolaiset, houkuttelivat suuren määrän nuoria joukkoihinsa 70-luvulla. Taistolaisten asennoituminen homoseksuaalisuuteen oli kaksijakoinen. Moni taistolainen tuki yksityisesti tasa-arvopyrkimyksiä²⁹⁶, toisaalta monet taistolaiset pitivät tärkeämpänä yhteiskunnan ylätasoon, kuten talousjärjestelmään,

²⁹¹ Lakialoite 11.2.1977, Työläjäarvi yms.

²⁹² Lakialoite 6.5.1979, Tarja Halonen yms.

²⁹³ Ståhlström (& Valo) 1975b, s. 16-18.

²⁹⁴ Härkönen 1975, s. 6.

²⁹⁵ Roos 2008.

²⁹⁶ Haastattelu Kuokkanen 2007.

vaikuttamista²⁹⁷. Rikoslain yhteydessä SKDL:n ryhmä taistolaisineen äänesti dekriminisoinnin puolesta ja kehoituskieltopykälää vastaan.²⁹⁸ Taistolaisten esimerkkimaassa Neuvostoliitossa homoutta pidettiin porvarillisena paheena, jota sosialistisessa järjestelmässä ei olisi²⁹⁹. Taistolaisen opiskelijaliikkeen liepeillä ollut Seta-aktiivi Jussi Nissinen muistaa tämän ristiriidan aiheuttaneen ahdistusta ja jopa itsemurhia.³⁰⁰

Vuoden 1979-1980 toimintakertomuksessa todettiin SKDL:n liittokokouksen hyväksyneen periaateohjelmaansa kirjauksen, jossa vaadittiin poistettavaksi kaikenlainen syrjintä seksuaalisen suuntauksen perusteella. Tässä aloitteellinen oli SKDL:n silloinen pääsihteeri Jorma Hentilä, joka muotoili tekstin periaateohjelmaan. Olli Stålström vei tämän puoluetoimistolle ja se hyväksyttiin³⁰¹. Vuonna 1981 Setan liepeillä toiminut Vasen homo ry. yritti osallistua SKDL:n vappumarssille kantaen mukaan kylttejä homoseksuaalien oikeuksiin viittaavine kyltteineen. Tämä kiellettiin ensin jyrkästi. Yhdistys perusteli kylttejä sillä, että periaateohjelman mukaisia kantoja tulisi saada esittää marssilla. Puolue salli lopulta marssille osallistumisen ja kyltit.³⁰²

Liberaali LKP suhtautui positiivisesti Setan tavoitteisiin, samoin kuin Ruotsalainen kansanpuolue. RKP vaati rikoslain epäkohtien korjaamista vuonna 1981³⁰³, samoin kuin liberaalisen kansanpuolueen eduskuntaryhmä³⁰⁴. RKP:n kohdalla Etelä-Suomessa asuvat olivat pohjanmaalaisia vapaamielisempiä. Ehkä Pohjanmaan ruotsinkielisillä ei ollut samanlaisia vähemmistökokemuksia ja tästä aiheutuvaa sympatiaa muita vähemmistöjä kohtaan kuin Etelä-Suomen ruotsinkielisillä, jotka olivat asuinpaikassaan vähemmistöryhmä.³⁰⁵

70-luvulla käytiin poliittista kamppailua monista järjestöistä. Setaa ei mikään taho yrittänyt vallata, aktiivisuutta Setassa ei pidetty yhteiskunnallisesti suurena meriittinä. Eräs haastateltava muisteli, että kun toisilla Setan puheenjohtajuus johti presidenttiyteen asti,

²⁹⁷ Haastattelu Nissinen.

²⁹⁸ Haastattelu Hentilä.

²⁹⁹ Haastattelu Nissinen.

³⁰⁰ Haastattelu Nissinen.

³⁰¹ Haastattelu Hentilä.

³⁰² Hallituksen pöytäkirja 27.4.1981, haastattelu Hentilä.

³⁰³ Kirje RKP:ltä 3.9.1981.

³⁰⁴ Hallituksen pöytäkirja. 8.6.1981.

³⁰⁵ Haastattelu Nissinen.

häneltä se vei työpaikan ja ihmissuhteen³⁰⁶. Tarja Halonen sai puheenjohtajuuskaudestaan Setassa erittäin paljon negatiivista palautetta ja vihjailuja sekä suoraan että selän takana.³⁰⁷

Setassa ei ollut juurikaan riitaa poliittisten mielipiteiden tai puoluekannan mukaan. Yhteinen tasa-arvopyrkimys koettiin niin tärkeäksi, että sen rinnalla uskollisuus omaa puoluetta kohtaan jäi toiseksi³⁰⁸. Tähän liittyyne osaltaan paitsi maan pienuus myös poliittisen vastakkainasettelun vähäisyys. Ranskassa taas ei voitu edes kuvitella, että homoseksuaalit poliittisen skaalan eri puolilta pystyisivät toimimaan samassa järjestössä³⁰⁹.

6. Naiset ja miehet Setassa

Setaa ideoinut porukka koostui pelkästään nuorista miehistä. Perustavassa kokouksessa ja sen valmistelussa oli vain miehiä, samoin yhdistyksen ensimmäisessä hallituksessa.³¹⁰ Setan perustamiskokousta pohtinut miesporukka ei etsinyt naisia kokoukseen³¹¹. Vaikka juuri perustetun Setan kaikki perustajajäsenet olivat olleet miehiä, oli mielenosoitukseen osallistujista naisia vähintään puolet³¹². Setan toisessa, toimikaudella 1974-1975 toimi-

---

³⁰⁶ Esim. haastattelu Kuokkanen 2001, 2007.

³⁰⁷ Haastattelu Halonen.

³⁰⁸ Haastattelu Schreck ja Stålström.

³⁰⁹ Altman 1981, s. 82.

³¹⁰ Perustavan kokouksen pöytäkirja 29.5.1974.

³¹¹ Haastattelu Nissinen.

³¹² Saarinen 1994, s. 2.

neessa hallituksessa ainut naisjäsen oli Seppo Kivistön vaimo Pirjo Kivistö.³¹³ Myös Setaa edeltäneen järjestön Psyken aktivistien enemmistö oli miehiä. Poliittisten linjojen vetäminen oli enimmäkseen miesten käsissä, aktiiviset naistoimijat keskittyivät miehiä useammin käytännön asioiden, kuten tapahtumien, järjestelyyn.³¹⁴

Naiset ja miehet olivat Setassa ja sen ympärillä omissa piireissään. Esimerkiksi homoseksuaalien suosimalla Vanhalla ylioppilastalolla naisten ja miesten pöydät olivat enimmäkseen erikseen. Psyken aikoina saattoi esiintyä jopa tönimistä. Setan aikana Polin diskoissa miehet närkästyivät kun naiset baaritiskiltä olutta hakiessaan kulkivat miesten alueen läpi ”kuin puskutraktorit”. Edistys jatkui: Gay Gambrinissa 1980-luvulla oli jo paljon yhteispöytiä.³¹⁵

Kesällä 1975 Setan yhdistystoimintaan alkoi tulla mukaan lisää naisia. Vuonna 1975 vietettiin YK:n naisten vuotta, samana vuonna Setassa alettiin kiinnittää huomiota naisten osallisuuteen yhdistyksessä. Setan hallitus päätti vuonna 1975, että Setalla tulisi olla naisryhmä. Hallituksen jäsen Marita Björkvist sai tämän tehtäväkseen, mutta Setan naiset ilmoittivat hänelle, että Naisryhmä Akanat oli perustettu. Björkvist ei ollut sinne tervetullut, koska ei ollut vasemmistolainen.³¹⁶

Seta-lehden Kaksoisnumerossa 6/1975 – 1/1976 olleessa artikkelissa haluttiin naisten vuoden 1975 jatkuvan Setassa myös vuonna 1976. Loppuvuodesta 1975 kokoontunut Setan naisporukka päätti perustaa Setaan viisi naisista koostuvaa ryhmää, joiden tarkoitus oli aktivoida mukaan naisia Setan eri toimintoihin.³¹⁷ Kameraryhmä hankki kuvia Seta-lehteen, kansainvälinen ryhmä ylläpiti yhteyksiä, lehdistöryhmä avusti lehteä ja valmisteli oikaisuja muuhun lehdistöön, hallitusryhmä aktivoi naisia Setan hallituksen työhön ja yhdistyksen toimintaan sekä tutustuttamaan heitä jo tehtyihin päätöksiin, esim. periaateohjelmiin. Ohjelmaryhmä pohti erityisesti naisten omaa toimintaa Setassa.³¹⁸

³¹³ Yleiskokouksen pöytäkirja 1.11.1974.

³¹⁴ Haastattelu Hyvärinen.

³¹⁵ Haastattelu Tamminen.

³¹⁶ Haastattelu Björkvist.

³¹⁷ Kuokkanen 1976 s. 17.

³¹⁸ Setan toimintasuunnitelma keväälle 1976.

Useisiin maihin on perustettu omat seksuaalista tasavertaisuutta ajavat järjestöt miehille ja naisille. Tätä on perusteltu erilaisilla etunäkökohdilla. Lesbot ovat syrjittyjä sekä naisina että homoseksuaaleina, eivätkä he ole luottaneet homomiesten kiinnostukseen ajaa sukupuolten välistä tasa-arvoa tai vanhemmuuskysymystä. Lisäksi naiset ovat kokeneet jäävänsä miesten jalkoihin myös homoliikkeissä. Monet miehet taas ovat vierastaneet lesbofeminismiä. Toisaalta naisasialla ja seksuaalivähemmistöjen vapautusliikkeellä on ollut paljon yhteistä: patriarkaattinen yhteiskunta ja ydinperhe edellyttävät sekä naisten alemmuutta miehiin että heteroseksuaalista parinmuodostusta ³¹⁹.

Ruotsissa joukko Setan sisarjärjestön RFSL:n naistoimijoita perusti vuonna 1973 Grupp Viktoria-ryhmän. RFSL:n toimintamuodot eivät tyydyttäneet heitä. Naisten osuuden jäsenistä ollen 20% monet naiset tunsivat itsensä sorretuksi. Ryhmä alkoi pitää lauantaisin naisten juhlia RFSL:n klubilla Timmyssä. RFSL:n ylimääräinen vuosikokous lakkautti naisten illat, ja naiset päättivät lopettaa yhteistyön RFSL:n kanssa ja irtaantui omiksi toimintaryhmiksi, joita kutsuttiin nimellä Lesbiska Front.³²⁰

Vuonna 1975 joukko setalaisia naisia kävi Ruotsissa Lesbisk frontin juhlissa ja innostui naistoiminnan erottautumiseen Setasta. Suomeen rantautui samaan aikaan feminismin uusien aalto. Erityisesti suomenruotsalaiset naiset saivat vaikutteita Yhdysvalloista ja Ranskasta ja perustivat suurimmaksi osaksi radikaaleja vasemmistolaisia keskusteluryhmiä, kuten Marxist-feministerna ja Rödkäringarna (Puna-akat). Vaikutteita Yhdysvalloista tuli myös Setan naistoimijoille, joista moni osallistuikin feministiryhmien toimintaan. Ryhmien kokouksissa haluttiin ensisijaisesti parantaa naisten asemaa, lesbojen asemasta puhuttiin vain vähän.³²¹

70-luvulla monet Setan naisaktivisteista menivät mukaan Naisasialiitto Unionin toimintaan, koska he kokivat homoseksuaaliyhteisön ja Setan liian miesvaltaisena. Unionissa he taas kohtasivat syrjintää lesboutensa vuoksi. Unioni ei ollut halukas profiloitumaan vielä tuolloin seksuaalivähemmistöjen asian puolesta, jotta koko Unionia ei olisi leimattu lesbojärjestöksi³²².

³¹⁹ Altman 1981, s. 44.

³²⁰ Isaksson 1978, s. 9-11.

³²¹ Hagner 2006, s. 150, Manner 2001 s. 41-44, haastattelu Strandberg, Tamminen.

³²² Hagner 2006, s. 178.

Miehet olivat enemmistönä hallituksessa ja julkisessa kuvassa sekä suuremmissa osissa toiminnassa kuin naiset. Monella ei-akateemisesti koulutetulla jäsenellä saattoi olla vaikeuksia ymmärtää ja pitää mielekkäänä Setassa käytävää keskustelua homoseksuaalisuuskuvasta, kaupallisuudesta ja erilliskulttuurista. Esim. Kuokkanen totesi, että asioita tuli tehdä niiden, joilla oli tähän osaamista³²³. Kuokkanen arvioi Setassa olleen tietynlaisia miesdominanssia: miesaktiivit olivat paremmin koulutettuja ja heillä oli laajempi kontaktiverkosto päättäjiin³²⁴.

Marita Kuokkanen koki miesten hoitavan linjanvetämisen, hänen itsensä keskittyessä puheenjohtajana käytännön asioiden hoitamiseen ja miesten välisten riitojen sovitteluun. Toisaalta hän muisti olleensa tekemässä useita kannanottoja ja mielipidekirjoituksia erityisesti taustavaikuttajana toimineen Olli Stålströmin kanssa. Kyseessä voi olla myös osaltaan naisten vähättely omaa rooliaan kohtaan, monien Setan miestoimijoiden mukaan naisaktivistit olivat yhdistyksessä lähes alusta asti vaikuttamassa poliittisiin linjauksiin.³²⁵

Toisaalta esim. hallitukseen vuoden ajan kuuluneen Marita Björqvistin mielestä ulkopuolisuuteen ei johtanut vähäisempi koulutus vaan sisäpiiriin kuulumattomuus. Setan ydinryhmä, joka koostui miehistä, tapasi toisiaan usein myös kokousten ulkopuolella. Kun asiat tuotiin kokouksiin, oli niistä jo keskusteltu vapaamuotoisesti. Jos ei ollut paikalla noissa vapaamuotoisissa keskusteluissa, oli vaikeampaa ottaa kantaa itse asiaan kokouksessa.³²⁶ Setan työryhmissä toiminut Pirjo-Liisa Karhunaan mielestä akateemisia naisia oli mukana Setassa, mutta he eivät halunneet toimia riitaisassa hallituksessa.³²⁷

Pian alettiin Akanoissa keskustella, tulisiko naisten toiminta eriyttää Setasta kokonaan omaksi toimintaryhmäkseen. Suomessa feminismiin vaikutus ei ollut yhtä vahva kuin Ruotsissa. Kaikki Setan naiset eivät tunnustautuneet feministeiksi, vaikka sanoivat kannattavansa tasa-arvoa. Heille tärkeintä oli homoseksuaalien puolesta toimiminen yhdessä miesten kanssa. Eroa Setasta halunneet feministit taas olivat sitä mieltä, että Setan

³²³ Haastattelu Kuokkanen 2001.

³²⁴ Haastattelu Kuokkanen 2001 ja 2007.

³²⁵ Haastattelu Kuokkanen 2001, Schreck ja Stålström.

³²⁶ Haastattelu Björqvist.

³²⁷ Karhumaa 11.8.2010.

näkökulma oli liian kapea. Se ei ottanut huomioon lesbojen kokemaa syrjintää sekä naisina että homoseksuaaleina.³²⁸

Kun Martin Schreck luopui puheenjohtajuudesta keväällä 1976 oli yhdistyksessä vahva tahto saada puheenjohtajaksi nainen. Kokouksessa esitettiin puheenjohtajaksi Eevi Tuomista, Marita Kuokkasta ja Leena Tammista. Tamminen kieltäytyi, äänestyksessä Tuominen voitti Kuokkasen äänin 18-11.³²⁹ Kuokkanen arvioi, että nimenomaan Setan nais-toimijat eivät halunneet häntä puheenjohtajaksi, vaan uudemman naistoimijan Tuomi-sen. Tuominen lopetti puheenjohtajuuden kesken kauden kyllästyttyään jatkuvaan riite-lyyn, jolloin silloinen varapuheenjohtaja Marita Kuokkanen toimi Setan puheenjohtaja-na loppukauden sekä kaksi täyttä kautta, vuoteen 1978 asti.³³⁰

Setan naisten välillä oli jonkin verran riitelyä suhtautumisessa miesten kanssa toimimi-seen. Naisia, jotka eivät olleet mukana Akanoissa, kutsuttiin homonaisiksi. Osa piti nai-sen valintaa Setan puheenjohtajaksi miesten tapana osoittaa naisille, että heillä olisi ole-vinaan valtaa. Puheenjohtajana vuosina 1976-1978 toiminut Marita Kuokkanen muistaa häntä kutsutun miesten lakeijaksi. Kuokkanen tuli toimeen paremmin Setan keskenään riitelevien miesten kummankin osapuolen kanssa.³³¹

Kaikki naiset eivät halunneet tehdä pesäeroa Setasta. Monet Akanat-ryhmään kuuluneet toimivat myös Setassa.³³² Suomessa toiminta pysyi yhteisenä, suurimpana syynä lienee ollut käytännöllisyys. Pienessä maassa ei ole varaa jakaa aktivisteja kahteen eri järjes-töön sukupuolen mukaan.³³³

Naisia alkoi tulla mukaan Setaan yhä enemmän ja enemmän. Vuonna 1978 puheenjoh-taja Kuokkanen totesi noin joka toisen eri toimintamuotoihin osallistuvista jäsenistä ole-van naisia. Perustamisvuonna 1974 jäsenistä vain 2 % oli naisia. Naisten muissa maissa tapahtunut erkaantuminen omiin järjestöihin oli johtunut suuremmasta miesvoittoisuu-desta sekä sukupuolten välisen epätasa-arvon väheksymisestä. Kuokkasen mukaan mo-

³²⁸ Haastattelu Strandberg, Tamminen.

³²⁹ Setan yleiskokouksen Pöytäkirja 6.5.1976.

³³⁰ Haastattelu Kuokkanen 2001.

³³¹ Haastattelu Marita Kuokkanen 2001 ja 2007.

³³² Haastattelu Strandberg, Kuokkanen 2007.

³³³ Haastattelu Tamminen, Kuokkanen 2007.

nissa Setan miehissä esiintyi sovinismia, mutta tästä huolimatta monet seksuaalisen vapautusliikkeen ja naisliikkeen tavoitteet olivat yhteneväisiä.³³⁴

Puhuttaessa naisten ja miesten asemasta Setassa ei tule unohtaa tuon ajan yhteiskunnallista tilannetta. Naisten ja miesten väliset suhteet olivat vielä 70-luvulla hierarkkiset, kuin ne ovat nyt. Yhteiskunnan johdossa ja järjestöelämässä naiset olivat aliedustettuina. Setan aktivistit suhtautuivat keskimääräistä edistyksellisemmin sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja osasivat kyseenalaistaa vallitsevia sukupuolirooleja. Setan miehet yrittivät jonkin verran kannustaa ja rohkaista naisia toimintaan mukaan, ettei olisi ajautettu eri järjestöihin.³³⁵

Osa Setan miehistä suhtautui väheksyvästi naisiin. Tällaisia mielipiteitä ei kuultu hallituksessa toimineiden miesten suusta, mutta diskoissa ja ruohonjuuritasolla niitä ilmeni.³³⁶ Linjaristiriitoja asiakysymyksistä ei naisten ja miesten välillä ollut, tosin naisille tärkeitä vanhemmuusasioita ei Setassa juuri pidetty esillä alkuvuosina³³⁷. Seta järjestönä tunnusti virallisesti vuonna 1982, periaateohjelmaksi tarkoitetun laajemman analyysin valmistuttua, että lesbot olivat syrjittyjä sekä naisina että homoseksuaaleina.³³⁸

Miehet eivät osanneet ottaa aina huomioon Setan naisten toiveita. Monet miehet suhtautuivat epäilevästi naisten erillistoimintaan. Naiset halusivat pitää omia tanssejaan ja tapaamisiaan. Parhaista päivämääristä yhteisten tilaisuuksien ja naisten tilaisuuksien välillä sekä ylipäänsä naisten oikeudesta pitää omia tapahtumiaan käytiin kiistaa.³³⁹ Alkuaikoina naisten oli täytynyt uhata Setan kirjanpidon lopettamisella, jotta he olisivat saaneet oikeuden pitää omia tapaamisiaan keskiviikkoiltaisina Setan toimistolla³⁴⁰.

Esimerkiksi marraskuussa 1980 tapahtui vahingossa tuplabuukkaus. Toimiston olivat varanneet sekä naisten ryhmä että Setan vuosipäivien suunnitteluryhmä. Naiset kokivat miesten siirtäneen tapahtuman naisten illan päälle, miehet kokivat, ettei heillä ollut tie-

³³⁴ Kuokkanen 1978, s. 3.

³³⁵ Haastattelu Tamminen. Tamminen ei muista naisia erityisesti pyydetyn toimintaan mukaan, mutta muistaa miesten kehuneen hänen ehdotuksia, vaikka hän ei itsekään aina pitänyt niitä hyvinä.

³³⁶ Haastattelu Månsson.

³³⁷ Haastattelu Nissinen.

³³⁸ Isaksson yms. 1982, s. 8-9.

³³⁹ Manner 2001, s. 37.

³⁴⁰ Saarinen 1994 s. 3.

toa naisten illasta. Kun yleisissä päivystyksissä oli lähinnä miehiä, halusivat naiset omat iltansa Setan toimistolle. Jotkut naisista halusivat näinä iltoina puhelinpäivystäjiksikin vain naisia.³⁴¹

Joidenkin haastateltavien mukaan naisten näkökulma oli erilainen verrattuna miesten näkökulmaan siinä, että naiset halusivat tuoda esiin enemmän ihmisten henkilökohtaisia asioita teoreettisen pohdinnan lisäksi. Järjestöpuolella naiset taas arvostivat vähempää byrokratiaa³⁴². Järjestöissä on aina hierarkiansa ja yleensä hierarkkisessa järjestelmässä naiset ovat miehiä alempana. ”Nyt pojat ajaa lainuudistusta ja muuta hienoo, mutta siinä sivussa pitäis muistaa tavalliset ihmiset. Kyllä lainmuutos ja tän lehden asiantuntija-artikkelit on paikallaan, mutta enemmän ihmiseen ottavaa on tavallisten ihmisten elämästä kertovat jutut. –Pyry³⁴³

Lesboilla oli halu toimia nimenomaan naisina, kun koko tasavertaisuusliikkeessä oli kysymys omasta identiteetistä.³⁴⁴ Koska naisten homoseksuaalisuus oli miesten homoseksuaalisuutta vaietumpi asia, oli Setan naisille tärkeää käsitellä identiteettiin liittyviä asioita.

”Sen (todellisuuden) muuttamiseksi tarvitsemme toisiamme ja lesbolaista yhteyttä saadaksemme itsetuntoa ja rakentaaksemme omaa lesbolaista minuuttamme ja voimaamme”³⁴⁵

Naisten ja miesten välille syntyi ristiriitoja Seta-lehden suhteen. Ylimääräisessä yleiskouksessa tammikuussa 1980 todettiin, että naiset eivät löydä itseään Seta-lehdestä. Seta-lehden poliittisia valintoja tutkinut Terhi Saarinen nosti esille sen, että lehden sivuilla miehet näkyivät naisia useammin.³⁴⁶ Tämä piti paikkaansa. Esim. vuoden 1975-1976 lehtien juttujen tekijöistä miesten tekemiä oli 42, naisten 15.³⁴⁷ Lehdessä oli toki ollut juttuja myös naisasiasta, usein kuitenkin miehen kirjoittamana.³⁴⁸

³⁴¹ Haastattelu Tamminen.

³⁴² Haastattelu Strandberg.

³⁴³ Valo 1975, s. 24.

³⁴⁴ Haastattelu Schreck ja Stålström, Manner 2001, s. 37.

³⁴⁵ Isaksson 1978, s. 9-11.

³⁴⁶ Saarinen 2001, s. 45-49.

³⁴⁷ Seta-lehti 5-6/1976 s. 10-11.

³⁴⁸ Esim. Hämäläinen 1975b, s. 4-5 naisten yhteiskunnallisesta roolista, Haavio-Mannila 1977 s. 10-11 naistutkimuksesta.

Eva Isaksson valittiin lehden päätoimittajaksi vuoden 1980 alusta, ja numero 1/1980 olikin naisten teemanumero³⁴⁹. Lehden linjassa koettiin muutos Isakssonin päätoimittajakaudella 1980-1982. Terhi Saarisen mukaan 70-luvun lehdissä oli käsitelty homoseksuaaleja syrjittynä vähemmistönä, kun 80-luvulla alettiin puhua enemmän syrjinnästä ja patriarkaatista. Saarisen mukaan lehden linjaa vuosina 1980-1982 olisi voinut luonnehtia ”kunniaattomuuden ajaksi”. Maininnat ja kirjoitukset pedofiliasta, sadomasokismista, nahkamiehistä, sukupuolitaudeista, saunoista ja homobaareista lisääntyivät. Ulkotapaamispaikoista alettiin ilmoitella lehdissä, kunnes käytäntö Aids-kriisin myötä loppui vuonna 1983. Naisasia sai enemmän palstatilaa. Uusi linja sai vaikutteita mm. lesbofeministisestä liikkeestä. Patriarkaatista tuli yhteinen vihollinen naisille ja kaikille homoseksuaaleille³⁵⁰

Lehden tekoon tuli mukaan uusi sukupolvi, joka halusi käsitellä lehdessä enemmän identiteettiä liittyviä asioita. He halusivat rakennuspalikoita omalle identiteetilleen. 1980-luvun lehdissä korostettiin omaa homo- ja lesbokulttuuria.³⁵¹ Seta-lehden ensimmäisissä, etupäässä Veli-Pekka Hämäläisen kirjoituksissa, oli visioitu pitkällä aikavälillä tapahtuvaa homojen oman kulttuurin loppua ja mahdollisuutta elää heterokulttuurissa omana itsenään.

Saarisen mukaan Isakssonin päätoimittaman Seta-lehden lesbofeministinen teoria syrjinnästä sai Setan miehet vastaansa, sillä miehinä he eivät kannattaneet aitoa tasa-arvoa.³⁵² Vuonna 1982 pidetyssä lehtiseminaarissa uusi linja ja lehden huonontunut taso sai kritiikkiä lähinnä Setan perustajajäseniltä ja yleensäkin monilta miehiltä. Saarisen mukaan vanha linja palasi takaisin vuonna 1982, kun Reijo Härkönen alkoi päätoimittaa lehtenä, yhtenä suurena apunaan Max Rand.³⁵³ Setan naiset elvyttivät Akanat-ryhmän, joka alkoi julkaista omaa lesbofeminististä lehteä Torajyvää. Kaksi ensimmäistä numeroa Tehtiin nimellä Pärrä, kolmas nimellä Leila-Sanomat³⁵⁴.

³⁴⁹ Toimintakertomus 30.10.1979-29.10.1980.

³⁵⁰ Saarinen 1991, s. 58.

³⁵¹ mt. s. 62-70.

³⁵² Saarinen 2001, s. 60, s. 72-73.

³⁵³ Hentilä & Pöppönen 1997, s. 204-206, haastattelu Hentilä.

³⁵⁴ Saarinen 1994, s. 3.

Integraatio-erilliskulttuuri -vastakkainasettelussa oli kyse sekä seksuaalivähemmistöjen yhteiskunnallisen aseman muutoksesta että väärinymmärryksistä. 1980-luvun alussa ennen Aids-kriisiä seksuaalivähemmistöjen asema oli parantunut ja salailun tarve vähentynyt. Seta tarkoitti 1970-luvulla vastustamallaan erilliskulttuurilla puisto- ja vessakulttuuria, joka oli väkivaltaisten jengien takia vaarallinen sekä kaupallista, sensaatiohakuista lehdistö, joka käytti hyväkseen ihmisten ennakkoluuloja ja tirkistelynhakua.³⁵⁵

Naisasialiitto Unioni otti luontevasti lesbot mukaan toimintaansa vasta 1980-luvun loppupuolella.³⁵⁶ Kun lisäksi Setan hallituksen sukupuolijakaumaan alettiin kiinnittää huomiota 1980-luvulla, löysivät feministilesbot paikkansa. Naisasiaa ajettiin Unionissa yhdessä heteronaisten kanssa ja seksuaalivähemmistöjen asiaa Setassa yhdessä miesten kanssa.³⁵⁷ Setan historiaa kirjoittanut Kati Mustola mainitsee, että naisten ja miesten välit paranivat vasta 1980-luvun jälkeen, kun Setan toimintaan astui uusi miessukupuoli.³⁵⁸

7. Johtopäätökset

Seta lähti tavoittelemaan avoimuutta ja julkisuutta heti alustaan alkaen. Tämä vaati rohkeutta, jota silloisesta tasavertaisuutta ajavasta järjestöstä, Psykestä, ei tarpeeksi löytynyt. Setalaiset eivät tyytyneet siihen, että oli oikeus olla erilainen omissa piireissä, kunhan ei häiritty enemmistöä.

Tasa-arvon vastustajat vastustavat juuri avoimuutta ja asiallista tietoa. Vastustaminen on usein hiljentämistä tai hiljaista vastarintaa eikä avointa ja asiallista argumentointia. Miksi muuten homoseksuaalisuus, ensin itse teot ja sitten tekoon yllyttäminen olisi lailla kielletty ja asiallisen tiedon levittämistä rajoitettu. Normeista poikkeavuudesta vaaditaan olemaan hiljaa, jottei tieto leviä.

³⁵⁵ Haastattelu Schreck ja Stålström.

³⁵⁶ Försti 2006, s. 256-264.

³⁵⁷ Haastattelu Strandberg.

³⁵⁸ Mustola 2007, s. 35.

Setan aktivisteille laulun sanat ”En valinnut asiaa, asia valitsi minut. En etsinyt taistelua, taistelu tuli kohdalleni, ja nyt olen mukana” pitävät paikkansa. Seksuaalinen tasa-vertaisuus – rakastuminen ja ihastuminen keneen haluaa, koettiin niin tärkeäksi asiaksi, ettei voitu olla toimimatta. Monille Setassa toimiminen oli ”Elämän ja kuoleman asia”. Tämä johti paitsi siihen, että töitä yhteisen asian eteen tehtiin paljon. Useammin kävi niin, että omaa rahaa kului toimintaan, kuin että olisi saatu tästä palkkaa. Se, että asia oli lähellä itseä ja tärkeä, johti myös siihen, että erimielisyydet paisuivat riidoiksi, jotka olivat hajottaa koko järjestön. Sittemmin monet riitoihin joutuneet ovat riitansa selvittäneet, esimerkiksi Olli Stålström ja Martin Schreck suostuivat vaivatta yhteishaastattelun.

Seta toi yhteen monenlaisia ihmisiä, joita yhdisti pääosin seksuaalivähemmistöön kuuluminen tai halu toimia näiden ryhmien puolesta. Ei ole ihmeäkään, että tällaisessa sekalaisessa seurakunnassa syntyy ristiriitoja. Ihmisten väliset suhteet eivät ole koskaan ongelmattomia. Riitely voi johtua eri sukupuolesta, poliittisista mielipiteistä tai klikkiintymisestä.

Homoyhteisössä on käyty keskustelua siitä, miten suhtautua vallitsevaan yhteiskuntaan. Tulisiko pyrkiä siihen, että homoseksuaalit voivat elää omaa elämäänsä omissa piireissään, vai tulisiko tavoitella integroitumista valtaväestöön. Toisaalta omissa oloissaan voi itse olla onnellisempi ja oma itsensä. Toisaalta välillä joutuu kuitenkin olemaan heteromaailmassa, jolloin joutuu elämään kaksoiselämää. Integraatiossa joutuu altistumaan enemmistön ennakkoluuloille, mutta toisaalta pystyy muuttamaan yhteiskuntaa sallivampaan suuntaan ja auttamaan muita homoseksuaaleja ”tulemaan ulos kaapista.”

Toinen kysymys on suhtautuminen vallitsevaan heteroseksuaalisuuteen. Pyritäänkö tavoitteissa ja puheissa määrittelemään homoseksuaalisuutta mahdollisimman samankaltaiseksi kuin vallitsevaa heteroseksuaalisuutta, vai tulisiko pyrkiä muuttamaan käsitystä myös heteroseksuaalisuudesta.

Yhteiskunnalle liikkeelle on tärkeää käydä jatkuvaa keskustelua tavoitteistaan. Esimerkiksi Suomessa on vuoden 2007 ja 2008 Pride-marsseille osallistunut Pink Black Block

–niminen ryhmittymä, joka syyttää Setaa kaupallisuudesta, keskiluokkaisuudesta ja halusta assimiloida seksuaalivähemmistöt yhteiskuntaan heteroenemmistön ehdoilla. Ainakin tutkimallani ajanjaksolla Setan tarkoitus oli integraatio, eli homoseksuaalien hyväksyminen omina itsenään osaksi yhteiskuntaa. Yhdistyksessä siloteltiin jonkin verran pois näkyvistä joitain vähemmistön vähemmistöjä. Oli luultavasti taktisesti viisasta tehdä näin, koska 1974 homoseksuaalisuus itsessään oli valtaväestölle juuri ja juuri siedettävä, mutta kaikkea muuta kuin hyväksyttävä asia.

Setassa oli eri mielipiteitä siitä, miten kuvata homoseksuaalisuutta. Biologisia eroja ei liene, mutta heteronormatiivisessa yhteiskunnassa marginaaliin kuulumisen ja epätasa-arvoinen lainsäädäntö on johtanut erilaiseen käyttäytymiseen. Näihin kuuluvat lyhyemmät parisuhteet ja irralliset seksisuhteet. Setan tuodessa viestiä homoseksuaalien ja heteroseksuaalien samankaltaisuudesta jäi varmasti homoseksuaaleista iso osa ilman legitimaatiota, mutta toisaalta tämä oli ehkä tarpeellista, jotta perusasiat olisivat menneet valtaväestön ymmärrykseen.

Naisten ja miesten välillä ei ollut kiistaa poliittisista tavoitteista. Sen sijaan käytännön toiminnassa kahnauksia oli naisten ja miesten välillä. Setan perusti ryhmä miehiä, ja vaikka naisia tuli pian toimintaan mukaan ja heidän osuutensa aktiiveista kasvoi tutkimallani ajanjaksolla, vallitsi Setassa miesdominanssi. Kyse oli osaltaan koulutettujen ihmisten dominanssista, kun Setassa ei juuri akateemisia naisia ollut. Ei voida kuitenkaan sanoa, että Setan miehet olisivat vastustaneet feminismiä tai naisten oikeuksia, useimmiten asia oli päinvastoin. Enemmän kyse oli kaikkien sodasta kaikkia vastaan, kuin naisten ja miesten välisestä sodasta.

Poliittisista puolueista tutkimallani ajanjaksolta vasemmistopuolueet, SKDL ja SDP sekä kansanpuolueet LKP ja RKP suhtautuivat positiivisemmin Setan tavoitteisiin. Kaikkein negatiivisemmin suhtautuvia olivat SMP ja SKL, Kokoomus ja Keskustakin olivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta nihkeitä Setaa kohtaan.

Historia ei ole mikään jatkumo, jossa kehitys etenee vapaampaan ja parempaan suuntaan. Ei ole itsestään selvää, että seuraava sukupolvi on edeltäjänsä avarakatseisempi ja inhimillisempi. Paremman maailman eteen täytyy myös nykyään tehdä työtä.

Lähdeluettelo

1. Alkuperäislähteet, ellei muuta mainittu, lähteet Setan arkistossa Työväen Arkistossa.

1.1. Setan pöytäkirjat, toimintasuunnitelmat ja toimintakertomukset

Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n perustamiskokouksen pöytäkirja, 27.5.1974

Setan yleiskokouksen pöytäkirja 25.10.1975

Setan yleiskokouksen pöytäkirjan 30.5.1976 liite: Setan järjestöluonne ja jäsenpohja

Setan yleiskokouksen pöytäkirja 25.10.1980

Setan hallituksen kokouksen pöytäkirja 3.11.1980

Setan yleiskokouksen pöytäkirja 17.11.1980, liite 2

Setan hallituksen kokouksen pöytäkirja 15.12.1980, liite 1

Setan hallituksen kokouksen pöytäkirja 29.12.1980

Setan hallituksen kokouksen pöytäkirja 26.1.1981

Setan hallituksen kokouksen pöytäkirja 9.3.1981, liite: Muistio puhelinkeskustelusta

Setan hallituksen kokouksen kokouksen 27.4.1981 liite : Anti-gay legislation in Austria

Setan hallituksen kokouksen pöytäkirja 8.6.1981

Setan hallituksen kokouksen pöytäkirja 20.7.1981, liite 1 Homoseksuaalit ja rauha

Setan Toimintasuunnitelma 1.11.1974-24.10.1975

Setan toimintasuunnitelma keväälle 1976

Setan toimintasuunnitelma 20.10. 1977-27.10.1978

Seta-lehden toimintasuunnitelma 30.10.1977-27.10.1978

Setan toimintasuunnitelma 30.10.1979-29.10.1980

Setan toimintakertomus 29.5.-30.10.1974

Setan toimintakertomus 25.10.1975-31.10.1976

Setan toimintakertomus 28.10.1978-29.10.1979

Setan toimintakertomus 30.10.1979-29.10.1980

Setan toimintakertomus 30.10.1980-29.10.1981

Setan toimintakertomus 30.10.1981-29.10.1982

1.2. Setan kannanotot ja tiedotteet

Hyväksytty käsikirjoitus Kalle-lehteen 12.10.1979

Julkisuus on Setan periaate –kirjoitus, 1974

Kouluhallitukselle muistio psykologian opetuksen uudistamistyöryhmän muistiosta,
21.3.1976

Lehdistötiedote 18.12.1980 Suomiko oikeusvaltio?

Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n lausunto rikosoikeuskomitean mietinnöstä 1976:72

Seta vaatii piispoilta toimia, kannanotto hyväksytty hallituksessa 6.1.1976

Setan hallituksen julkilausuma 27.3.1977

Setan kannanotto 18.1.1979 Marko ja Tuovi Putkosen lähetyskieltoon määrätty TV-ohjelma

Setan Kirjelmä oikeusministeriölle 19.10.1979

Setan puheenvuoro Suomen Mielenterveysseuran henkisen väkivallan käsitettä selvittävässä seminaarissa Helsingissä 6.9.1979

Setan varapuheenjohtajan kannanotto 6.9.1981

Setan muistio 13.2.1979 Pirkko Työläjärvelle

Tiedote STT:lle 25.5.1979

1.3. Sisäiset paperit.

Henkilökohtainen analyysi Setan tilanteesta, Olli Stålström 29.8.1976. Olli Stålströmin paperit

Kirje 'S/M-ryhmän perustaminen' Setan hallitukselle 23.1.1982

Muistio 3.2.1977, neuvottelut IASP-kongressin järjestelyistä

Opintopiirit, 19.11.1974

Paperi, jossa vain Kivistön puheenvuoro. Olli Stålströmin paperit.

Pekka Silvolan kirje 30.10.1975

Puhelinkeskustelu Nordfors-Paananen, tiedoksi hallitukselle 9.3.1981

Päivi Luumin vastine Setalle, 25.9.1975

Päivystysryhmän raportti vuodelta 1977

Sairaus/Häiriö –otsikoitu kaavio, Olli Stålström 13.8.1976

Setan periaateohjelman runko, hyväksytty Urjalan seminaarissa lokakuussa 1974

Seta tiedottamisen kentässä –kaavio, tekijät Olli Stålström ja Max Rand

Setan periaateohjelman runko, Hyväksytty Urjalan seminaarissa, lokakuussa 1974

Setan tiedotus- ja julkaisutoiminnan yleiset periaatteet, päiväämätön

Varatuomari Veikko Kaupin lausunto SETAn hallituksen kokousten laillisuudesta. Olli Stålströmin paperit

Yhteenvedo Seksuaalinen Tasavertaisuus ry:n hallituksen kokouksista heinä- ja elokuussa 1976, V-P Hämäläinen. Olli Stålströmin paperit

1.4. Ulkopuoliset lähteet

Cristofer Taxellin vastaus Tarja Halosen kirjalliseen kysymykseen 295/1982, 7.10.1982

Eduskuntakysymys N:o 29, Tarja Halonen, 7.10.1982. Eduskunta.

KKO:n lausunto 13.6.1969 no 1398 113/41. Kansallisarkisto.

Lakialoite 11.2.1977, Työläjärvi yms. Eduskunta.

Lakialoite 6.5.1979, Halonen yms. Eduskunta.

Lakivaliokunnan mietintö 1970:11. Eduskunta.

Ilmari Mustonen: Vaikka Enkeli Taivaasta, artikkeli Uusi Tie –lehdessä 18.2.1976.

Julkisen Sanan Neuvoston päätöksiä.

No 331/AL/76, 19.5.1976

No 401/L, 2.10.1979

Brattberg, Axel: muistiinpanot: Nordisk symposium kring undervisningen i sexual- och samlevnadsfrågor – Hanaholmens kulturcentrum 24.-27.9.1978. Olli Stålströmin pape-rit.

Kirje RKP:ltä 3.9.1981.

Ruotsin Socialstyrelsens lehdistöiedote koskien homoseksuaalisuuden sairausleiman kumoamista 27.9.1979.

Pekka Silvolan kirje, 30.10.1975, kopio.

Kristillisten edustaja jäi yksin, Ilta-Sanomat 28.8.1981.

Kristityn vastuu 21.12.1978, Risto Ojala.

Mustonen 18.2.1976, Uusi Tie –lehti.

1. Lehdet

2.1. Seta-lehdet

Tuntematon kirjoittaja: Tasavertaisuuteen. SETA-lehti 1/1975.

Tuntematon kirjoittaja - Transseksuaalisuus SETA-lehti 2/1975.

Tuntematon kirjoittaja: Miksi on puhuttava 3/1975.

Tuntematon kirjoittaja: SETA-lehti: Ryhmätoimintaan, Seta-lehti 6/1975.

Tuntematon kirjoittaja: ”Lex Stenbäck” puree YLE:ssä. Seta 4/1976.

Tuntematon kirjoittaja: Seta-lehti 2 vuotta! – luettelo Setan v. 1975 ja 1976 jutuista ja mm. kirjoittajien nimistä Seta-lehti 5-6/1976.

Haavio-Mannila, Elina: The Case of Women’s studies in Social Sciences. Seta-lehti 3-4/1977.

Hämäläinen, Veli-Pekka: Homoseksuaaliset liikkeet Suomessa 2/1975(a).

Hämäläinen, Veli-Pekka: Kirja-arvostelu – Phyllis Chesler: Women & Madness. Seta-lehti 4/1975(b).

Hämäläinen, Veli-Pekka: Nukutko, Seta? Seta-lehti 2/1977.

Hämäläinen, Veli-Pekka: Seksikeväästä roskajournalismiin – iltalehti homoseksuaalisuutta vastaan. Seta-lehti 4/1978.

Härkönen, Reijo: Ilman toimintaa ei syrjintä loppu. SAK:n juristin Tarja Halosen haastattelu. Seta-lehti 5/1975.

Härkönen, Reijo: ’Me erilaiset’ Seta-lehti 4/1976.

Isaksson, Eva: Lesbisk front. Seta-lehti 2/1978.

Isaksson, Eva: Frigörelseveckan 1979. Seta-lehti 2/1979(a).

Isaksson, Eva: Otsikoimaton kirjoitus. Seta-lehti 4/1979 s. 20-24(b).

Kahra, Kimmo: Seta, Sinua varten, Seta-lehti 1/1975(a).

Kahra, Kimmo: Erityislait oli tarkoitus poistaa, Suomen mielenterveysseuran toiminnanjohtaja Irja Rantasen haastattelu Seta-lehti 6/1975(b).

Kahra, Kimmo: Manaaja. Seta 3/1976.

Kuokkanen, Marita: Tytöt mukaan. Seta-lehti 1/1976.

Kuokkanen, Marita: Rooleista. Puheenjohtajan kirjoitus, Seta-lehti 2/1978.

Ojala, Raili: Suomen kuurojen liitto sosiaalipoliittisena vaikuttajana 1960- ja 1970-luvuilla. Sosiaalihuoltajatutkimuksen tutkielma, Tampereen yliopisto 1975. Lainaus Seta-lehti 4/1976 s. 14 tuntematon kirjoittaja

Pulkinen, Juha: TAMPERE – kahelien ugrien maassa. Seta-lehti 1/1978.

Schreck, Martin: Avoimeen toimintaan. Seta-lehti 3/1975(a).

Schreck, Martin & Kivistö, Seppo: Vastine Päivi Luumin vastineeseen. Liite Seta-lehti 4/1975(b).

Schreck, Martin: Arvio Setan sisäisestä tilanteesta Fritt Fram –lehdessä. Tästä suomen-
nettu loppuosa on julkaistu Seta-lehden numerossa 2/1977.

Stålström, Olli: oikea tieto antaa kestävän pohjan. Tietopaketti homoseksuaalisuudesta. Seta-lehti 2/1975(a).

Stålström, Olli & Valo, Vesa-Tapio: mikä on marxilainen näkemys homoseksuaalisuudesta 1. Seta-lehti 5/1975(b).

Stålström, Olli: oikea tieto antaa kestävän pohjan. Tietopaketti homoseksuaalisuudesta. Seta-lehti 2/1975(c)

Stålström, Olli (OWS):Psykoanalyttikko Bieber 6/1975(d).

Stålström, Olli: Kirkon kohdattava menneisyytensä 1/1976(a).

Stålström, Olli: Fasismien uudet vaatteet. Seta-lehti 5-6/1976(b).

Stålström, Olli: Voitto YLE:ssä. Selvitys oikeudenkäynnistä toim. Tångia vastaan. Seta-lehti 1/1977(a).

Stålström Olli yms. Speijer Suomessa – haastattelu 3-4/1977(b).

Stålström, Olli: Mitä homoseksuaalisuus on? Tietopaketti homoseksuaalisuudesta. Seta-lehti 3/1978.

Särs, Ulf: otsikoimaton mielipidekirjoitus 3/1975.

Talikka, Annikki: Fasismi ja homoseksuaalisuus 5-6/1976.

Valo, Vesa-Tapio: Pyry ja Leena. Haastattelu. Seta-lehti 6/1975.

Valo, Vesa-Tapio: Ihmiset pelkäävät omaa pelkoaan. Helsingin Epilepsiyhdistyksen aktiivi Anja Strömbergin haastattelu. Seta-lehti 4/1976(a).

Valo, Vesa-Tapio: Orja joka ei enää ole orja. Seta-lehti 4/1976(b).

Valo, Vesa-Tapio: Miten tuloksia? Pääkirjoitus Seta-lehti 2/1979(b).

2.2. Muut lehdet

Ihminen ja yhteiskunta – Homo & Societas 1/1968. Alkuperäinen julkaisija Toisen säteen ryhmä/Työryhmä 13, uusintajulkaisu Kustannusliike Kustannusvastuu 1991, toimittanut Veli-Pekka Hämäläinen

Vinermo, Rauno: Ihminen ja yhteiskunta – Homo & Societas. Artikkelit lehdessä Ihminen ja yhteiskunta – Homo & Societas 2/1968.

Hämäläinen, Veli-Pekka: Homoseksuaalin kaksi tietä, Ihminen ja yhteiskunta 2/1968, s. 9-12. Alkuperäinen julkaisija Marraskuun liikkeen työryhmä 13. Uusintajulkaisu Kustannusliike Kustannusvastuu 1991.

3. Aikalaisjulkaisut

APA board 15.12.1973: Homosexuality not a sickness. APA 1973. Setan arkisto.

Raportti homoseksuaalien asemasta Suomessa ja siihen vaikuttavista seikoista, sekä eräitä toimenpide-ehdotuksia. Työryhmä: Eva Isaksson, Ulf Månsson, Raimo Nordfors, Olli Stålström, Leena Tamminen. Helsinki 5.4.1982. Setan arkisto.

Psyke ja Setan perustaminen, 20.5.2004 hieman toimitettu versio Seta ry:n 25-vuotisjuhlaseminaarista 29.5.1999 Vanhassa ylioppilastalossa. Veli Hyvärinen. Setan arkisto.

Muut

Saario, Voitto yms.: Seksuaalirikoskomitean mietintö, komiteamietintö 1967: A 12. Helsinki 1968.

United nations – international Covenant of Civil and Political Rights. Communication No. 61/1979: Finland 02/02/82 CCPR/C/15/D/61/1979. Olli Stålströmin paperit.

4. Haastattelut

Claes Andersson, Marraskuun liikkeen aktiivi (Olli Stålströmin tekemä)
Marita Björkqvist, Setan hallituksen jäsen 10.7.2008
Elina Haavio-Mannila, Sexpon aktiivi 16.9.2008
Tarja Halonen, Setan puheenjohtaja (kirjallinen vastaus) 9.6.2008
Jorma Hentilä, Setan puheenjohtaja 4.2.2008
Io (Setassa toimiessaan Veli-Pekka) Hämäläinen, Setan puheenjohtaja 22.1.2008
Veli Hyvärinen, Psyken puheenjohtaja 23.7.2007
Kimmo Kahra, Setan hallituksen jäsen 28.4.2008
Marita Kuokkanen, Setan puheenjohtaja 11.4.2001 (Ilse Mannerin tekemä) sekä
7.5.2007
Ulf Månsson, Setan varapuheenjohtaja 11.6.2008
Jussi Nissinen, Setan perustajajäsen 5.7.2007
Gun Strandberg, Setan hallituksen varajäsen 24.2.2008
Olli Stålström, Seta-lehden päätoimittaja ja Martin Schreck, Setan puheenjohtaja
15.10.2007
Vesa-Tapio Valo, Seta-lehden päätoimittaja

Kirje, Pirjo-Liisa Karhumaa 11.8.2010

Haastattelujen muistiinpanot tekijän hallussa

5. Kirjallisuus

Achte, Kalle & Lönnqvist Jouko: Seksuaaliset poikkeavuudet. Sivut 251-264 kirjassa
Hytönen yms. : Seksologia. Tammi, Helsinki 1974.

Altman, Dennis: Homosexual: Oppression and liberation. Outerbridge & Diensfrey
1971.

Altman, Dennis: Coming out in the seventies. Alyson publications, Boston 1981.

Andersson, Claes: Kaksitoista vuotta politiikassa – katkelmia, muistikuvia, unia. Juva 2000.

Butler, Judith: Hankala sukupuoli – feminismi ja identiteetin kumous. Gaudeamus, Helsinki 2006.

D'Emilio, John: Sexual politics, sexual communities – The making of a Homosexual Minority in the United States, 1940-1970. The University of Chicago Press, Chicago 1983. Teos perustuu D'Emilion vuonna 1981 hyväksytyyn väitöskirjaan.

Duberman, Martin: Stonewall. Plume, New York 1993.

Gumpler, Herbert: Homoseksualismista juristin silmin. Kirjassa Sukupuoleton Suomi, Asiallista tietoa seksuaalikärsymyksistä. Toim. Ilkka Taipale, Tammi, 1966.

Hagner, Minna (luvut 1-3) & Först, Teija (luvut 4-5) : Suffragettien sisaret – Naisasia-liitto Unioni Suomessa historiateos. Satakunnan painotuote, Kokemäki 2006.

Hautanen, Tarja: Yksityistilaisuus – Turkulaisten homojen ja lesbojen kulttuurihistoriaa. Seta, Helsinki 2005.

Hentilä, Jorma ja Pöppönen, Hannu: Max Rand – syntynyt eurooppalaiseksi. Otava, Keuruu 1997.

Hirsjärvi, Sirkka yms : Tutki ja kirjoita. Kirjayhtymä Oy, Vantaa 2001

Humphreys, Laud: Out of the closets – The sociology of Homosexual Liberation. Prentice-Hall, New Jersey 1972.

Hämäläinen, Veli-Pekka: Homoseksuaalien ongelmista. Sivut 264-271 kirjassa Hytönen yms. : Seksologia. Tammi, Helsinki 1974.

Juvonen, Tuula: Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Vastapaino, Jyväskylä 2002.

Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kurlansky, Mark: 1968 – Vuosi joka vavahdutti maailmaa. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2008.

Lehtilä, Hannu: Tarja Halonen, yksi meistä. Otava, Helsinki 2005.

Liliequist, Jonas: Staten och ”sodomiten” – tystnaden kring homosexuella handlingar i 1600- och 1700-talets Sverige. Artikkel i *lambda Nordica* –lehden numerossa 1-2/1995. Östfold Tryckeri A. s., Tukholma 1995.

Manner, Ilse: Manner, Ilse. 2002. Ennen näkymättömät: naisaktivistien toimintakokemuksia SETA:n alkuajoilta. Mikrotallenne, 1 filmikortti. Joensuun yliopisto, Joensuu.

Marcus, Eric: Making history – the struggle for gay and lesbian equal rights 1945-1990, an oral history. HarperCollins Publishers, New York 1992.

Månsson, Ulf: Homosexuella, rätt och rättvisa. Helsingfors 1983.

Mustola, Kati: Suomalaisten homo- ja lesboliikkeiden historiaa. Artikkel i *Sateenkaari-Suomi – seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa* kirjassa. Otava 2007, Keuruu.

Rakkauden monet kasvot: homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta. Toim. Kai Sievers ja Olli Stålström. Weilin + Göös 1984, Espoo.

Roos, Jeja-Pekka ja Haavio-Mannila, Elina. Missä he ovat nyt? 60- ja 70-lukulaiset aktivistit 2000-luvulla. Artikkel i kirjassa Purhonen yms. *Kenen sukupolveen kuulut?* Esa Print Oy, Tampere 2008.

Saarinen, Terhi: Alussa oli kellari – viisi helsinkiläistä lesbotarinaa. Seta, Helsinki 1994. Itse haastattelut, joihin julkaisu perustuu, on tehty vuonna 1985.

Saarinen, Terhi: Suomalaisen homo- ja lesboliikkeen poliittiset strategiat: vastarinnan mahdollisuudet ja rajat. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto 1991.

Stålström, Olli: Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu. Gaudeamus, Helsinki 1997.

Taipale, Ilkka: Esipuhe. Kirjassa Sukupuoleton Suomi, Asiallista tietoa seksuaalikysymyksistä. Toim. Ilkka Taipale, Tammi, 1966.

von Bonsdorff, Johan : Kun vanha vallattiin, Tammi, Helsinki 1987.

Internetlähteet

http://www.finnqueer.net/pdf/Jotakin_ehka_tietaisin.pdf ”Jotakin ehkä tietäisin” – Mukana homojen vapaustaistelussa. Martti Kaipiaisen muistelu. 1989, toim. uudelleen 2003 Mikko Tuominen. Viitattu 15.1.2009

<http://personal.inet.fi/koti/olli.stalstrom/tarjaolli.html> Olli Stålströmin 1.11.2005 tekemä artikkeli Tarja Halosesta ja mm. hänen osuudestaan Setan toiminnassa Viitattu 2.1.2009

http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=321_6_1 Sodoman lapset - Ranskan vallankumouksen aikainen vitsi josta tuli totta. Olli Stålström 2008. Viitattu 4.1.2009

http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=101_6_1 Merkintöjä AIDS-ilmion esihistoriasta. Stålström 2001.

<http://ranneliike.net/blogi.php?nick=Olli%20St%E5lstr%F6m> Olli Stålströmin blogi

http://www.finnqueer.net/pdf/Seta_paneeli_1974.pdf Setan ensimmäisen paneelikeskustelun litterointi. Tekijä Olli Stålström. Viitattu 5.7.2009

http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=69_34_1 Mitä minusta on tullut; mitä minusta piti tuleman? Veli Hyvärinen 18.5.2001. Viitattu 13.1.2009

http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=23_34_1 Jussi Nissinen ja SETA. Tom Heikkinen
1.1.2001. Viitattu 18.1.2009

http://www.evl.fi/kkh/ktk/partnership/Suomi/Ajankohtainenasia_Homoseksuaalisuus.pdf?openElement – Ajankohtainen asia – piispojen kannanotto homoseksuaalisuuteen vuonna 1966 – viitattu 15.1.2010

Luennot

Leila Honkanen (JY) Kristillis-psykoanalyttinen eheytysideologia kriittisesti tarkasteltuna. Luento 1.10.2006 Turun 6. lesbo-, homo- ja queertutkimusseminaarissa. Luentorunko Ranneliikkeen keskustelupalstalla http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/naistutkimus/queer2006_ohjelma.html viitattu 13.1.2008

Dokumenttisarja

Homo-Suomen historia, osat 1-4. Tarinatalo 2005. Toimitus ja Ohjaus Heli Koskinen.